

2022
67

EUSKERA

2022
67

IKERKETA ZENBAKIA

IKERKETA ARTIKULUAK

- Eleaniztasuna eta euskara: hegoaldeko haur eta lehen hezkuntza irakasleen usteak eta jarrerak
GARTZIARENA, Mikel eta ALTUNA, Jon
- Euskara, hizkuntza akademikoa: laburpenen sistematizazioa helburu
BEREZIARTUA ETXEBERRIA, Garbiñe eta BOILLOS PEREIRA, Mari Mar
- Irakurle klub feministak: literatur kritika feminista eta kolektiboaren erakusleiho
LASARTE LEONET, Gema eta PERALES-FERNÁNDEZ-DE-GAMBOA, Andrea
- *Huts* kontranimoko gisa: semantika eta zubi kognitiboak
RENERIA URIARTE, Xabier
- Bigarren hizkuntzak Resurreccion M.ª Azkueren kontagintzan
TOLEDO LEZETA, Ana

LIBURU AIPAMENAK

- *Zerbitzariren idazlan hautatuak*
JORAJURIA ITURRIA, Peio
- *One hundred years of Irish Language Policy, 1922-2022*
ARTZA, Jon

EUSKERA

Euskera 2022, 67
1-200

2022
67

EUSKERA

2022
67

Euskaltzaindiaren lan eta agiriak
Trabajos y actas de la Real Academia de la Lengua Vasca
Travaux et actes de l'Académie de la Langue Basque
Work and Proceedings of the Royal Academy of the Basque Language

IKERKETA ZENBAKIA

EUSKERA

Euskera 2022, 67, 1-200, Bilbo. ISSN 0210-1564

EUSKERA

IKERKETA ZENBAKIA

2022
67
BILBO
ISSN 0210-1564

EUSKALTZAINDIA

EUSKERA AGERKARIA

Plaza Barria, 15. 48005 Bilbo

Telefona: 94 415 81 55 • Faxe: 94 415 81 44

posta elek.: info@euskaltzaindia.eus • [webgunea: www.euskaltzaindia.eus](http://webgunea:www.euskaltzaindia.eus)

Aldizkari hau beste agerkariekin trukutzen da
Esta revista admite el intercambio con otras publicaciones
Cette revue s'échange avec d'autres publications
This journal can be exchanged for others by agreement

Testuen hizkuntza-orraketa: Euskaltzaindiaren Hizkuntza Kalitatearen Behatokia zerbitzua (HIZBEA)

© EUSKALTZAINDIA / R.A.L.V. / A.L.B.

Eskubide guztiak jabedunak dira. Ez da zilegi liburuki hau osorik edo zatika kopiatzea, ez sistema informatikoekin beronen edukia biltzea, ez inongo sistema elektroniko edo mekanikoz, fotokimikoz, elektrooptikoz, fotokopiaz, erregistratuz edo beste bitartekoz berau transmititzea, aipamenerako izan ezik, argitaratzailearen edo *copyright*aren jabearen alde aurreko eta idatzizko baimenik gabe.

ISSN 0210-1564

Lege Gordailua: BI-1244-58

Diseinua: www.ikeder.es

Aurreinprimaketa: Composiciones Rali, S.A.
Costa, 12-14, 7. ezk. - 48010 Bilbo

Inprimategia: G.Z. Printek, S.A.L.

2022ko abenduan inprimatua

EUSKERA AGERKARIA

Euskera Euskaltzaindiaren agerkari ofiziala da eta 1920. urtetik argitaratzen da. Buletinak Euskaltzaindiaren lana eta bizitza akademikoa biltzen ditu, eta Ikerketa zenbakiak Akademiaren lan esparruetako ikerketa-artikulu originalak, liburu-aipamenak eta antzekoak jasotzen ditu. Ikerketa-artikuluak argitaratzeko, Idazketa kontseiluak, anonimotasuna bermatuz, kanpo ebaluatzaileen iritzia jasoko du.

***Euskera* agerkaria honako aurkibide, zerrenda eta datu-baseetan dago:**

- Azkue Bibliotekaren katalogoan
- Euskaltzaindiko webgunean
- Latindex Katalogoan
- Inguma datu-basean
- ISOC datu-basean
- Linguistic Bibliography datu-basean
- Dialnet datu-basean
- Emerging Sources Citation Index-en (ESCI)

Kalitate adierazleak:

CIRC (2021): C maila

MIAR (2020): 8.0 (ICDS)

La revista *Euskera* es el órgano oficial de la Real Academia de la Lengua Vasca / Euskaltzaindia y se publica desde 1920. El boletín recoge los trabajos y actos académicos de Euskaltzaindia mientras que el número de investigación se dedica a publicar artículos de investigación originales, reseñas de libros y similares. Para publicar artículos de investigación, el Consejo de redacción, garantizando el anonimato, recurre a expertos externos.

La revista *Euskera* está disponible en los siguientes catálogos y bases de datos:

- Catálogo de la Biblioteca Azkue
- Página web de Euskaltzaindia
- Catálogo Latindex
- Base de datos Inguma
- Base de datos ISOC
- Base de datos Linguistic Bibliography
- Base de datos Dialnet
- Emerging Sources Citation Index (ESCI)

Indicadores de calidad:

CIRC (2021): Categoría C

MIAR (2020): 8.0 (ICDS)

Euskera. 2022, 67. Bilbo
ISSN 0210-1564

La revue *Euskera* est l'organe officiel de l'Académie de la langue basque / Euskaltzaindia ; sa publication a démarré en 1920. Le bulletin présente les travaux et la vie de l'Académie de la langue basque / Euskaltzaindia ; le numéro de recherche quant à lui publie des articles concernant des travaux de recherche, des comptes rendus de livres, ou autres sujets similaires. En ce qui concerne la publication d'articles de recherche, le Comité de rédaction s'entoure d'experts extérieurs à qui il garantit l'anonymat.

La revue *Euskera* est présente sur les catalogues et bases de données suivants :

- Catalogue de la Bibliothèque Azkue
- Page web d'Euskaltzaindia
- Catalogue Latindex
- Base de données Inguma
- Base de données ISOC
- Base de données Linguistic Bibliography
- Base de données Dialnet
- Emerging Sources Citation Index (ESCI)

Indicateurs de qualité :

CIRC (2021) : Catégorie C

MIAR (2020) : 8.0 (ICDS)

Euskera is the official journal of The Royal Academy of the Basque Language / Euskaltzaindia and has been published since 1920. The bulletin published each year reflects the Academy's work and academic activities, while the investigation number contains original research articles, book reviews and the like. For the publication of research articles the editorial board seeks the opinions of external evaluators, while preserving their anonymity.

The *Euskera* journal appears in the following indexes, lists and databases:

- Catalogue of the Azkue Library
- Website of Euskaltzaindia
- Latindex catalogue
- Inguma database
- ISOC database
- Linguistic Bibliography database
- Dialnet database
- Emerging Sources Citation Index (ESCI)

Quality indicators:

CIRC (2021): group C

MIAR (2020): 8.0 (ICDS)

Euskera. 2022, 67. Bilbo
ISSN 0210-1564

EUSKALTZAINDIA

EUSKERA AGERKARIA

IDAZKETA KONTSEILUA

Zuzendaria: ANDRES URRUTIA. Euskaltzaindia. Bilbo

ADOLFO AREJITA
Deustuko Unibertsitatea. Bilbo

JEAN-BAPTISTE COYOS
Iker (C.N.R.S., Bordele 3, UPPA). Baiona

JOSEBA ANDONI LAKARRA
Euskal Herriko Unibertsitatea. Gasteiz

ANDONI SAGARNA
Euskaltzaindia. Donostia

PATXI SALABERRI
Nafarroako Unibertsitate Publikoa. Iruñea

ANA TOLEDO
Euskaltzaindia. Donostia

MIKEL ZALBIDE
Euskaltzaindia. Donostia

AHOLKU BATZORDEA

MIXEL AURNAGUE
CNRS, ENS eta Sorbonne Nouvelle Unibertsitatea.
Paris

MIREN AZKARATE
Euskaltzaindia. Donostia

JOXE AZURMENDI
Euskal Herriko Unibertsitatea. Donostia

MARTINE BERTHELOT
Perpignango Unibertsitatea. Perpignan

XARLES BIDEGAIN
Paueko eta Aturri herrialdeetako Unibertsitatea.
Baiona

JOSU K. BIJUESCA
Deustuko Unibertsitatea. Bilbo

GIDOR BILBAO
Euskal Herriko Unibertsitatea. Gasteiz

IÑAKI CAMINO
Euskal Herriko Unibertsitatea. Gasteiz

ANA ETXAIDE
Nafarroako Unibertsitatea. Iruñea

JOSE RAMON ETXEBARRIA
Euskal Herriko Unibertsitatea. Bilbo

MAITE ETXENIKE
Universitat de València. Valentzia

PATXI GOENAGA
Euskaltzaindia. Gasteiz

RICARDO GOMEZ
Euskal Herriko Unibertsitatea. Gasteiz

MANUEL GONZALEZ
Real Academia Galega. Coruña

MARTIN HAASE
Bambergo Unibertsitatea. Bamberg

JOSE IGNAZIO HUALDE
Illinoiseko Unibertsitatea. Illinois

ITZIAR IDIAZABAL
Euskal Herriko Unibertsitatea. Gasteiz

XABIER ITZAINA
CNRS, Centre Emile Durkheim,
Sciences por Bordeaux. Bordele

JOSEBA INTXAUSTI
Euskaltzaindia. Donostia

IÑAKI IRAZABALBEITIA
Elhuyar Fundazioa. Usturbil

JACINTO ITURBE
Euskal Herriko Unibertsitatea. Leioa

JABIER KALTZAKORTA
Deustuko Unibertsitatea. Bilbo

JON LANDABURU
CNRS, Paris. Kolonbiako Kultura Ministerioa

ALBERTO LOIZATE
Basurtuko Ospitalea. Bilbo

JUAN MADARIAGA
Nafarroako Unibertsitate Publikoa. Iruñea

JOAN MARTÍ
Institut d'Estudis Catalans, Secció Filològica.
Bartzelona

ENEKO OREGI
Eusko Jaurjaritza. Gasteiz

JON ORTIZ DE URBINA
Deustuko Unibertsitatea. Bilbo

ROSA MIREN PAGOLA
Deustuko Unibertsitatea. Bilbo

JOSE ANTONIO PASCUAL
Real Academia Española. Madril

TXOMIN PEILLEN
Euskaltzaindia. Baiona

IBON SARASOLA
Euskaltzaindia. Donostia

MIRIAM URKIA
UZEI. Donostia

JUAN JOSE ZUBIRI
Nafarroako Unibertsitate Publikoa. Iruñea

Teknikariak: JON ARTZA. Euskaltzaindia. Bilbo

IBON USARRALDE. Euskaltzaindia. Donostia

Aholkulariak: JOSEBA ZABALETA eta ERRAMUN OSA (Euskaltzaindia. Bilbo).

EUSKERA

AURKIBIDEA

IKERKETA ARTIKULUAK

- [11-31] Eleaniztasuna eta euskara: hegoaldeko haur eta lehen hezkuntza irakasleen usteak eta jarrerak
GARTZIARENA, Mikel eta ALTUNA, Jon
- [33-62] Euskara, hizkuntza akademikoa: laburpenen sistematizazioa helburu
BEREZIARTUA ETXEBERRIA, Garbiñe eta BOILLOS PEREIRA, Mari Mar
- [63-86] Irakurle klub feministak: literatur kritika feminista eta kolektiboaren erakusleiho
LASARTE LEONET, Gema eta PERALES-FERNÁNDEZ-DE-GAMBOA, Andrea
- [87-114] *Huts* kontranimo gisa: semantika eta zubi kognitiboak
RENERIA URIARTE, Xabier
- [115-153] Bigarren hizkuntzak Resurreccion M.ª Azkueren kontagintzan
TOLEDO LEZETA, Ana

LIBURU AIPAMENAK

- [157-161] *Zerbitzariren idazlan hautatuak*
JORAJURIA ITURRIA, Peio
- [163-171] *One hundred years of Irish Language Policy, 1922-2022*
ARTZA, Jon

Euskera. 2022, 67. 7-7. Bilbo
ISSN 0210-1564

Ikerketa artikulua

Euskera. 2022, 67. Bilbo
ISSN 0210-1564

Eleaniztasuna eta euskara: hegoaldeko haur eta lehen hezkuntza irakasleen usteak eta jarrerak¹

El multilingüismo y el euskera: creencias y actitudes del profesorado de educación infantil y primaria

Plurilinguisme et langue basque : croyances et comportements des enseignants du primaire au Pays Basque Sud

Multilingualism and Basque: beliefs and attitudes of infant and primary education teachers

GARTZIARENA, Mikel

Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU)
Hizkuntzaren eta Literaturaren Didaktika Saila
University of the Basque Country (UPV/EHU)
Didactics of Language and Literature
mikel.gartziarena@ehu.eus

ALTUNA, Jon

Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU)
Hezkuntza Zientziak Saila
University of the Basque Country (UPV/EHU)
Educational Sciences
jon.altuna@ehu.eus

Noiz jaso: 2022-04-10

Noiz onartua: 2022-06-08

¹ Lan honek Eusko Jaurlaritzaren (IT 1666-22) eta Estatuko Ikerketa Agentziaren diru-laguntzak (PID2019-105818GB-I00) jaso ditu.

Ikerlanaren helburua da Hegoaldeko Haur eta Lehen Hezkuntza irakasleek euskara, gaztelania, ingeles eta frantsesarekiko usteak neurtzea honako bost alorretan: bat, norberaren hizkuntza-mailan; bi, hizkuntza bakoitzari emaniko garrantzian; hiru, hizkuntza horiek ikas-teko zailtasunean; lau, ikerketan baliatutako galdetegiko hizkuntza-hautaketan, eta bost, hizkuntza-hautaketa horren arrazoian. Emaitzek irakasleen hizkuntza-usteak eta -jarrerak sakonago ezagutzea ahalbidetuko dute.

Gako-hitzak: eleaniztasuna, irakasleen usteak, Haur eta Lehen hezkuntzako irakasleak, hizkuntza minorizatua, hezkuntza eleaniztuna.

El objetivo del estudio es analizar las creencias del profesorado de Educación Infantil y Primaria del País Vasco peninsular hacia el euskera, el castellano, el inglés y el francés en cinco áreas: una, su propio nivel lingüístico; dos, en la importancia dada a cada idioma; tres, en la dificultad de aprender estos idiomas; cuatro, en las opciones de idioma del cuestionario utilizado en la investigación, y cinco, en el motivo de esa elección de idioma. Los resultados permitirán una comprensión más profunda de las creencias y actitudes lingüísticas de los profesores.

Palabras clave: multilingüismo, creencias del profesorado, profesorado de educación infantil y primaria, lengua minorizada, educación multilingüe.

L'objectif de cette recherche est d'analyser les croyances des enseignants du primaire au Pays Basque Sud vis-à-vis du basque, de l'espagnol, de l'anglais et du français dans cinq domaines : un, son niveau linguistique, deux, l'importance accordée à chaque langue, trois, la difficulté d'apprentissage de ces langues, quatre, les choix de langue du questionnaire utilisé pour la recherche, et cinq, motif du choix de la langue. Les résultats permettront une compréhension plus profonde des croyances et des comportements linguistiques des professeurs.

Mots-clés : plurilinguisme, croyances des professeurs du primaire, langue minoritaire, éducation plurilingüe.

The aim of this study is to discover Pre-primary and Primary Education teachers' beliefs toward the Basque, Spanish, English and French in the South of the Basque Country (Hegoalde) about these five aspects. One, the language level; two, the relevance given to the languages; three, the difficulty to learn the languages; four, the language chosen to complete the survey; five, the reason for choosing the language. Findings in this paper give insight about the beliefs and attitudes towards these languages.

Keywords: multilingualism, teachers' beliefs, in-service teachers, minority language, multilingual education.

GARTZIARENA, Mikel, ALTUNA, Jon (2022). «Multilingualism and Basque: beliefs and attitudes of infant and primary education teachers», *Euskera*, 2022, 67: 11-31.

1. Sarrera

Hezkuntza gakoetako bat da euskararen transmisioan, eta, hein handi batean, hizkuntzaren erabileran ere bai. Jakinekoa da eskolaren zeresana handia dela euskal hiztunari hizkuntza-baliabideak eskaintzeko ardurari. Egitekoak egiteko eta erantzukizunak erantzukizun, ikasleen hizkuntza-ezagutza zabaltzeko buruhausteez itzalpean utzi ohi dute ikastetxeek hizkuntzeekin, eta batez ere hizkuntza gutxituekin, duten zeresana uste positiboak sortzeko eta transmititzeko eginkizunean. Hain zuzen ere, eskolak euskararekiko atxikipen –edo atxikipen ezaren– gune erabakigarriak dira, hots, euskara-hiztun berrien autoestimuan, hizkuntzarekin hertsiki lotutako uste indargarri edo ahultzaileen harrobi izatean.

Azken hamarkadotan, Europan zein nazioartean, irakasleen usteak modako iker-alor bilakatu dira hezkuntza eleaniztunaren esparruan, bereziki hizkuntza minorizatua eleaniztasunaren ekuazioan txertatzen denean. Euskal Herriaren Hegoaldea ez da salbuespen, eta lehen mailako erronka du euskara eredu eleaniztunaren egokitzeko aferan, ereduaren ardatz gisa finkatu eta ahal bezainbeste profitatzeko deman. Euskararen egoera soziolinguistikoari beha, Amonarriek (2019) azpimarratzen du hizkuntza bidegurutzean dela, sarritan egon izan dela, baina oraingoa ekidin ezinekoa dela. Paradigma-aldaketa aipatzen du tolosarrak: ezagutzaren arotik erabilerarenera. Fokua Euskal Autonomia Erkidegoko eta Nafarroako Foru Komunitateko hezkuntza sistemetan jarririk: zeintzuk dira Hegoaldeko Lehen Hezkuntza irakasleen usteak euskararekiko? Eta curriculumeko gainerako hizkuntzekiko?

Esku arteko ikerketa hau doktorego-tesi baten barnean eginiko ikerlana da, eta Hegoaldeko Lehen Hezkuntza irakasleen eleaniztasun-usteak ikeritzen dira euskara izanik erdigune. Honako ikerketak, beraz, irakasleen usteak izango ditu ikergai, ondorengo bost ezaugarriak izanik arretagune nagusi: lehenengoa, norberak bere buruari aitortutako euskara-, gaztelera-, ingeles-, eta frantses-mailei loturiko usteak; bigarrena, lau hizkuntza horiekiko, norberak hizkuntza bakoitza ezagutzeari ematen dion garrantzia; hirugarrena, hizkuntza bakoitza ikasterako orduan, norbanakoak egotzen dion zailtasun-maila; laugarrena, online-galdetegi bidezko datu-jasotzea izaki,

irakasleek inkesta betetzerakoan egindako hizkuntza-hautaketa (euskara, gaztelania eta ingelesaren artean); bosgarrena, hizkuntza jakin bat hautatu izanaren arrazoa. Luze gabe, ikerketak asmo du eleaniztasunaren, usteen eta euskararen bueltan eginiko azken ikerketak ekartzea, testuinguruan jar-tzea eta honako ikerketa ondorioekin zubi-lanak egitea.

2. Oinarri teorikoa

Honako atal honetan, ikergaiari buruzko nozio eta ikuspegi orokorrak ekarriko dira. Horiek guztiak eleaniztasunaren talaiatik eginak izango dira, alde batetik, nazioarteko ikuspegiak eta boladan diren ekarpenak Euskal Herrira ekartzeko eta, bestetik, gurean bertan eginiko azterlanen ondorioak hedatzeko. Hein berean, euskararen egoera soziolinguistikoari men egin eta berau ikergune dituzten lanak aztertuko dira; halaber, Hegoaldeko testuinguruan egindako ikerketa izaki, Euskal Autonomia Erkidegoko (EAEko) eta Nafarroako Foru Komunitateko ekarpenei egingo zaie bereziki so, eleaniztasunaren, euskara eta jarrearen, usteen nahiz egoeraren azterketa kritikoa egiteko. Ondoren, esku arteko ikerketa honek, fokuan izanik irakasleen usteak gaiaren inguruko ekarpenak eta ikerketak azalduko dira labur-labur.

Azken berrogeita hamar urteotan, Europar Batasunak hizkuntzekin hartutako hainbat erabaki mugarri suertatu da eleaniztasunaren oinarriak finkatzerako garaian, eta, hori dela kausa, erro eleaniztuneko makina bat proposamen aurrera eramane da Mundu Zaharraren alde honetan (Cenoz & Gorter 2019; García & Otheguy 2020). Urteen poderioz eleaniztasunaren definizioa bere egin dute nazioek, estatuek, estaturik gabeko nazioek eta lurraldeek; egonarrizko zizelkariak lez, astiro joan dira moldatzen eleaniztasuna haren lurraldetasunera, egoera soziolinguistikora, eskumenetara eta testuinguru historiko-sozialera. Harik eta egungo eleaniztasunaren noziora iritsi arte, eleaniztasunak betekizun erabakigarria baitu hezkuntzan, akademian eta gizarteetan (Gorter & Arocena 2020). Inolako ezbairik gabe, eleaniztasuna kontzeptu gisa garatu egin da, eta erroetan sakondu du, gizartearen ezaugarri behagarri eta berezko bilakatzeraino.

Eleaniztasunak tartekari-lana du, eta eskolaren eta gizartearen arteko elkar-ulertzean oinarritzko funtzioa dauka, izan ere, haien arteko harremana dialektika bidezkoa da, eta gizartearen ezaugarriok eskoletan islatzen dira (Cenoz & Santos 2020). Euskal testuinguruan, eleaniztasunari gehitzen zaizkio bertako hizkuntzaren transmisioaren, hedatzearen eta normalizazioaren erronkak. Eta horiei aurre egiteko lanabesak, tartea eta aukerak ezberdinak dira hiru administrazioetan (Erdocia 2018). Edonola ere, iraganekeo ikuspegi elebakarrak galbidean daudela esan daiteke (García & Otheguy 2020), eta ikuspegi eleaniztun abegikorrek bide berriak argitu dituzte hizkuntza gutxituen berreskuratze, ahalduntze eta transmisioaren egitas-moei dagokienean (Cenoz & Gorter 2019).

Ildo horretan, inflexio-puntua goiburu bereko bi lanek ekarri dute: *The Multilingual Turn*-ek (Conteh & Meier 2014; May 2014). Izen bereko bi ekarpen horiek iraultza sortu dute eleaniztasuna ulertzeko eta, batez ere, ikertzeko maneran; izan ere, oro har, eleaniztasuna ikuspegi elebakarrarekin ikertua izan da ordura arte. Ezaugarrien artean, eleaniztasunaren hitz-jarduna malgu ulertzen du, hizkuntzen arteko “purutasuna” ekidin, eta eleaniztunak dakizkien hizkuntzei likidotasun propietatea aitortzen die, hizkuntzak helburu komunikatibo eta sozialak baiatauzka, eta eleaniztunak bere esku dauden baliabide linguistiko guztiak darabiltza ekintza komunikatiboetan.

Eleaniztasuna ulertzeko zorua bi ekarpenok izaki, esku arteko ikerketa honen euskarri teorikoa Cenoz eta Gorter-en (2014) *Focus on Multilingualism* da. *The Multilingual Turn*en ulerkeran sakondu egiten du lanak. Ikuspegi eleaniztunak ez ditu hizkuntzak protagonistatzat, aitzitik, hizkuntzen arteko mugak are lausoago ulertzen ditu, eleaniztuna izanik hizkuntzen artean nabigatzaile. Eleaniztunaren ezagupen linguistiko oro da hizkuntza-ikaskuntzaren hauspo, komunikaziorako baliabide, eta paradigma horretan ulertzen du eleaniztuna, inola ere ez eleaniztunak ezagun dituen hizkuntza horien guztien eta bakoitzaren hiztun elebakarraren (natiboaren) mailan. Funtzio soziala jomuga, zuzentasunak hondarreko protagonismoa du; historian zehar, eleaniztuna hiztun-herren gisa kontsideratua izan da, eta eredu berriak hiztun oso bezala ulertzen ditu komunikaziorako, aukera eta baliabide-sorta gehiago eta zabalagoarekin.

Azaldu berri ditugun hezkuntza-berrikuntza eta proposamen pedagogiko aurrerazaleei men eginez, Hegoaldea ez da salbuespen, euskal hezkuntzan aldaketa eta doitze gradualak jazo baitira, Europan hedatzen ari diren eleantiztasun-ikuspegi berri eta abangoardiakoekin. Ezberdintasunak ezberdintasun, esan liteke eredu eleaniztunen aldeko irakaskuntzaren bidean sakontzen ari direla EAEn eta Nafarroako Foru Komunitatean, bilakaturik hiru eleko irakaskuntza beren identitate-zeinu. Hala eta guztiz ere, ikasleak eskolatzeko hizkuntza-ereduari begira, EAeko eta Nafarroako Foru Komunitateko datuek hainbat joera erakusten dute. Alde batetik, EAEn, 2021-2022 ikasturteko datuek adierazten dute Lehen Hezkuntzako ikasleriaren % 77,8 D ereduan eskolatzten dela, % 18,3 B ereduan eta % 3,2 A ereduan (Eustat, 2022); Nafarroan, aldiz, D ereduan eskolatutako ikasleen ehunekoa ez da % 18ra iristen, A ereduan % 15 inguru, B eredua erabat hondarrekoa da eta G ereduan matrikulatzen da ikasle gehien: % 67 (Nastat, 2020). Bi errealitateen arteko aldea hertsiki loturik dago 18/1986 Foru Legearekin, abenduaren 15ekoarekin, euskarari dagokionez (Nafarroako Foru Komunitatea, 1986); eta 159/1988 Foru Dekretuarekin, maiatzaren 19koarekin (Nafarroako Foru Komunitatea, 1988). Halaber, Nafarroako Hezkuntza Sistema Publikoan D ereduan ikasteko eskubidea 4/2015 Foru Legearekin, otsailaren 24koarekin, berritua izan da (Nafarroako Foru Komunitatea, 2015), aurretiko 18/1986 Foru Legea hein batean aldatu, eta eremu ez-euskalduneko Hezkuntza Sistema Publikoan D eredua hautatzeko eskubidea bermatuko lukeena.

Euskaraz hezia izateko aukerak bi egoera ezberdin ekarri ditu euskararen ezagutzari buruz. Batetik, EAEn euskararen ezagutza % 71,4koa da 16-24 urte bitartekoen artean, % 49,3koa 25-34 artekoenean, eta kopurua emeki gutxitzen doa % 22,4 arte >65 urtekoengan (Nastat, 2020). Bestetik, Nafarroan, euskararen ezagutza zonifikazioaren arabera arras aldatzen da: eremu euskaldunean, % 13 da gaztelaniadun elebakar; eremu mistoan, % 77; eta eremu ez-euskaldunean, % 90 (Eusko Jaurlaritza, 2016). Euskararen erabilerari dagokionez, ezagutza-maila hazi den heinean euskararen erabilerak ez du gora egin, eta euskara bidegurutzean da, palanka eta estrategia berrien beharrean (Amonarriz, 2019). Erabilerari buruzko azken txostenean (Sorolla *et al.*, 2019), esan daiteke euskal eta erdal munduak hibridatu eta

orain arteko ezaugarri soziolinguistikoak nahasten ari direla, eta honako alderdi hauek azpimarratzen dira: gazteek euskara ezagun dute eta biziberitze-prozesuak ari dira gertatzen tradizioz gune euskaldunak ez ziren lekuetan; halaber, hizkuntza-gaitasuna ez da balio hutsezina errealitatea identifikatzeko, hobe litzatekeelarik hizkuntza-identifikazioan sakontzea; globalizazioa eta migrazioa euskararen eremuetan aldaketak hauspotzen ari direla; euskara modernitatearekin lotzearen garrantzia; eta *sandwich efektua* delakoa, errenta eta euskara elkarlotzen dituen, hau da, erdi-mailako klaseetan (irakasleak, funtzionarioak, lanpostu egonkordunak) euskararen erabilera nabarmenagoa dela. Hori dela bide, esku arteko ikerketa honek irakasleen, erdiko klase aktibo horren, hizkuntza-hautaketa eta hizkuntzei atxikitako usteen azterketa du helburu.

Ikerketak ikerketa, mamitsua da euskararen erabileraren eta ezagutzaren artean HUIHEZIn eginiko ikerketa, bertako Hezkuntza fakultatean binomioaren arteko oreka zertan den ikertu baitute (Garcia *et al.*, 2017). Ikerketa-ondorioen artean, honakoak dira esanguratsuenak: bat, hezkuntza-fakultateko kafetegian –leku informalean– erabili da euskara gehien, izanik ikasleak eta irakasleak nahasirik dabilzan eremua; bi, ikaskideen % 66k baino gehiagok darabil euskara, baina erabilera % 37ra jausten da lagunartean; hiru, ikasleek euskararen aldeko jarrera eta ezagutza-maila ona izan arren, ezin da erabilera ziurtatu; eta lau, ikasleen identitate kulturala euskalduna izanik ere, identitate etnolinguistikoa ez dute euskararekin soilik identifikatzen, gaztelaniarekin nahasirik baizik.

Izan ere, euskararen egoera soziolinguistikoa ez da bera Euskal Herri osoan; aitzitik, ezberdintasun nabariak daude. Gai hori ardatz, 2017ko Udako Ikastaroan egindako hiru mahai-inguruak leudeke, Euskal Herriko hiru administrazioen azterketa, sintesi eta erronkak plazaratzeko asmoz (Azurmendi *et al.*, 2018). Ondorioak honako bost puntu hauetan laburbildu ditugu: bat, hiru administrazioek bat egiteko aukera dute euskararen aferan, Nafarroako hizkuntza-politika hastapenetan izanik (Euskarabidea) eta Iparraldean hizkuntza-politikari buruzko erabaki politiko partekatu eta instituzionalerako lehen habeak jarririk (EEP); bi, harreman-hizkuntzan gaztelaniak eragin handia izanik eta berau aldatzea zinez zaila baldin bada ere, egin egingarria da, baina halere kezagarria da haurren artean erabilerak egin

duen beherakada; hiru, euskararen erabilera instrumentala hazi egin da, baina norberaren beste espazioetakoak ez; lau, euskararen aldeko jarrerak gora egin duen heinean, erabilerak ez du joera berdina izan, eta, etorkizun hurbilean, hiztunaren hautua izango da euskaraz mintzatzea, esaterako, Bilbo bezalako hiri batean hamar hiztun berriren artean batek soilik izanik erraztasun handiagoa euskaraz mintzatzeko; bost, jarrera eta usteak alde ditu euskarak, eta baliabideak nahiz eragileen (publiko eta euskalgintzaren) elkarlana profintatu beharrean da erabileran aurrerapausoak emateko. Testuinguru horretan, Martínez de Lunak (2018) zehazten du euskararen errealitatea Europako beste hizkuntza gutxituen antzekoa dela, eta eleaniztasunaren paradigma baliatu behar duela Euskal Herriak euskaltasun berri bat sortu eta helduleku berriak eraiki ahal izateko hizkuntza gutxituaren etorkizuna bermatzeko; izan ere, teoriarik, Europako testuinguruan eleaniztasuna onartzen bada ere, praktikan, nabariak dira elebakartasunaren zantzuak.

Eleaniztasuna nazioarteko ikuspegitik xehatu dugu, eta ondoren etxera egin dugu euskarari lotutako jarrerak, hizkuntza-mailak eta erabilerak aztertzeko. Oinarri teorikoaren azken lerroak profitatuko ditugu usteak zer diren azaltzeko eta horien zeresana balioan jartzeko. Adieraren errora joz gero, kontzeptuari ez zaio definizio bateraturik eman konstruktus desordenatu gisa ulertzen delako, batetik, berezkoa duen konplexutasunagatik eta, bestetik, bere baitan duen ikuspuntu ezberdin eta askotarikoengatik (Pajares 1992). Oro har, usteak irakaslearen ezagutzaren osagai dira, irakaskuntzaren alde ikusezinari dagozkionak (Borg 2003), pentsatzen, sinesten eta irakaskuntzari loturiko testuinguru-faktoreekin harremanetan (Borg 2006), irakaslearen jarduna ardaztu, egituratu eta ekintzak zuzentzen dituztenak (Borg 2011). Hizkuntzei atxikitako usteak, irakaslearen jardunean islatzeaz gain, hizkuntza-irakaskuntzarako giltzarri dira informazioa sailkatu, iragazi eta egokitzeke (Li 2012). Usteek isla dute hizkuntzetan eta jardunetan, eta, beraz, garrantzi handikoak dira irakasleek curriculumeko hizkuntzekin dituzten usteak arakatzeko (euskararen kasuan, bereziki); izan ere, irakasleek hizkuntza gutxituarekin dituzten usteak ikertzeak termometroaren funtzioa izango luke, horri lotutako ezkutuko pentsamendua argitan jartzeko euskararen ezagutzan, transmisioan eta erabileran hain funtsezko diren eragileen artean: Haur eta Lehen Hezkuntzako irakasleak, alegia.

3. Metodologia

Hegoaldeko Lehen Hezkuntzako irakasleen usteak arakutzen erabilitako metodologia kuantitatiboa da, online-galdetegi bidezkoa, eta, ikerketaren izaera deskribatzailea da. Atal honetan, emaitzak lortze bidean emandako pauso guztiak zehaztuko dira, hala nola, ikerketa-laginarene ezaugarriak, instrumentua, datuen jasotzea eta analisiak.

3.1. Ikerketa-lagina

Esku arteko ikerketa honetako partaideak Arabako, Bizkaiko, Gipuzkoa-ko eta Nafarroako lurraldeetako Haur eta Lehen Hezkuntzako irakasleak izan dira. Datuok 2017/2018 ikasturte akademikoan jaso dira, eta, guztira, 418 irakaslek osatzen dute lagina. Zehazki, esku arteko lagin hau handia eta esanguratsua izanik ere, ez du hezkuntza-unibertso osoa ordezkatzeko. Horietatik guztietatik, 331 (% 79,2) emakumezkoak dira, 83 (% 19,9) gizonetzkoak eta 4 (% 1) ez-binario. Hain zuzen, 90 (% 21,5) ari dira Haur Hezkuntzan irakasten, 238 (% 56,9) Lehen Hezkuntzan eta beste 90ek (% 21,5ek) bi lanak uztartzen dituzte.

Irakasleen batezbesteko adina 43,3koa da, izanik 23 urtekoa irakaslerik gazteena eta 64koa zaharrena. Irakas-erperientziari beha, laginarene batezbesteko denbora 18,6 urtekoa da, izanik 4 hilabetekoa laginarene esperientzia minimoa klaseak ematen eta 40 urtekoa maximoa. Lehenengo hizkuntzari dagokionez, 174 (% 41,6) irakaslek euskara dute ama-hizkuntza, 190ek (% 45,5ek) gaztelania, 52k (% 12,4k) euskara eta gaztelania eta 2k (% 0,5ek) beste hizkuntza bat.

Jairolekuari erreparatuta, 167 (% 40) Gipuzkoakoak dira 144 (34,4 %) Bizkaikoak, 24 (% 5,7) Arabakoak, 60 (14,4 %) Nafarroakoak, 21 (% 5) Espainiakoak eta 2 (% 0,2) beste lurraldetakoak. Lurraldeak lurralde, 133 (% 31,8) Gipuzkoan ari dira irakasten, 138 (% 33) Bizkaian, 56 (% 13,4) Araban eta 91 (% 21,8) Nafarroan. Klaseak emateko hizkuntzari begira, 209k (% 50k) euskara darabilte, 16k (% 3,8k) gaztelania, 41ek (% 9,8k) ingelesa, 107k (% 25,6k) euskara eta gaztelania, 28k (% 6,7) euskara eta

ingelese, 3k (% 0,7k) gaztelania eta ingelese eta 14k (% 3,3k) euskara, gaztelania eta ingelese.

Irakasleek jasotako hizkuntza-ereduari begira, 200ek (% 47,8k) D eredia jaso dute, 37k (% 8,9k) B eredia, 97k (% 23,2k) A eredia, 77k (% 18,4k) G eredia eta 7k (% 1,7k) beste eredu batzuk. Gogoan hartu beharrekoa da D ereduak izan dituen mugak, eredia 1982. urtean sartu eta astiro hedatzen joan baita euskararen murgiltzeko aukera. Aldiz, egun irakasleek irakasten duten hizkuntza-ereduari erreparatuta, 353 (% 84,4) D eredian daude, 26 (% 6,2) B eredian, 20 (% 4,8) A eredian, 11 (% 2,6) G eredian eta 8 (% 1,9) beste ereduetan ari dira. Eta eskolatzeko-ereduari dagokionez, 287 (% 68,7) irakasle ari dira eskola publikoan, 67 (% 16) itunpeko eskolatan eta 64 (% 15,3) Ikastolen Elkarteetan.

3.2. Instrumentua

Online-galdetegi bitartez jaso dira irakasleen usteak, eta instrumentuaren oinarri dira DREAM (*Donostia Research on Education And Multilingualism*) ikertaldeak aurretiaz erabilitako galdetegiak, eta haren egitura itxia da. Ikerlanaren izaera tarteko, doktore-tesi ikerketa bati dagokion galdetegi luzeago baten bost aspektu zehatz aztertu dira: bat, norberak bere buruari aitortutako euskara-, gaztelania-, ingeles- eta frantses-mailen usteak; bi, lau hizkuntza horiek ikasten bakoitzari atxikitzen dion zailtasun-maila; hiru, hizkuntza bakoitzari norbanakoak emaniko garrantzia; lau, galdetegiaren hizkuntza-hautaketa; bost, hizkuntza hori hautatu izanaren arrazoia.

Lehenengo hiru aspektuetan, Likert eskala baliatu da, 0tik 4ra, oso txikitik oso handira. Laugarrenean, galdetegiaren hiru hizkuntzak zerrendatu dira bat aukeratzeko. Eta bosgarrenean, zazpi aukera eman dira hizkuntza hautatu izanaren arrazoi gisa. Galdetegi osoa DREAM ikertaldeko bost ikertaldekiderek eta zortzi Lehen Hezkuntzako irakasleekin pilotatu da, izan zitzakeen ulermen-arazoak, hobetzeko aspektuak eta bestelako akatsak zuzentze aldera. Galdetegia hiru hizkuntzetan (euskaraz, gaztelaniaz eta ingelesez) eskaini zaie, eta partaideek askatasunez aukeratu dute. Galdetegi

osoak hiru atal nagusi ditu: lehenengoa, eleaniztasunaren ingurukoa; bigarrena, hizkuntza-irakaskuntza eta -ikaskuntza prozesuei buruzkoa, eta hirugarrena, metodologiei buruzkoa. Orotara, partaideek 30 minutu baino gutxiago behar izan zuten galdetegia bete ahal izateko.

3.3. Datuak jaso eta analisiak egitea

Galdetegia eratzeko eta irakasleen artean hedatzerako garaian, *Encuestafácil* programa erabili da, UPV/EHUren lizentziarekin (<https://www.encuestafacil.com>). Bi erkidegoetako hezkuntza-sailak arakatu, eta zerrenda osatu da ikastetxe guztiekin; ondoren, horietara bidali dira galdetegiako gonbidapenak, bertan erantsirik galdetegia betetzeko esteka eta beharrezko azalpen eta argibide guztiak. Era berean, mezuari baimen-agiriak eta egiaztagiriak atxiki zaizkio. Hain zuzen ere, zuzendariei luzatu zaie gonbidapena, eta, ondoren, haien esku gelditu da parte hartzeko erabakia. Gainera, onartzekotan, zuzendariak ikerlariak luzatutako gonbidapena birbidali diete ikastetxeko irakasleei, bermaturik erabateko anonimotasuna eta parte-hartze librea.

Galdetegia erabilgarri egon da 2018/04/11tik 2018/06/06 bitartean. Ikerketa-proiektuak Euskal Herriko Unibertsitateko Etika Batzordearen onepena jaso du (identifikazio-kodea: M10_2017_143) eta haiek iritzitako jarraibide eta moduetan jaso eta analizatu dira datuak, erabateko anonimotasuna, konfidentziasuna eta parte-hartze librea bermatu ahal izateko. Datu kuantitatiboen prozesamendua SPSS (26. bertsioa) programa estatistikoarekin egin da. Egindako kalkuluak estatistiko-deskribatzaileak dira, helburu izanik datuen ezaugarri nagusi eta azpimarragarrien behaketa, sailkatzea eta laburpena.

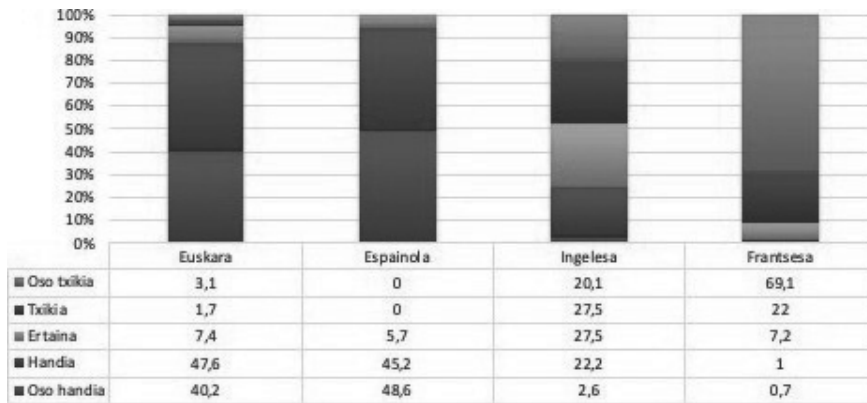
4. Emaitzak

Honako atal honetan erakutsiko diren emaitzek jomuga dute arestian aitatutako helburuak jorratu eta horiei erantzutea.

4.1. Norberak duen hizkuntza-mailaren ustea

Ondorengo item-multzoak irakasleak bere buruari aitortzen dion hizkuntza-gaitasunaren ustea neurtzen du. Horretarako, lau hizkuntza zerrendatu dira: euskara, gaztelania, ingelesa eta frantsesa; eta, ondoren, bakoitzean norberak aitortutako hizkuntza-maila bost aukeren artean: oso txikia, txikia, ertaina, handia eta oso handia. Emaitzak erakusgai daude 1. Irudian.

1. Irudia: Norberak duen hizkuntza-mailaren ustea

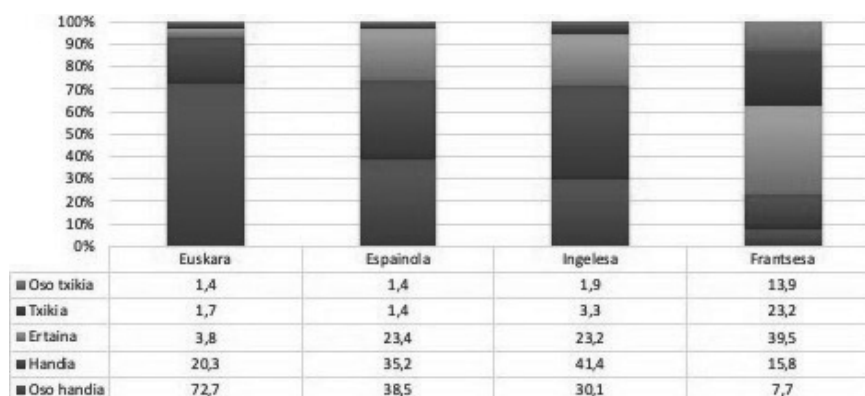
Datuek argi azaltzen dute, lauron artean, bi hizkuntza direla hizkuntza-maila handienak dituztenak: gaztelania eta euskara, hurrenez hurren. Zehazki, gaztelaniaren kasuan, % 93,8k (OH: 48,6; H: 45,2) maila handia aitortu du, eta, euskaran, % 87,8k (OH: 40,2; H: 47,6). Aldiz, txanponaren ifrentzuan, apalak dira ingelesean eta frantsesean hizkuntza-mailaren emaitzak, izan ere, % 47,6k (OT: 20,1; T: 27,5) eta % 91,1ek (OT: 69,1; T: 22) maila baxuak adierazi dituzte, hurrenez hurren.

4.2. Hizkuntzari emandako garrantzi-mailaren ustea

Honakoan, aurreko item-multzoan egin dugun antzera, norberak hizkuntzari ematen dion garrantziaren ustea neurtu da, lau hizkuntzetan eta ba-

koitzean bost mailaren edo graduren artean aukera emanik. Hizkuntza bakoitzarekiko datuen berri ematen du 2. Irudiak.

2. Irudia: Hizkuntzari emandako garrantzi-mailaren ustea

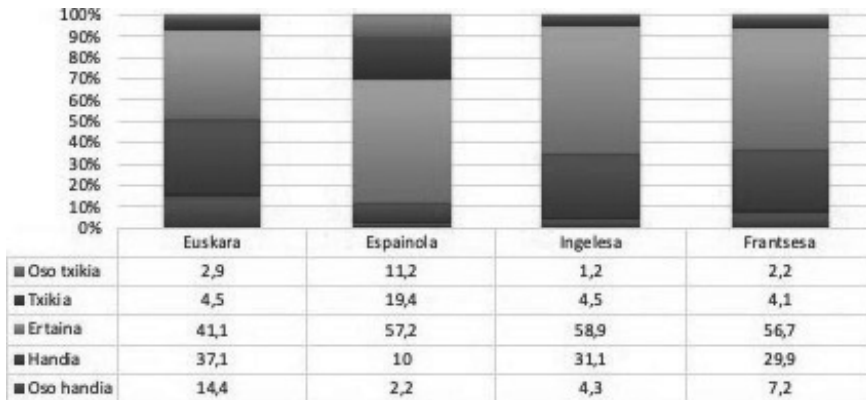

Datuek azpimarratzen dute irakasleek honako hurrenkera honetan ematen dietela garrantzia hizkuntzei: euskara, gaztelania, ingelesa eta frantsesa. Irakasleen % 93k (OH: 72,7; H: 20,3) garrantzi-maila handia ematen dio euskarari, eta % 3,1ek (OT: 1,4; T: 1,7) garrantzi-maila txikia. Gaztelaniaren eta ingelesaren kasuan, datuak nahiko berdintsuak dira: % 73,7k (OH: 38,5; H: 35,2) eta % 71,5ek (OH: 30,1; H: 41,4) garrantzia maila handiak ematen dizkiete, hurrenez hurren. Frantsesaren kasua bestelakoa da, izan ere, hizkuntza-mailarekin gertatu bezala, arras baxuagoa da beste hirurekin konparatuta. Hain zuzen ere, soilik % 23,5ek (OH: 7,7; H: 15,8) ematen diote garrantzia hizkuntzari, eta % 37,1ek (OT: 13,9; T: 23,2) garrantzi-maila txikia.

4.3. Hizkuntza ikasteko zailtasunaren ustea

Oraingoan, hizkuntza bakoitza ikasteko zailtasuna neurtuko da, aurrekoetan bezala, maila oso txikiaren eta oso handiaren artean, bost aukera emanik gutzira. Ondorengo 3. Irudiak uste horiek biltzen ditu.

3. Irudia: Hizkuntza ikasteko zailtasunaren ustea

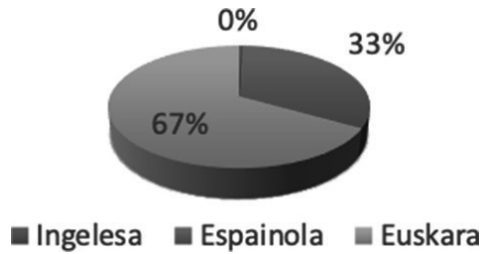

Datuek islatzen dute, oro har, gaztelania (% 57,2), ingelesa (% 58,9), frantsesa (% 56,7) eta euskara (% 41,1) ikasterako garaian irakasleek duten neutraltasuna. Ehunekoei erreparatuz gero, gaztelania da zailtasun-maila txikiena duen hizkuntza, irakasleen % 30,6k maila txikiak (T: 19,4) eta oso txikiak (OT: 11,2) eman dizkiete-eta. Aldiz, irakasleen % 35,4k (OH: 4,3; H: 31,1) eta % 37,1ek (OH: 7,2; H: 29,9) zailtasun-maila handiak eman dizkiete ingeles eta frantses hizkuntza-ikaskuntzei, hurrenez hurren. Eta lauren artean, euskara da zailtasun-maila handiena jaso duen hizkuntza, % 51,5ek (OH: 14,4; H: 37,1) euskara ikastea zaila den ustea baitu.

4.4. Galdetegiko hizkuntza-hautaketa eta arrazoiak

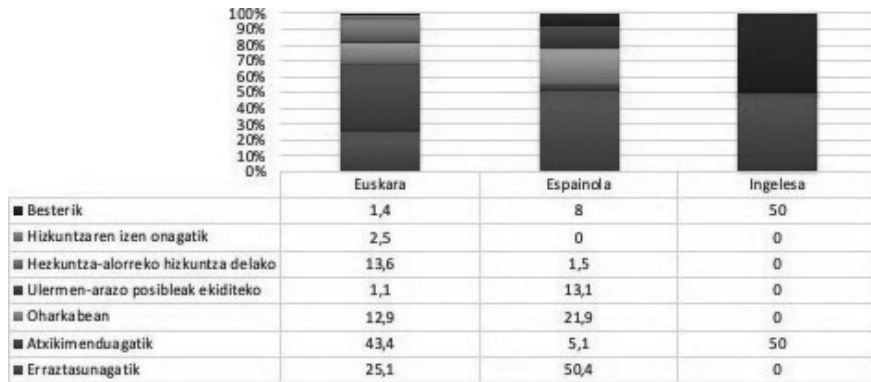
Lehen eta Haur Hezkuntza esparruetan eginiko ikerketa honek, galdetegiaren hizkuntza hautatzeko aukera eman dio parte-hartzaileari: euskaraz, gaztelaniaz eta ingelesez. Irakasleen hizkuntza-hautuak erakusgai daude 4. Irudian. Aukeren artean, galdetegiaren hiru hizkuntzen artean, euskara izan da erabiliena, irakasleen % 67k (N= 279) erabaki baitu galdetegia euskaraz betetzea; aldiz, % 33k (N= 137) gaztelania aukeratu du, eta erabat apala izan da ingelesarena (N= 2).

4. Irudia: Galdetegiko hizkuntza-hautaketa

Galdetegiko azken itema egindako hizkuntza hautuaren arrazoiarena da: “Zergatik aukeratu duzu galdetegia hizkuntza honetan betetzea?”. Galdera-ri erantzun ahal izateko, zazpi aukera eskaini zaizkio irakasleari, eta erantzunak hizkuntza bakoitzean sailkatu dira, ehunekotan (Ikus 5. Irudia).

5. Irudia: Galdetegiko hizkuntza-hautaketaren arrazoa

Hizkuntzaz hizkuntza, datuek erakusten dute zer arrazoi dauden bat edo beste hautatzearen atzean. Zazpi aukeren artean galdetegia euskaraz betetzea erabaki dutenen artean, % 43,4k adierazi dute hizkuntza-atxikimenduarena; aldiz, gaztelaniaz egin dutenen artean, soilik % 5,1ek egin du atxikimenduaren aukera. Gaztelaniaz erantzutea hautatu dutenen artean,

erdiak (% 50,4) erraztasunagatik hautatu duela dio; eta euskaraz egin dutenen artean, aldiz, laurdenak. Galdetegia gaztelaniaz bete dutenen artean, % 21,9k oharkabean aukeratu du hizkuntza hori, eta euskaraz bete dutenen artean, ordea, irakasleen % 12,9k. Azpimarragarria ere bada ulermen arazo posibleak ekidite aldera irakasleek egin duten hautua: gaztelania hautatu du irakasleen % 13,1ek, eta, euskara, % 1,1ek soilik. Kontrara, hezkuntza alorreko hizkuntza delako aukeran irakasleen % 13,6k hautatu du euskara eta % 1,5ek gaztelania.

5. Eztabaida eta ondorioak

Honako atal honetan, esku arteko ikerketa honen emaitza esanguratsuenak eztabaidatu eta ondorio azpimarragarrienak nabarmenduko ditugu. Oinarri kuantitatiboko lana izaki, aztergai izan dira 418 irakasleren hizkuntza-usteak, hau da, irakasleek hizkuntzei –euskarari bereziki– atxikita dituzten ustek aztertzea honako bost aspektu hauetan: hizkuntza-mailan, garrantzi-mailan, zailtasun-mailan, galdetegirako hizkuntza-hautaketan eta horretarako arrazoietan.

Lehenik eta behin, irakasleen hizkuntza-mailei buruzko usteei erreparatuz gero, emaitzek ondorio garbiak adierazten dituzte. Irakasleek, hurrenez hurren, gaztelania- eta euskara-maila handia dutela uste dute. Hain zuzen ere, hamar irakasletik bederatzik dute uste hori. Datuetan sakondurik, erabat azpimarragarria da oso txikia dela euskara-maila apala duela uste duen irakasleria, eta gaztelaniaz ez dagoela irakaslerik bere buruari maila apala aitortu dionik. Txanponaren ifrentzuan, ingelesa eta frantsesa leudeke. Bietarik lehenengoan, irakasleriaren erdiak hizkuntza-maila txikia adierazi du, eta laurdenak ingeles-maila handia; bigarrenean, aldiz, arras dibertsifikazio gutxiago dago, ez baitago apenas irakaslerik maila altua duenik, gehiengoak maila txikia erakutsi baitu. Hegoaldeko irakasleek Euskal Herriko eleaniztasuna osatzen duten hizkuntzen inguruko mailen usteek honakoa nabarmentzen dute: Hegoaldeko irakasle guztiak elebidunak direla eta irakasleriaren masa handi bat hirueledun. Alabaina, hirueleduntasun horren ekuazioan, frantsesa ez da hirugarren hizkuntza, eta aho-bilorik gabe esan

liteke Hegoaldeko irakasleek ez dutela frantsesaren inguruko ezagutzarik, eta beraz, ezin litekeela gaur-gaurkoz frantsesa beste hiru hizkuntzak bezainbeste integratu eleaniztasunaren ekuazioan. Datuok, Hegoaldeko Lehen eta Haur Hezkuntzako irakasleenak izaki, bereziki txarrak dira kontuan harturik Euskal Herrian, Iparraldean, dagoen hizkuntzetako bat dela frantsesa eta eleaniztasuna elikatuko lukeen hizkuntza bati bizkar ematen diola Hegoaldeko hezkuntzak; edonola ere, itxaropenerako aukera ere bada, Iparraldea eta Hegoaldea lotzeko hizkuntza amankomuna euskara izatea indar baitezake. Horretarako, aukerak eta bideak posible dira; orain hezkuntza- eta gizarte-eragileei dagokie zubi-eginkizuna duen hizkuntzarekin galtzada-harria jarri eta euskararen funtzioan, ezagutzan eta erabilera sakontzea. Ildo horretan, Hegoaldean bederen, esku arteko ikerketa honen ondorioek bat egiten dute arestian Azurmendi *et al.*ek (2018) egindako azterketa soziolinguistikoaren ezaugarriekin, euskarak usteak, jarrerak eta ezagutza alde dituela azpimarratu eta eragileen arteko elkarlana profitatu beharrean dela aurrerapauso esanguratsuak eman ahal izateko.

Lau hizkuntzei emaniko garrantzi-mailari buruz, hiru ondorio nagusi ateratzen dira genitzake: lehenengoa, Hegoaldeko irakasleriaren gehiengoak hiru hizkuntza balioesten dituela: euskara, gaztelania eta ingelesa; bigarrena, euskara dela alde nabarmenarekin garrantzi-maila handiena jasotzen duen hizkuntza; eta hirugarrena, frantsesak garrantzi-maila txikiena jaso eta irakasle gehiago direla gutxiesten dutenak balioesten dutenak baino. Alde batetik, Hegoaldeko irakasleen usteen deskribapen hau baliotsu eta fidela da, hezkuntzak eta gizarteak, euskara ardatz, elebitasuna eta ingelesa hirugarren hizkuntza gisa bultzatzen eta babesten baitituzte. Bestetik, aurreko lerroetako ondorioaren bide beretik, frantsesak jasotako garrantzi-maila apalak indartzen du Hegoaldeko irakasleek frantsesa eleaniztasunaren ekuazioan ez sartzea, eta ekintza horren atzeko arrazoiak gizarteak hizkuntzarekiko duen atxikimendu mugatuaren, arrotzasunaren, motibazioaren, funtzioaren eta beharren isla izan litezke. Azken ondorio horretan sakondurik, Martínez de Lunak (2018) azpimarratu bezala, Euskal Herriak paradigma eleaniztunera egokitu behar du euskara, eta, hortaz, aukera paregabea izan daiteke Hegoaldearen eta Iparraldearen kohesiorako erreminta gisa baliatu ahal izateko.

Hirugarrenik, hizkuntzak ikasteko zailtasun-usteak izango ditugu hizpide. Hasteko, kopurua gorabehera, Hegoaldeko irakasleriaren erdiak zailtasun-maila ertaina aitortzen die lau hizkuntzei. Horien artean, irakasleen usteek adierazten dute gaztelania dela hizkuntzarik errazena ikasten; halaber, ingelesa eta frantsesa hizkuntza zailagoak dira, baina pareko zailtasun-mailekin. Eta lau hizkuntzetatik, euskara da ikasten zailena, irakasleriaren erdiarentzat izanik hizkuntza ikasten nekeza. Azken ondorioak bat egiten du Amonarrizek (2019) azaldutakoarekin, izan ere, gizartearen usteetan sakon erroturik dago euskarak berezko ezaugarri duela ikasten zaila den hizkuntza izatea. Geroari begira, interes handikoa litzateke orain Haur eta Lehen Hezkuntzako graduetan diren ikasleek (etorkizuneko irakasleek) dituzten usteak ikertzea eta bien arteko konparaketa egitea, euskarari buruzko zailtasun-usteen joera ezagutze aldera.

Azken ondorioa ateratzeko laugarren eta bosgarren ikerketa-emaitzak bateratu ditugu, galdetegian irakasleek erabilitako hizkuntza eta berau hautatu izanaren arrazoa. Lehenik, gogoan izanik honako ikerketa hau tesi-ikerketa zabalago eta luzeago baten zati dela, azpimarratu behar da irakasleriaren gehiengoak euskara hautatu duela galdetegi luzea bete ahal izateko; modu bertsuan, azpimarragarria bezain kontuan hartzekoa ere bada, euskara teoriar indartsu den alorrean, hezkuntzan, gaztelania galdetegi-hizkuntza gisa aukeratu dutenen kopurua; hots, euskarak haizea alde duen esparruan *lingua franca*k duen pisua. Hala, Hegoaldeko irakasleen hizkuntza-hautaketari behatuz, ondoriozta daiteke uste nagusi bana errotzen dela euskararen eta gaztelaniaren atzean. Alde batetik, hizkuntzarekiko atxikimendua da euskaraz hautatzen dutenen arrazoi nagusia; halaber, bigarren mailako arrazoi erraztasunarena da. Bestetik, erraztasuna da arrazoi nagusi gaztelaniaz egitea erabaki dutenen artean; gainera, bigarren mailako arrazoi gisa, oharkabean hizkuntza hori hautatu izana dago. Ondorioztapen orokorrik egitea ezinezkoa baldin bada ere, esku arteko ikerketa honen ondorioek iradokitzen dute euskararen atzean babesteko usteak eta jarrerak daudela, hizkuntza gutxituarenganako atxikimenduan behagarri direnak; hein berean, ulergarria ere bada Hegoaldeko irakasleek euskararekin erraztasun handiagoa izatea hezkuntzarekin lotutako gaiet buruz galdetu eta erantzuterakoan. Era berean, *lingua franca* eta Hegoal-

dean hedatuena izaki, logikoa da erraztasun handiagoa izatea gaztelaniarekin; edonola ere, azken datu horretan sakonduz gero, esanguratsua bezain iradokitzailea da gaztelania hautatu dutenen irakasleen artean hizkuntzarekiko duten atxikimendu-eza, iradokirik hizkuntza horren atzean funtzio utilitarista egon litekeela.

6. Erreferentzia bibliografikoak

AMONARRIZ, K. (2019). *Euskararen bidegurutzetik*. Elkar.

AZURMENDI, N., ANDUAGA, U., URANGA, B., & GOIKOETXEA, G. (2018). «Arduradun politikoez, eragile sozialez eta unibertsitateko adituek esandakoaren kronika», Udako Ikastaroko mahai-inguruak. *BAT Soziolinguista Aldizkaria*, 2018(106), 147–175.

BASQUE AUTONOMOUS COMMUNITY. (1982). Law for the Normalization of Basque. Ley 10/1982, BOPV 16- 12-1982

BORG, S. (2003). «Teacher cognition in language teaching: A review of research on what language teachers think, know, believe, and do». *Language Teaching*, 36(02), 81–109. <https://doi.org/10.1017/S0261444803001903>

——— (2006). *Teacher Cognition and Teacher Education: Research and Practice*. Continuum.

BORG, S. (2011). «The impact of in-service teacher education on language teachers' beliefs». *System*, 39(3), 370–380. <https://doi.org/10.1016/j.system.2011.07.009>

CENOZ, J., & GORTER, D. (2014). *Focus on Multilingualism as an Approach in Educational Contexts* (239–254. or.). https://doi.org/10.1007/978-94-007-7856-6_13

——— (2019a). «Minority Languages, National State Languages, and English in Europe: Multilingual Education in the Basque Country and Friesland». *Journal of Multilingual Education Research*, 9(1), 61–77.

——— (2019b). «Multilingualism, Translanguaging, and Minority Languages in SLA». *Modern Language Journal*, 103, 130–135. <https://doi.org/10.1111/modl.12529>

CENOZ, J., & SANTOS, A. (2020). «Implementing pedagogical translanguaging in trilingual schools». *System*, 92, 102273. <https://doi.org/10.1016/j.system.2020.102273>

CONTEH, J., & MEIER, G. (2014). *The Multilingual Turn in Languages Education*. Multilingual Matters. <https://doi.org/10.21832/9781783092246>

ERDOCIA, I. (2018). «Medium of instruction ideologies: accommodation of multilingualism in the bilingual regime of Navarre». *Current Issues in Language Planning*, 20(3), 1–25. <https://doi.org/10.1080/14664208.2018.1503457>

EUSKO JAURLARITZA. (2016). Seigarren inkesta soziolinguistikoa. Vitoria-Gasteiz: Eusko Jaurlaritzak. Retrieved from https://www.irekia.euskadi.eus/uploads/attachments/9954/VI_INK_SOZLG-EH_eus.pdf?1499236557

EUSTAT. (2022). Unibertsitatekan kanpoko araubide orokorreko irakaskuntzetan matrikulatutako ikasleak, Euskal AEn, lurralde eta irakaskuntza-mailaren arabera, zentroaren titulartasunari eta hizkuntza ereduari jarraiki. https://www.euskadi.eus/contenidos/informacion/matricula_graficos_evolutivos/eu_def/adjuntos/EAE_ere-dua_OBLIG.pdf

GARCIA, L., ARRATIBEL, N., & IRIZAR, A. (2017). «Euskararen ezagutza eta erabilera binomioa: Mondragon Unibertsitateko Humanitate eta Hezkuntza Zientzien fakultateko 1. mailako ikasleak ulertzeko gakoak». *BAT Soziolinguistika Aldizkaria*, 4(105), 163–199.

GARCÍA, O., & OTHEGUY, R. (2020). «Plurilingualism and translanguaging: commonalities and divergences». *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 23(1), 17–35. <https://doi.org/10.1080/13670050.2019.1598932>

GORTER, D., & AROCENA, E. (2020). «Teachers' beliefs about multilingualism in a course on translanguaging». *System*, 92, 102272. <https://doi.org/10.1016/j.system.2020.102272>

LI, X. (2012). «The role of Teachers' Beliefs in the Language Teaching-Learning Process». *Theory and Practice in Language Studies*, 2(7), 1397–1402.

MARTÍNEZ DE LUNA, I. (2018). «Euskararen biziberritzea, eleaniztasunaren garai-ko erroka». *BAT Soziolinguista Aldizkaria*, 106(1), 47–64. http://www.soziolinguistika.org/files/inaki_mtnez_de_luna_106.pdf

MAY, S. (2013). *The Multilingual Turn: Implications for SLA, TESOL, and Bilingual Education* (S. May (ed.)). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203113493>

NAFARROAKO FORU KOMUNITATEA. (1986). 18/1986 Foru Legea, abenduaren 15ekoa, euskarari buruzkoa. <http://www.navarra.es/NR/exeres/80CF3F15-A9C6-40B2-867B-F7C50905CCD6.htm>

——— (1988). Decreto Foral 159/1988, de 19 de Mayo, por el que se regula la incorporación y uso del vascuence en la enseñanza no universitaria de Navarra. <http://www.lexnavarra.navarra.es/detalle.asp?r=28807>

——— (2015). 24/2015 Foru Dekretua, apirilaren 22koa, Nafarroako Foru Komunitatean Derrigorrezko Bigarren Hezkuntzako irakaskuntzen curriculumaz ezartzen duena. <https://bon.navarra.es/eu/iragarkia/-/texto/2015/127/0/>

NASTAT. (2020). Unibertsitatetik kanpoko araubide orokorreko irakaskuntzetan matrikulatutako ikasleak. <https://administracionelectronica.navarra.es/GN.InstitutoEstadistica.Web/informacionestadistica.aspx?R=1&E=3>

PAJARES, M. F. (1992). «Teachers' beliefs and educational research: Cleaning up a messy construct». *Review of Educational Research*, 62 (3), 307–332.

SOROLLA, N., ALTUNA, O., & LARREA, I. (2019). *Euskararen erabilerarekin lotura duten faktoreak Udalerri mailako analisia: udalerri mailako analisia Laburpena eta ondorioak*. Soziolinguistika Klusterra.

Euskara, hizkuntza akademikoa: laburpenen sistematizazioa helburu

El euskera como lengua académica: el objetivo de
sistematizar los resúmenes

Le basque, langue académique : avec pour objectif la
systématisation des résumés

Basque as an academic language: the objective of
systematizing the summaries

BEREZIARTUA ETXEBERRIA, Garbiñe
Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU)
Hizkuntzaren eta Literaturaren Didaktika
University of the Basque Country (UPV/EHU)
Didactics of Language and Literature
garbine.bereziartua@ehu.eus

BOILLOS PEREIRA, Mari Mar
Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU)
Hizkuntzaren eta Literaturaren Didaktika
University of the Basque Country (UPV/EHU)
Didactics of Language and Literature
mariadelmar.boillos@ehu.eus

Noiz jaso: 2022-02-25

Noiz onartua: 2022-06-08

Ingelesa hizkuntza hegemonikoa bihurtu da inpaktu handiko argitalpen zientifikoetan, eta hizkuntza gutxituak itzaletan gelditu dira. Eragin hori nabarmenagoa da ibilbide akademiko laburra daukaten eta diskurtsoaren ezaugarriak oraindik definituta ez dauzkaten euskararen gisako hizkuntza gutxituen kasuan. Lan honetan, artikulu zientifikoaren laburpenen ezaugarriak aztertzen dira. Horretarako, ikerketa misto bat egiten da, non Swalesen mugimenduen teoria (1990) eta hizkuntza-azterketa bat aplikatzen diren. Emaitzen arabera, oro har ez dago homogeneousunik, baina ezaugarri zehatz batzuetan joera batzuk identifikatu dira. Emaitza horiei esker, euskara zientziaren hedapenerako hizkuntza gisa instituzionalizatzeko erronka berriak identifikatu daitezke.

Gako-hitzak: idazketa akademikoa, alfabetatzea, hizkuntza minorizatuak, Giza Zientziak.

El inglés se ha convertido en una lengua hegemónica en las publicaciones científicas de gran impacto y las lenguas minoritarias han quedado eclipsadas. Esta influencia es más acusada en el caso de lenguas minoritarias como el euskera, que tienen una corta trayectoria académica y cuyas características discursivas aún no han sido definidas. Este trabajo examina las características de los resúmenes de artículos científicos. Para ello, se realiza un estudio mixto en el que se aplica la teoría del movimiento de Swales (1990) y un estudio lingüístico. Los resultados muestran que no existe una homogeneidad general, pero se han identificado ciertas tendencias en algunas características específicas. Estos resultados identifican nuevos retos para la institucionalización del euskera como lengua de divulgación científica.

Palabras clave: escritura académica, alfabetización, lenguas minoritarias, Humanidades.

L'anglais est devenu une langue hégémonique dans le domaine des publications scientifiques de grand impact et les langues minorisées sont restées dans l'ombre. Cette influence est encore plus forte dans le cas des langues minorisées comme le basque, qui ont une faible portée académique et dont les caractéristiques du discours ne sont pas encore définies. Ce travail étudie les caractéristiques des résumés d'articles scientifiques. Une étude mixte a donc été réalisée en appliquant la théorie du mouvement de Swales (1990) et une étude linguistique. Les résultats montrent qu'on ne constate pas d'homogénéité mais qu'ont été identifiées des tendances dans quelques caractéristiques spécifiques. Ces résultats permettent d'identifier de nouveaux défis pour l'institutionnalisation de la langue basque comme langue de diffusion scientifique.

Mots-clés : graphie académique, alphabétisation, langues minorisées, Sciences Sociales.

English has become the hegemonic language of prestigious scientific publications and minority languages have been relegated to the shadows. In order for them to achieve a status in the academic field, it is recommended a systematization of the characteristics of the discursive genres for the dissemination of knowledge. This study analyzes the characteristics of abstracts. It is a mixed study based on Swales' movements theory (1990) and a study of the linguistic features. The results show that, in general, there is no homogeneity, although some trends have been identified. These results help to identify new challenges in the institutionalization of Basque as a language for scientific dissemination.

Keywords: academic writing, literacy, minority languages, Humanities.

BEREZIARTUA ETXEBERRIA, Garbiñe, BOILLOS PEREIRA, Mari Mar. (2022). «Basque as an academic language: the objective of systematizing the summaries», *Euskera* 2022, 67: 33-62.

Sarrera

Esparru akademikoan ingelesa nagusitu den heinean, beste hizkuntzetako argitalpen zientifikoak bigarren mailan geratu dira. Hori oztopoa izan da ingeles-hiztunak ez diren zientzialarientzat (Van Dijk 1994); ez ikerketa-gaitasunengatik, hizkuntza-mugengatik baizik. Hori horrela izanik, diskriminatu egiten dira beren espezializazio-esparruetan (Canagarajah 2004).

Beste hizkuntza nagusi batzuetako (besteak beste, espainiera, alemana edo arabiera) hiztunak diren ikertzaileak argitalpen zientifikoan sailkapenetan eskatzen diren parametro zorrotzen artean bidea egiten ari badira ere, egoera askoz ere konplexuagoa da hizkuntza gutxituetan argitaratu nahi duten ikertzaileentzat. Hizkuntza gutxituetan argitaratzen duten aldizkariaren artean, ebaluazio-agentziek markatzen dituzten kalitate-estandarrak betetzen dituztenak urriak dira gaur-gaurkoz.

Euskara komunikazio modu espezializatu bilakatzeko eta hizkuntza horretako argitalpenei bultzada bat emateko, beharrezkoa da, lehenik eta behin, diskurtso-generoen ezaugarriak erabiltzaile guztiek –idazleek zein irakurleek– identifikatzeko modukoak izatea. Horrela, lan honen helburua da Giza Zientzien arloan euskaraz idatzitako laburpenen (*abstract-en*) corpus bat osatzea eta horien ezaugarriak identifikatzea. Testu-genero hori hautatu da hedapen zientifikorako lehen mailako baliabidetzat har daitekeelako; tradizionalki artikulua zati bat zela pentsatu izan bada ere, izatera propioa duen testu-generotzat hartzen da egun (Tseng 2011; APA 2020). Helburu orokor horrek honako helburu zehatzagoak biltzen ditu bere baitan, hizkuntza zeinahi dela ere: (i) testuen ezaugarri diskurtsiboak ezagutzea eta (ii) testu-genero horretan berezkoak izan daitezkeen hizkuntza-ezaugarriak identifikatzea.

Helburu horiekin, lan honek, lehenik eta behin, euskarak panorama zientifikoan duen lekuari buruzko argazki bat aurkezten du. Jarraian, erabiltako metodologiaren deskribapena eskaintzen da: ikerketa-galderak, corpusaren hautaketa eta corpora aztertzekeo tresnak eta prozedurak. Azkenik, lortutako emaitzak aurkezten dira, baita euskal komunitate zientifikoak

euskara hedapen akademikorako hizkuntza gisa errotzeko dituen erronkei buruzko hausnarketa ere.

1. Marko teorikoa

Ibilbide zientifikoaren kalitatea ebaluatzeko sistemen ondorioz, ikertzaileak, beren ama-hizkuntza edozein dela ere, ingelesa hizkuntza hegemonikoa duten nazioarteko eta eragin handiko aldizkari zientifikoetan argitaratu beharrean aurkitzen dira, ezinbestean (Hanauer, Sheridan eta Englander 2019). Argitalpen horietan argitaratzea ez da lana zabaltzeko modu bat bakarrik, ospea lortzeko eta unibertsitateko karreran gora egiteko tresna ere bada (Lillis; Curry 2010).

Egun, ikertzaileak, euren ikerketa arloa edozein dela ere, ebaluazio-sistema zorrotzen eraginpean daude. Sistema horietan, lanaren kalitatea neurtzeko, datu-base ospetsuetan sartuta dauden eta inpaktu-faktore handia daukaten aldizkarietan egindako argitalpenak hartzen dira kontuan (JCR eta SJR, nagusiki). Hau da, adituek Thomson Reutersek edo Scimagok egindako sailkapenen barruan dauden aldizkarietan argitaratu behar dituzte euren lanak, baloratuak izango badira; eta, gehienak, ingelesezko lanak bakarrik argitaratzen dituzten aldizkariak dira. Sailkapen horietatik kanpo gelditzen diren aldizkarietan argitaratutako lanak ere baloratzen dira, baina askoz maila apalagoan.

Horrek eragina izan du komunitate eleaniztunetako ikertzaileen identitateetan. Larrinagaren azterketek (2016) erakusten dute jarduera zientifikoaren balorazio-sisteman izandako aldaketek eta ezagutzaren nazioartekotzeak ikertzaileen pentsatzeko moduak aldatu dituztela. Orain, kontzientzia estrategiko handiagoa dago, eta hizkuntza batean edo bestean argitaratzean hartu beharreko erabakiak parametro global horien arabera hartzen dira. Horrela, balio akademiko tradizionalak alde batera utzi dira, eta ekonomia globala lehenetsi da tokiko gizartearen premien aurrean.

Horrek guztiak goi-mailako hezkuntza erakundeen hizkuntza-plangintzei ere eragiten die, globalizaziotik eratorritako dinamikek baldintzatuta (Bal-

four 2007). Ikertzaileon identitateetan gertatzen diren aldaketa horiek unibertsitateak aurkitzen diren bidegurutzearen isla besterik ez dira. Unibertsitateak ez zeruko ez lurreko aurkitzen dira. Alde batetik, unibertsitateek eskualdearen garapenean eta berrikuntza eta tokiko ekonomia lantzearen garrantzian jarri behar dute arreta. Beste alde batetik, nazioartekotze-eskaerak daude, kanpo finantzaketa lortzearen beharra, ingelesa hizkuntza frankoa duten harreman-sareak izatearen garrantzia eta deslokalizazioa. Era-kundeak badaki tokiko hizkuntzetan egindako lanek ez dutela ikusgarritasun estrategikorik eta bikaintasun akademikoa lortzeko modua ezagutza ahalik eta jende gehienarengana hel dadin lortzea dela (Benneworth; Fitjar 2019). Hortaz, unibertsitateen lerro estrategikoen eta beharren artean inkoherentzia da nagusi (Cinar 2019).

Baina, inkoherentzia horiekin egunerokotasunean topatzen diren iker-tzaileen azalean jarrita, norbere ama-hizkuntza ez den hizkuntza batean argitaratzea ez da lan erraza. Zientzialariek, norberarena ez den hizkuntza menperatzeaz gain, diskurtso akademikoaren berezitasunak eta generoen konbentzioak identifikatu behar dituzte. Horrela, hizkuntza hegemonikoetan argitaratzen duten aldizkarietako ebaluatzaileek lan asko bazter-tzen dituzte, testuen *soimua* ez delako hizkuntza hegemoniko hori ama-hizkuntza duten egileek idatzitakoen parekoa (Thrower 2012). Ildo horretan, Hyland (2019) bezalako autoreek frogatu dute hizkuntza hege-moniko horietakoren bat sehaskatik jaso ez duten pertsonak gutxiagota-sun-egoeran daudela eremu zientifikoan. Nazioarteko izen handiko aldiz-kari edo argialetxe horietan argitaratu nahi duten pertsonak bertako homologoek baino denbora, ahalegin eta diru gehiago inbertitu behar dute. Ikertzaileak hizkuntza-truke etengabe batean daude –hizkuntza ba-tean irakurtzen dute, beste batean idazten dute– eta horrek itzulpen pro-zesu konplexua eskatzen du, gainkarga erantsi bat. Gainera, diziplinetako terminologia hainbat hizkuntzatan menderatzea eskatzen zaie, kasu ba-tzuetan terminologia hori norbere hizkuntzan garatzeke egon arren. Ho-rrek ingelesezko terminoen erabilera ugaltzea ekarri du kasu askotan (Orkestra 2019). Hori da, batez ere, hizkuntza gutxituak dituzten komu-nitateetan gertatzen dena.

Kasurako, Apalategik (2017) adierazi duen bezala, euskarak esparru akademikoan duen presentzia –berak pedagogiaren arloa aztertzen du– oso txikia da funtsezko bi arrazoiengatik. Lehenengoak komunitate anglofonoak azterketa-arloari buruzko berrikuntzetan duen nagusitasunarekin du zerikusia. Bigarrenak, merkatuaren eskaeretara egokitzeko beharrarekin. Ideia horiek jakintzaren beste arlo batzuei zein beste hizkuntza gutxituei aplikatu dakizkieke.

Euskararen eta diskurtso akademikoaren arteko harremana hobeto ulertzeko, garrantzitsua da euskarak azken hamarkadetan esparru akademiko euskaldunetan izan duen presentzia gogoan izatea. Ahalegin horretan, besteak beste, Artetxek (2011) euskara unibertsitateira iritsi eta bai irakaskuntza-hizkuntza gisa bai eremu akademikoko komunikazio-hizkuntza gisa erabiltzera iristeko prozesua aztertu zuen. Eta Iturbek, Txurrukak eta Castañedak (2020) euskarak Euskal Herriko Unibertsitateko Zientzia eta Teknologia Fakultatean sartzeko egin duen bidea kontatzen dute lekukotasun historikotik. Baina azken urte gutxitan asko garatu da ekoizpen zientifikoak sortu eta baloratzeko modua, eta egun kezkatzen gaituena da jakitea zer gertatzen den ezagutza zientifikoaren hedapenarekin, gaur egun ulertzen dugun bezala. Horretarako, 80ko hamarkada funtsezkoa izan zen, euskarak normalizazio prozesua hasi zuen (10/1982 Legea) eta hala Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU, 1981ean) nola Nafarroako Unibertsitate Publikoa (NUP, 1987an) sortu ziren garai berean. Biak bi planteamendurekin sortu ziren: Euskal Autonomia Erkidegorako eta Nafarroako Foru Komunitaterako hezkuntza publikoa eta elebitasuna sustatzea.

Bigarren ardatz horrek garapen mailakatua izan du, eta bi lurraldeetako unibertsitate publiko (Euskal Herriko Unibertsitatea eta Nafarroako Unibertsitate Publikoa) zein pribatuetan (Deustuko Unibertsitatea, Mondrago Unibertsitatea eta Nafarroako Unibertsitatea) islatu da. Boillosek eta Bereziartuak (2020) berrikusten duten bezala, hamarkada hauetan zehar plan estrategikoak garatu dira esparru akademikoan euskararen presentzia sustatzeko eta bermatzeko.

Fokua zehaztetik orokorrera eramanda, UNESCOren arabera (2003), funtsean bost neurri har daitezke desagertzeko arriskuan dauden hizkuntzen

bizitasuna mantentzeko. Alde batetik, prestakuntza linguistikoa eta pedagogikoa; bestetik, garapen iraunkorra eta dokumentaziorako guneen sorrera. Era berean, garrantzitsua da hizkuntza politika nazionala eta adostua izatea eta hizkuntza horretako hiztun komunitatearen giza eskubideak bermatzea. Azkenik, hezkuntza-eremuari dagokion neurria dago: hezkuntza-eremuan gertatzen diren elkarrekintzetan hizkuntza gutxituak komunikazio-hizkuntza gisa hartuko dituzten politikak garatzea. Azken horrek unibertsitate-mailari ere eragin diezaioke.

Hala ere, euskara eremu akademikoko ekoizpenetan erabiltzen hastean zenbait arazo azaleratu dira. Batetik, lehen ere aipatu dugun ingelesaren nonahikotasunaren aurka borrokatzea. Bestetik, idazketa akademikoa berezkoak dituen ezaugarriekin lotutako gorabeherak. Idazketa akademikoa konbentzio zorrotz batzuek definitzen eta ezartzen dute. Hau da, diziplina jakin bateko genero diskurtsibo batek (laburpenek, artikuluek, txostenek, etab.) komunitate diskurtsiboak identifikatzeko moduko ezaugarriak izatea espero da. Horren erakusgarri da, esaterako, Heuboeck, Holmes eta Nesi (2010) egileek Erresuma Batuko unibertsitateetan egin duten ikerketa, eremu akademikoan sortzen diren genero diskurtsiboak eta testuen ezaugarriak identifikatzeko. 4000 testuz osatutako corpus batean oinarrituta, genero diskurtsiboen artean 13 familia bereizi zituzten eta haien ezaugarri prototipikoak identifikatu zituzten.

Alde horretatik, Canagarajah-ren arabera (2004), diskurtso akademikoari buruz hitz egitean, jarrera ezin da determinista izan. Beti utzi behar da espazio bat diskurtso nagusien negoziatorako, aldaketarako edo birkonfiguraziorako. Beste era batera esanda, eta Swalesekin ere bat etorritik, testu-generoak etengabe aldatzen ari dira, eta garrantzitsua da nola eboluzionatzen duten jakitea, komunikazio-testuinguruan sortzen diren eskaerei erantzun ahal izateko. Baina prozesu horrek pixkanakakoa eta eraikitzailea izan behar du, ezin da ausaz gertatu. Eta norberak ezin du idatzi aurrez ezarritako konbentzioak kontuan hartu gabe, hor kokatu behar du egileak bere ahotsa.

Beraz, sortzen den galdera honako hau da: zeintzuk dira euskarazko testu-genero horien ezaugarri nagusiak, izan diskurtsiboak edo izan linguisti-

koak? Testu horiek sortu eta irakurtzen dituzten pertsonentzat identifikagarriak eta erreproduzigarriak al dira? Lan honek ekarpen bat izan nahi du ildo horretan.

2. Metodologia

Jarraian, helburuetatik eta egindako berrikuspen bibliografikotik sortutako ikerketa-galderak aurkezten dira atal honetan. Halaber, azterketarako erabilitako corpusa aurkeztuko da, eta testuak aztertzeko tresnak eta prozedurak deskribatuko dira.

2.1. Ikerketa-galderak

Esan bezala, ikerketa honen helburua da Giza Zientzien arloko aldizkarietan euskaraz idatzitako laburpen zientifikoek dauzkaten ezaugarriak identifikatzea. Hala, helburu hori lortzeko, ikerketa-galdera hauek egin dira (aurrerago azalduko da horietako bakoitzean zehazki zer eta nola aztertu den):

- (1) Zer diskurtso-ezaugarri dauzkate euskaraz idatzitako laburpenek Giza Zientzien arloko aldizkarietan?
- (2) Zer hizkuntza-ezaugarri dauzkate genero diskurtsibo hori osatzen duten atalek?

2.2. Corpusa

Diskurtso akademikoaren inguruan egiten ari diren azterlanak berrikusita, bi ikerketa-ildo daudela ikusi da. Lehenak hizkuntzaren, diskurtsoaren eta egituraren azterketarekin du zerikusia, bai eta ingurune horretan sortzen diren testu-generoen konbentzioekin ere. Ikerketa horiek corpusaren azterketan dute oinarria. Bigarren lerroa testu akademikoak lehen edo bigarren hizkuntzan idazteak dakartzan erronkak aztertzean

datza, bai eta ikasleak trebetasun horretan trebatzeko moduak aztertzean ere (Duff 2010).

Ikerketa hau lehen ikerketa-lerroan kokatuko litzateke, eta, beraz, lehenik eta behin, corpusaren konfigurazioa gauzatu da. Hautatutako genero diskurtsiboa laburpena (*abstract*) izan da, arlo akademikoan eta ezagutzaren hedapenean duen garrantziagatik. Alegia, esparru akademikoan ezagutza zabaltzeko modurik oinarrikoena eta azkarrena delako. APAren arabera (2020), laburpen horiek lan zientifikoekin batera doaz beti (artikuluekin bereziki), baina berezko izaera dute. Testu laburrak dira, autonomoak (Tseng 2011), eta jarraian datorren testuaren ikuspegi orokorra ematen dute. Horrela, irakurleek testuarekin duten lehen harremana da, eta, beraz, erabakigarriak izango dira irakurketarekin jarraituko den ala ez erabakitzeko. Horregatik euren helburua informatiboa da, baina, aldi berean, helburu pertsuasiboa ere badute (Piqué-Noguera 2012). Genero hori definitzen duten ezaugarrien artean daude (I) zehaztasuna –atzetik duten testuaren eduki zehatza islatu behar du–, (II) objektibotasuna, (III) ideien koherentzia eta ulergarritasuna eta (IV) laburtasuna (APA 2020). Azkenik, *Writing-in-Disdisciplines* (Russell 2001) korrontearen premisen arabera, bere izaera diziplina batetik bestera aldatuko da, eta, erretorika kontrastiboaren premisen arabera, hizkuntza batetik bestera ere ezberdintasunak egongo dira.

Ikerketa honen corpora aukeratzeko, Boillosek eta Bereziartuak (2020) egindako lana hartu da oinarri. Lan horretan artikuluko zientifikoaren laburpenak euskaraz (ere) argitaratzen dituzten eta prestigio zientifikoa duten aldizkariaren sailkapen bat proposatzen da. Sailkapen horretatik abiatuta, 2019. urteko ale guztiak argitaratuta dauzkaten Giza Zientzietako aldizkariak hautatu dira. Ez dira kontuan hartu 2020ko laburpenak; izan ere, pandemiaren egoera dela-eta, aldizkari askok 2021. urtearen erdian aurreko urteko aleak artean argitaratu gabe zeuzkaten. Beraz, 1. taulan ikus daitekeen bezala, corpora lau ezagutza-erlotako (filologia, artea, geografia eta historia) 7 aldizkaritan argitaratutako 39 laburpen zientifikok osatu dute.

1. taula: Aukeratutako corpusa

Giza zientziak		Ezagutza eremua	Euskaraz argitaratutako artikuluen euskarazko laburpen kopurua (2019)
Aldizkariak			
01	Anuario del Seminario de Filología Vasca “Julio de Urquijo” (ASJU)	Filologia	7
02	AusArt	Artea	2
03	Euskera	Filologia	10
04	Fontes Linguae Vasconum	Filologia	13
05	Lurralde: investigación y espacio	Geografia	2
06	Príncipe de Viana	Historia	2
07	Vasconia. Cuadernos de Historia-Geografía	Historia	3
Guztira			39

Iturria: egileek sortua

Laginaren ikuspegi zehatzagoa izateko, ANALHITZA (Otegi *et al.* 2017) prozesadore informatikoa aplikatu da. Bigarren taulan jasotako emaitzetan ikus daitekeenez, laburpenen luzera, batez beste, 88 hitz eta 638 hizkitakoa da. Gehienak 4/5 perpausez osatuta daude. Perpaus horiek, batez beste, 19 hitz dauzkate. Emaitza horiek bat datoz Bereziartuak eta Boillosek ikusitakoekin (2020); beraz, pentsa liteke euskaraz sortutako laburpenek ezaugarri horiek dauzkatela hitz kopuruari, perpausei eta perpausen araberako hitz kopuruari dagokienez. Hala ere, aurrerantzean aztertu egin beharko litzateke horren atzean zein arrazoi egin litezkeen, esaterako, aldizkariak laburpenen luzerari eta ezaugarriari buruz egileei egiten dizkieten eskakizunak. Lan honen egileek esku artean duten beste ikerketa baten xedea hori aztertzea da, hain zuzen ere.

2. taula: Corpuseko testuen ezaugarri kuantitatiboen batezbestekoak eta desbideratze estandarrak

	Batezbestekoa	Desbideratze estandarra
Hizki kopurua	638,59	264,360
Hitz kopurua	88,41	38,150
Esaldi kopurua	4,79	1,838
Hitz kopurua esaldi bakoitzeko	19,10	6,723

Iturria: egileek sortua

Dena den, azpimarratzekoa da emaitza horiek ez datozela bat APAREN iradokizunarekin (2020); izan ere, APAk dio laburpen zientifikoek 250 hitz inguru izan behar dituztela. Era berean, desberdintasun esanguratsuak daude ingelesezko eta gaztelaniazko antzeko ikerketetan lortutako emaitzekin alderatuta. Ingelesez, MacDonaldek (1990) adierazten du hitzen batezbestekoa 23,26koa dela perpaus bakoitzeko; gaztelaniaz, berriz, laburpenek 132,92 hitz dituzte batez beste, eta 29,23 hitz perpaus bakoitzeko. Beraz, aipatutako bi hizkuntza horietan euskarazkoak baino luzeagoak dira artikuluen zientifikoaren laburpenak.

2.3. Corpusa aztertzeako tresnak eta prozedurak

Laburpenek zientziaren arloan duten garrantziaren ondorioz, haien izae-rari buruz gehiago jakin nahi duen ikerketa ugari dago. Lan honetan laburpenak bi ikuspuntutatik aztertuko dira: diskurtsiboa eta linguistikoa.

Alde batetik, lehenengo ikerketa-galderari erantzuteko, laburpenen izae-ra diskurtsiboa zein den jakin nahi da, eta, beraz, Swalesen teoriari jarraitzea erabaki da (2004). Teoria horren arabera, testuak mugimendu erretoriko (*moves*) ezberdinez osatuta daude, eta mugimenduak funtzio komunikatibo jakin bat duten unitate erretoriko edo diskurtsiboak dira.

Laburpenen egitura prototipikoak eta horien bereizgarri diren mugimenduak zeintzuk diren jakiteko, azterlan honetan Hylanden (2000) ereduari jarraitu zaio. Eredu honek 5 mugimendu prototipiko identifikatzen ditu laburpenetan, ingelesezko IPMPPrC siglei bide emanez. Lehenengo mugimendua *Introduction* (sarrera) da, eta azterlanaren kontzeptu-esparruari eta motibazioari buruzko informazioa jasotzen du. Bigarren mugimendua *Purpose* (helburua) da, eta bere xedea hasierako tesiak eta hipotesiak aurkeztea da. Hirugarrena metodologiari dagokio, *Methodology*, eta diseinuari, prozedurei, laginari eta abarri buruzko informazioa jaso dezake. Laugarrena *Product* (produktua) da, edo, beste era batera esanda, azterlanaren emaitza esanguratsuenak. Azkenik, *Conclusions* (ondorioak) mugimenduak lanaren inplikazioak edota aplikazioak jasotzen ditu. Azterlan honetan Hylanden ereduaren (2000) alde egin da, hemen lortu nahi denaren antzeko helburu zientifikoak dituzten azterlanetarako gehien erabili dena izan baita (Samraj 2008; Ibáñez *et al.* 2015; Quintanilla 2016; besteen artean). Hala ere, eredu malgua da, eta azterketan diagnostikatzen diren beharren arabera egokitu daiteke. Hau da, mugimendu-egitura horren bidez testu-generoaren estandarizazioa bilatzen da, baina eredu malgua da, ezagutza-eremu batetik bestera desberdintasunak egon baitaitezke.

Eredu hori oinarri hartuta, lehenik eta behin, laburpenetan agertzen diren mugimenduak identifikatu dira. Ondoren, mugimendu bakoitzean zer edukiri buruzko azalpenak ematen diren aztertu da. Joerak identifikatzeko asmoz, mugimendu bakoitza zein maiztasunekin agertzen den analizatu da, baita mugimenduen hurrenkera-motak ere. Azkenik, laburpen bakoitza osatzeko zenbat mugimendu erabili diren eta mugimendu horiek elkarrekin nola konbinatu diren aztertu da.

Beste aldetik, ikerketako bigarren galderari erantzuteko, laburpenen azterketa linguistikoa egin da. Aztergai dugun errealitatearen corpus homogeneoa eta adierazgarria sortzeko, egileek 6 irizpide zehaztu dituzte, Quintanillaren (2016) ereduan oinarrituta. Jarraian, irizpide horietako bakoitza deskribatuko da, eta azterketa gauzatzeko egindakoa azalduko da:

1. Aditzak: aniztasuna. Laburpenetako mugimenduak idazteko zein aditz erabili diren aztertu da, betiere aditz nagusiak kontuan hartuta.

Mugimendu zehatz bakoitzean errepikatzen den aditzik ba al dagoen ikusi da. Horretarako, erabilitako aditz nagusi guztiak identifikatu eta zerrendatu dira, eta aditz bakoitza erabili den maiztasuna kalkulatu da, mugimenduz mugimendu. Batetik, mugimendu bakoitzean gehien erabili diren aditzak zeintzuk izan diren ikusi da; bestetik, erabili diren aditzetan aniztasunik ba al dagoen ikusi da. Adibidez: gerta liteke *Emaitzak* mugimenduan *erakutsi* edo *aurkeztu* aditzak erabiltzeko joera egotea.

2. Aditzak: denborak. Laburpenetan erabili diren aditz nagusiak zein denboratakoak izan diren ikusi da. Horretarako, erabilitako aditz nagusi guztiak identifikatu eta aztertu dira. Adibidez: erabili diren aditzak lehenaldian, orainaldian edo etorkizunean jokotuta dauden.
3. Egilearen marka aditzetan. Laburpenetako mugimenduak idazteko erabili diren aditz nagusietan egilearen markarik agertzen den ala ez aztertu da; alegia, aditzak pertsonalizatuta jokatu diren ala despertsonalizatu egin diren. Horretarako, laburpenetan erabilitako aditz nagusiak identifikatu eta aztertu dira. Adibidez: despertsonalizatutako aditza izango litzateke *argitaratu da*, baina egilearen marka ageri da *argitaratu dugu* edo *argitaratu dut* aditzetan.
4. Adjektiboak: subjektibotasuna. Deskribapen objektibotik harago, autoren ikuspuntu subjektiboa erakusten duen adjektiborik erabili al den behatu da. Horretarako, erabilitako adjektiboak identifikatu eta aztertu dira. Adibidez: *Izugarria da eragina* esaldian *izugarria* adjektiboa subjektiboa izango litzateke.
5. Fraseologia. Mugimenduetan errepikatzen diren formulak erabiltzeko joerarik ba al dagoen ikusi da. Horretarako, laburpen guztiak mugimenduz mugimendu aztertu dira, eta corpusean formulazio egonkor gisa har ditzakegun esaldiak identifikatu dira eta errepikatzen den formulaziorik ba al dagoen jakiteko. Adibidez: *Helburua* mugimenduan *Artikulu honen helburua xxx da* gisako formulaziorik errepikatzen al den.
6. Kohesioa: diskurtso-markatzaileak. Laburpenetako mugimenduak elkarrekin josteko erabili diren diskurtso-markatzaileak aztertu dira,

mugimendu jakinetan markatzaile batzuk edo besteak erabiltzeko joerarik ba al dagoen jakiteko. Horretarako, Euskaltzaindiaren *Testu-antolatzaileak. Erabilera estrategikoa* (Esnal 2008) izeneko liburua hartu da erreferentzia gisa. Horretan oinarrituta, mugimenduak elkarren artean lotzeko erabilitako markatzaileak identifikatu eta aztertu dira. Adibidez: *Ondorioak* mugimendua *Ondorioz...* markatzailearekin has-teko joerarik ba al dagoen.

Azterketa linguistikoko emaitzekin batera adibideak erakutsiko dira eta adibide bakoitzari 03.19.02, *Metodologia* gisako kodea ezarriko zaio. Lehenengo bi unitateak corpusa osatu duten aldizkariari dagozkio (kasu honetan 03 zenbakia *Euskera* aldizkariari dagokio); 19 zenbakia 2019. urteari dago-kio; 02 zenbakia urte horretan argitaratutako euskarazko laburpenetatik bigarrengoari dago-kio; eta *Metodologia* hitzak laburpen hori osatzen duten mugimenduen artetik zein erakusten den adierazten du.

3. Emaitzak

Jarraian, azterlan hau gidatu duten ikerketa-galderetatik lortutako emai-tzak aurkezten dira.

3.1. Zer diskurtso-ezaugarri dute euskaraz idatzitako laburpenek Giza Zientzien arloko aldizkarietan?

Galdera honen bidez, aztertutako corpusean agertzen diren diskur-tso-mugimenduak zeintzuk diren jakin nahi da, eta egitura prototipikorik ote dagoen ikusi. Esan bezala, azterketa hau egiteko Hylanden (2000) ere-dua hartu da erreferentziatzat, baina beti ikuspegi ireki batetik, euskararen berezko eskaerei erantzuteko.

Horregatik, lehenik eta behin, mugimenduak identifikatu dira eta mugi-menduen araberrako eduki-azterketa egin da. Behatu diren mugimenduei dagokienez, 4. taulan ikus daitekeen bezala, Hylandek identifikatutako bost mugimenduak identifikatu dira, eta, horiez gain, *Antolaketa* (ANT) izena

eman zaion beste bat identifikatu da. Aurkikuntza hori jada diagnostikatu zen Bereziartuaren eta Boillosen lanean (2020).

Mugimenduetan aurkitzen diren edukiei dagokienez, 3. taulan daude ikusgai mugimendu bakoitzean behatu diren edukiak. Daturik nabarmenena aipatzearren, ikusten den moduan, ikerketaren justifikazioa bi mugimendutan agertzen da. Hala, ikus dezakegu gaiaren aurkezpenarekin edo testuinguruarekin lotzen dela, baita helburuekin ere. *Metodologiari* dagokienez, mugimendu horretan askotariko informazioa eman ohi dela ikusi dugu, nahiz eta dena ikerketaren helburua lortzeko moduari buruzkoa izan. Interagarria da, halaber, bi produktu mota (PR) bereiztea: batzuetan, azterlanetan zer emaitza mota agertzen diren azaltzen da; besteetan, zuzenean aurkezten dira emaitzarik esanguratsuenak. Azkenik, *Antolaketa* mugimenduan, edukien hurrenkeraren berri ematen da. Hau da, lanaren ideia nagusiak azaldu ordez, atalen ordena aurkezten da.

3. taula: Mugimendu bakoitzean identifikatutako edukiak

Mugimendua	Edukia
Sarrera (I)	Gaiaren aurkezpena, ikergaiari buruzko informazioa (sorrera, testuingurua...), zergatia.
Helburua (P)	Lanaren helburua, zer eta zertarako egin den, zein hipotesi planteatzen den eta hori nola jorratuko den, justifikazioa.
Metodologia (M)	Metodologia, prozedurak eta teknikak, corpusa nola lortu den, datuen azalpena, datuen iturriak, metodologiaren justifikazioa, zer emaitza lortzen diren.
Produktua (Pr)	Zein emaitza aurkeztuko diren edo lortutako emaitzak zein izan diren.
Ondorioak (C)	Azterlanarekin lortutakoak, ikerketaren ekarpenak, ondorioak.
Antolaketa (Ant)	Lanaren edukiak eta hurrenkera, eranskinen informazioa.

Iturria: egileek sortua

Mugimendu bakoitza zein maiztasunekin eta zein hurrenkeratan agertzen den aztertuta, nabarmen presentzia handiena duen mugimendua *Helburua* (P, *purpose*) (n= 34, % 87,1) dela ikus daiteke. Emaitza horrek adierazten du egileek garrantzi handiagoa ematen diotela lanaren helburuari gainontzeko mugimenduetan aurkezten den edukiari baino. Gainera, hurrenkerari begiratuta, mugimendu hori gehienetan lehen posizioan agertzen da (25 kasutan). Mugimendu horren atzetik, *Metodologia* mugimendua (M, *methodology*) agertzen da maizen (n= 21, % 53,8) eta kasu gehienetan bigarren posizioan kokatuta (14 kasutan). Bi mugimendu horiei lotuta bada nabarmentzekoa irudituz zaigun datu bat (ikus 4 taula): bai *Helburua* eta bai *Metodologia* mugimenduak behin baino gehiagotan agertzen dira bost laburpenetan (P mugimendua hiru laburpenetan eta M mugimendua bi laburpenetan); gainontzeko mugimenduekin ez da horrelakorik ikusi.

Metodologia mugimendua bezainbesteko maiztasunaz ageri da *Sarrera* (I, *Introduction*) mugimendua (n= 21, % 53,8), gehienetan lehenengo tokian kokatuta (14 kasutan). *Emaitzak* (PR, *Product*) mugimendua 16 kasutan (% 41,02) behatu da, gehienetan azken tokian kokatuta (10 kasutan). Azkenik, *Ondorioak* (C, *Conclusions*) eta *Antolaketa* (ANT) mugimenduak 8 kasutan agertzen dira (% 20,5). Azken bi mugimendu horiek agertzen diren laburpen ia guztietan laburpenaren amaieran kokatuta aurkezten dira (ondorioei buruzko mugimenduaren kasuan agertu den aldi guztietan eta antolaketa buruzko mugimenduaren kasuan agertu den 8 alditatik 7tan).

Metodologiaren atalean aurreratu dugun bezala, beste puntu interesgarri bat da ikustea aztertutako laburpenak zenbat mugimenduz osatuta dauden eta mugimendu horiek elkarrekin nola konbinatzen diren. Azterketak erakutsi duenez, laburpen gehienak hiru mugimenduz osatutakoak dira (n= 17, % 43,5). Bi mugimenduz osatutako laburpenak 14 izan dira (% 35,5), lau mugimenduz osatutakoak 7 (% 17,9) eta bada mugimendu bakarraz osatutako laburpenik ere (n= 1, % 2,5). Kalkulu horiek egitean ez dira kontuan hartu errepikatu izan diren mugimenduak.

Mugimenduen konbinazioari dagokionez, azterketa honen emaitza da corpus osoan ia ez dagoela errepikatzen den konbinaziorik. Izan ere, gehienez, konbinazio bera bi aldiz errepikatzen da. Horregatik ondoriozta daiteke ez dagoela mugimendu-patroririk arlo honetako laburpenetan.

4. taula: Mugimenduen kopurua eta konbinazioak

Mugimendu kopurua	Agerpena laburpenetan		Hurrenkera	Kopurua
	n	%		
1	1	2,5	P	1
2	14	35,8	I-P	2
			I-M	2
			I-PR	1
			I-ANT	1
			P-M	2
			P-PR	2
			P-C	1
			P-ANT	2
			P-I-P ₂	1
3	17	43,5	I-P-M	1
			I-P-PR	1
			I-P-ANT	2
			I-PR-C	1
			P-I-M	2
			P-I-PR	1
			P-M-PR	2
			P-M-ANT	2
			P-M-C	1
			P-ANT-PR	1
			I-M-P-M ₂	1
			P-I-M-P ₂	1
			P-M-PR-M ₂	1

Mugimendu kopurua	Agerpena laburpenetan		Hurrenkera	Kopurua
	n	%		
4	7	17,9	I-P-M-PR	2
			P-I-PR-C	1
			P-M-PR-C	2
			P-PR-M-C	1
			P-M-I-P ₂ -C	1

Oharra: P eta M mugimenduak errepikatu diren kasuetan azpi-indizea erantsi zaie eta hizki lodiz nabarmendu dira.

Iturria: egileek sortua

3.2. Zer hizkuntza-ezaugarri dute genero diskurtsibo hori osatzen duten atalek?

Azterketa linguistikoa egiteko hautatu dugun elementuetako bat aditza da. Artikulu zientifikoetako laburpenak eraikitzeke idazten diren mugimenduetan erabili diren aditz nagusien hiru alderdi aztertu ditugu: (1) mugimenduen arabera aditzak errepikatzen al diren edo askotariko aditzak erabiltzen al diren; (2) erabilitako aditzak zein denboratan jokatu diren; eta (3) erabilitako aditzetan autorearen zantzurik agertzen al den.

Erabili diren aditzen erroari begiratuta, bai orokorrean eta bai mugimenduka, errepikatzen diren aditzak daudela ikusi dugu. Ia mugimendu guztietan gehien erabili dena *izan* aditza izan da (*Antolaketa* mugimenduan izan ezik, gainontzeko mugimendu guztietan). Baina, horrekin batera, nabarmentzekoa iruditu zaigu *Helburua* mugimenduan *aztertu* eta *aurkeztu* aditzak ere behin baino gehiagotan erabili direla eta *Metodologia* mugimenduan beste horrenbeste gertatzen dela *eman* eta *erabili* aditzekin. Hona hemen aipatutakoen adibideak, hurrenez hurren:

1. Atzikiaren funtzioa izenen modifikatzaileak sortzea **da**, adberbioetatik, leku kasua, instrumentala edo postposizioa duten izenetatik eta izen-multzetatik. (04.19.03, *Sarrera*)

2. Konkretuki, lan honetan Euskal Autonomia Erkidegoko udal-erri guztien langabezia-tasaren bilakaera **aztertzen da** 2006-2016 epealdian, kontutan hartuta bai denboran izandako bilakaera eta baita ere banaketa espazialean ematen diren ereduak. (05.19.01, *Helburua*)

3. Hipotesiak eta zalantzak tarteko, auzi horien guztien gaineko ikuspegi orokorraren jorraketa **aurkezten du** artikuluko honek. (03.19.09, *Helburua*)

4. Bada, lan honetan testua sortu zen testuingurua hobeto ulertzeko azalpenak, testuaren edizio kritikoa, testuko ezaugarri linguistiko nagusien azterketa eta hizkeraren filiazio linguistikoari buruzko proposamena **ematen dira**. (04.19.12, *Metodologia*)

5. Sistema Konplexu Dinamiko Moldagarrien (SKDM) teoriari jarraiki, azaleko forma hutsen azterketatik harago, azterketa linguistikoaren beharra aldarrikatu ondoren, hiru teknika sailkatzaile **erabili dira** informatzaileak sailkatzekotan: multzokatze azterketa hierarkikoa, DAE metodoa eta K-batezbestekoen multzokatzea (KM) (logika lausoaren hatsarretan oinarritzen dena). (01.19.04, *Metodologia*)

Bai orokorrean eta bai zenbait mugimendutan aditz jakin batzuk maiztasun handiagoz erabili diren arren, erabilitako aditzen aniztasuna ere azpimarratzekoa da. Hona hemen mugimendu bakoitzean erabilitako aditz guztiak (alfabetikoki ordenatuta):

- Sarrera: *abiatu, argitaratu, aurkitu, baldintzatu, balio, bete, bihurtu, dokumentatu, egon, erabaki, erabili, eragin, gertatu, hitz egin, ikertu, interesa izan, izan, jardun, jarraitu, kokatu, mailegatu, marraztu, osatu, prestatu, sinatu, sortu, -tzat jo, ukan, eta uste izan.*
- Helburua: *ahalbidetu, alderatu, amaiera eman, analizatu, argitaratu, argudiatu, arreta jarri, aurkeztu, aztergai izan, aztertu, balio, defendatu, eduki, egin nahi izan, egin, eman, erreparatu, eskaini, ikertu, ilustratu, izan, nabarmendu, nahi izan, plazaratu, proposatu eta sortu.*
- Metodologia: *ageri, aipatu, atera, aurkeztu, aztertu, baliatu, bihurtu, burutu, deskribatu, egin, ekarri, eman, erabili, erreparatu, etorri, ezarri, irauin, izan, kontuan izan eta oinarritu.*

- Emaitzak: *adierazi, agerian geratu, agerian utzi, aldatu, baieztatu, bete, bilatu, egiaztatu, egin nahi izan, egin, egon, eman, eragina izan, erakutsi, eskaini, ezagutua izan, geratu, ikusi, irudikatu, iruditu, islatu, izan, jarraitu, nabarmendu, nahasi, onartu, osatu, pentsatu, sinistu, ukan eta uste izan.*
- Ondorioak: *eskaini, eztabaidatu, izan, nahi izan, proposatu, ulertu eta uste izan.*
- Antolaketa: *agertu, alderatu, aritu, arreta egin, aurkeztu, azaldu, azpimarratu, aztertu, defendatu, deskribatu, egin, egon, eman, erakutsi, erantsi, eskaini, ikertu, ikusi, jardun, kokatu, lagundu eta proposatu.*

Aditzak aztertzeko hautatutako bigarren irizpidearekin jarraituz, laburpenetan erabili diren aditz-denborei dagokienez, orainaldiko aditzak izan dira gehien erabili direnak mugimendu guztietan. Lehenaldiko eta etorkizuneko aditzak ere erabili dira, baina maila apalagoan. Lehenaldiko aditzak batik bat *Sarrera* atalean erabili dira; etorkizuneko aditzak ez dira nabarmendu mugimendu zehatz batekin lotura edukitzeagatik. Azaldukoen adibideak hemen, hurrenez hurren:

6. Hona bigarren erantzun multzo horren emaitza nagusi batzuk: inkestatuen arabera, Ipar Euskal Herrian euskara batua **ez da** ongi **ezagutua**, euskalkiekin **nahasten da** eta euskaraz eskolatuak ez diren euskaldunentzat **zalantzazkoa da**. Baina lehen arazoa lurralde horretan osoki nagusitzen den frantsesa **da**. Euskararen berean ere **eragina du**. Geroan, guti transmitituak izanez, euskalkiak ahulduko direla eta euskara batua indartuko dela **da** inkestatuengan aurreikuspen hedatuena. (03.19.01, *Emaitzak*)

7. Olaibarko hau Louis-Lucien Bonaparte euskalariak Iruñe ondo-ondoko Atarrabia herria hegoaldeko mugatzat harturik, Ezkaba menditik iparralderanzko Ezkabarte, Olaibar eta Odieta izeneko ibarrak besarkatuz **osatu zuen**. Aldaera honekin, Erroibar, Auritz, Artziabar eta Eguesibar deiturikoekin batera, printzeak cispamplonés deitu zuen azpieuskalkia **marrastu zuen**, hau guztia Hegoaldeko goi-nafarrera deitu ere egin zuen euskalkiaren barruan. (04.19.07, *Sarrera*)

Aditzei begirako hirugarren alderdian aditzek autorearen markarik ageri duten aztertu dugu. Kasu gehien-gehienetan despertsonalizatutako aditzak

erabili dira, alegia, autorearen zantzurik nabarmentzen ez zaienak. Hona hemen adibide bat:

8. Hori dela eta, artikuluko honen helburua Dantza (Telmo Esnal, 2018) filmaren azterketa **egitea da** zuzendaritza artistikoaren ikuspegiatik. Dantza filmaren alde plastikoa **aztertu da**, eta kontzeptu artistikoari, espazioaren eta koloreen erabilerari **erreparatu zaio**. Izan ere, filmaren prozesuak iraun dituen sei urteetan euskal iruditeria berri bat sortzeko ahalegina egin dela **argudiatzen da**. (02.19.01, *Helburua*)

Autorearen zantzua erakusten duten aditzen artean singularreko lehenengo pertsona erabili den kasu bakarra identifikatu da:

9. Horrela **amaiera eman diot** Odisearekin hasi nuen lanari. (03.19.05, *Helburua*)

Gainontzeko kasuetan pluraleko lehenengo pertsonan jokatu dira aditz horiek, adibide honek erakusten duen gisan:

10. Ikerketa honekin arnagune bateko (Ondarroako) nerabeek duten hizkuntza-errealitatea deskribatu **nahi dugu**, euren errealitatea diglosiarekin kontzeptuarekin zein neurritan azal daitekeen aztertzen saiatuz. Gure ahaleginean, hizkuntza-gaitasuna eta erabilera ohiturak **aztertu ditugu**, bai euskara eta gaztelaniaren artekoak eta baita euskara batua eta tokiko euskararen artekoak ere. (03.19.06, *Helburua*)

Aztertu egin beharko litzateke pluralaren erabilera hori egile batek baino gehiagok idatzitako artikuluetan bakarrik gertatzen den edo funtzio maies-tatikoa duen plurala den.

Egilearen inplikazioa edo agerikotasuna aztertzeke behatu den beste iriz-pide bat adjektiboaren erabilera subjektiboa izan da. Ikusi dugunez, oso kasu bakanetan erabili dira autorearen iritzi pertsonala islatzen duten adjekti-boak. Hau izango litzateke horren adibide bat:

11. Ondorioei dagokienez, artisau-lan **izugarria** egin dela nabarmentzen da iruditeria berri bat sortze bidera, erreferentzia askotariko kontzeptu artistikoa duen film bat osatzeraino. (02.19.01, *Emaitzak*)

Testu-genero honen, alegia, laburpenaren diskurtsoa eraiki eta artikulatzeari begira, bi alderdiri erreparatu diegu: batetik, egonkortzat jo daitezkeen formulazioen erabilera, eta, bestetik, mugimenduak elkarrekin josteko erabilitako diskurtso-markatzaileak.

Mugimendu guztiak aztertuta (ikus 4 taula), hiru mugimendutan aurkitu ditugu egonkortzat jo ditzakegun formulazioak (corpuseko testuen erdietan baino gehiagotan agertu diren formulazioak jo ditugu egonkortzat): *Helburua*, *Metodologia* eta *Emaitzak* mugimenduetan. Baina ezin dugu esan formulazio horiek modu sistematikoan erabiltzen direnik edo egonkortuta daudenik. Bide horretatik gertuen daudenak *Helburua* mugimenduan aurkitutakoak izan daitezke, antzeko formulazioak edo formulazio beraren aldaerak erabili direla ikusi baitugu. Hona hemen identifikatutako formulazioak eta horien aldaera zenbait:

- [Lan / Artikulu / Saio] honen [xede / helburua] da... (Adibidez: 01.19.03)
- ... da [lan / artikulua / saio] honen [xede / helburua]. (Adibidez: 04.19.04)
- [Artikulu / Lan / Saio] honetan... [aurkezten / aztertzen / ikertzen / plazaratzen / analizatzen] da. (Adibidez: 05.19.01)
- [Artikulu / Lan / Saio] honetan... [aztertuko dugu / dugu aztergai]. (Adibidez: 04.19.08)

Aipatutakoak bere testuinguruan ikusteko adibide bat hemen:

12. Konkreteki, **lan honetan Euskal Autonomia Erkidegoko udal-erri guztien langabezia-tasaren bilakaera aztertzen da** 2006-2016 epealdian, kontutan hartuta bai denboran izandako bilakaera eta baita ere banaketa espazialean ematen diren ereduak. (05.19.01, *Helburua*)

Formulazioekin lotuta, azterlanari berari erreferentzia egiteko erabili diren adierak ere aztertu dira. Gehien errepikatzen direnak *artikulu* eta *lan* adierak dira, baina *saio*, *ikerketak* eta *ekarpen* adierak ere behatu dira.

Testuaren barruko atalak lotzeko erabilitako diskurtso-markatzaileei dagokienez, oro har ez da horien erabilera sistematikorik aurkitu. Nabarmendu

dena *Metodologia* mugimendua izan da, diskurtso-markatzaileak alde gehien erabili diren mugimendua izan baita. Eta, zehazki, *horretarako* diskurtso-markatzailea da nabarmen gehien erabili dena. Hona hemen horren adibide bat:

13. Lan honen xedea da Ramon Saizarbitoriaren *100 metro* (1976) nobelaren irakurketa bat proposatzea memoriaren ikuspegitik. **Horretarako**, memoria ikasketetan funtsezkoak diren kontzeptu batzuk erabiliko ditugu, eta memoriaren errepresentazioa literaturan ikertzeko tresna analitikoak ere deskribatuko ditugu, narratologia kulturalaren esparruan. (04.19.05, *Helburua* eta *Metodologia*)

Gainontzeko mugimenduetan kasu bakanetan erabili dira diskurtso-markatzaileak mugimenduak elkarren artean kohesionatzeko. Hau da horren adibide bat:

14. Ekarpen honek badu berezitasun bat: idazlan klasiko bat du oinarri, Homeroren *Iliada*. Hor ageri diren izenek hogeita zortzi gizaldiz iraun dute, eta hainbat kasutan gure eguneroko bizitzaren ikur bihurtu dira. **Hori ez ezik**, Euskaltzaindiak orain arte araututako izenoi gehitzeko balio dezakete, eta horko izenak euskal irakaskuntzako hainbat mailatako ikasgaietarako lagungarri izan daitezke. Horrela amaiera eman diot *Odisearekin* hasi nuen lanari. (03.19.05, *Metodologia* eta *Helburua*)

Azterketa linguistikoa egiteko ezarri ditugun parametroez gain, bada beste ezaugarri bat aipagarria iruditu zaiguna. Ikusi dugu, oro har, mugimendu bakoitzari buruzko edukia aurkezteko esaldi bat erabili dela, edo esaldi bat baino gehiago ere bai. Baina bestelako joera bat izan daitekeena ere identifikatu dugu (n=6; % 15,3): *Metodologia* mugimenduko edukiak adierazteko, beste mugimendu bati dagokion esaldia partekatzea; kasu gehienetan *Helburua* mugimenduarekin elkartuta, baina baita *Ondorioak* edo *Emaitzak* mugimenduekin elkartuta ere. Hona hemen bi adibide:

15. Idatzizko eta ahozko lekukotasunak aintzat hartuta, etxea eta auzoa Galdoa gisa normalizatzeko argudioak ematen dira artikulu honetan. (03.19.03, *Metodologia* eta *Helburua*)

16. Txatetako elkarrizketa idatziez baliatuta, alternantzien azterketak hiru mota utzi ditu agerian: perpaus barnekoa, perpausen artekoa eta enblematikoa. (04.19.08, *Metodologia* eta *Emaitzak*)

4. Eztabaida eta ondorioak

Esku artean dugun azterlana euskarak esparru akademikoan duen egoera ezagutzea helburu duen ikerketa zabalago baten baitan kokatzen da. Lan zehatz honen helburua euskarazko Giza Zientzien esparruko laburpen zientifikoaren ezaugarri diskurtsiboak zein linguistikoak aztertzea izan da. Eredu akademikoan eta zientifikoan hizkuntza horren normalizazio- eta sistematizazio-prozesua zein den jakiteko urrats bat ematea du helburu. Azterketa hori beharrezkoa da kontuan hartzen bada euskara ezagutza zabaltzeko hizkuntza gisa lekua egiten saiatzen ari dela eta mundu horretan hizkuntza nagusiak daudela, bereziki ingelesa (Canagarajah 2004; Hanauer, Sheridan eta Englander 2019). Ildo horretan, badirudi beharrezkoa dela euskara hizkuntza zientifiko gisa sendotzeko prozesu bat egotea, horrek ezagutzaren transferentzia erraztuko duten lanak egitea ahalbidetzen baitu.

Hala ere, azterlan honen emaitzek erakusten dute, laburpenetan behintzat, ez dagoela euskaraz testu akademikoak idazteko modu homogeneorik, ez diskurtso-mailan, ez maila linguistikoan. Ikusi egin behar behatu ditugun zenbait ezaugarri joera bilakatzen diren ala ez.

Lan honetako azterketa diskurtsiboak erakutsi duenez, bai laburpenak osatzeko erabili diren mugimenduek eta bai mugimendu horietako bakoitzean deskribatu diren edukiek neurri handi batean bat egiten dute Hylandek (2000) proposatutako ereduarekin. Hala ere, aipagarriak iruditu zaizkigun bi desberdintasun ikusi ditugu. Batetik, mugimenduei dagokienez, Hylandek proposatutakoez gain beste mugimendu bat identifikatu da, *Antolaketa* izena eman zaiona. Beste ikerlan batzuetan ere eman da mugimendu horren berri (Bereziartua eta Boillos 2020; Boillos eta Bereziartua 2021), beraz, euskaraz idatzitako lan zientifikoaren laburpenetan mugimendu horrek agertzeko joera daukala esan dezakegu. Bestetik, mugimendu horietako bakoitzean deskribatu diren edukiei dagokienez, zenbait laburpenetan ikerketaren justifikazioa *Sarrera* atalean egiten dela ikusi dugu, eta *Emaitzak* mugimenduan, kasu batzuetan, lortutako emaitzen berri eman beharrean ondoren azalduko diren emaitzak zeri buruzkoak izango diren bakarrik esaten da, lortutako emaitzak zein izan diren azaldu gabe.

Laburpen gehienetan agertu den mugimendua *Helburua* izan da eta hori ere bat dator aurrez egindako beste ikerketekin (Bereziartua eta Boillos 2020; Boillos eta Bereziartua 2021), baina kasu honetan *Helburua* mugimenduaren agerpenak gainontzeko mugimenduen agerpenarekin daukan aldea handiagoa da aurreko ikerketek erakutsi dutena baino. Agian Giza Zientzien eremuan idazten diren laburpenen ezaugarri izan liteke? Edo beste ezagutza-eremu batzuetan ere gauza bera ari da gertatzen? Hizkuntzak Berariazko Helburuetarako (*Languages for Specific Purposes*) izeneko ikerle-roan badira ikerketak ezagutza-eremu baterako eta besterako idazten diren laburpenak erkatzen dituztenak (Samraj 2008; Ibáñez *et al.* 2015, besteen artean), eta, ildo horretan, euskarazko lanak aztertu ere egin dira (Boillos; Bereziartua 2021).

Mugimenduen hurrenkerari dagokionez, lehenengo tokian kokatzeko joera ikusi da *Helburua* eta *Sarrera* mugimenduetan; bigarren tokian kokatzekoa *Metodologia* mugimenduan; eta azken tokian kokatzekoa *Emaitzak*, *Ondorioak* eta *Antolaketa* mugimenduetan. Ezaugarri horri dagokionez laburpenetan homogeneousutasuna dagoela esatetik urrun, mugimenduen hurrenkerak logika bati jarraitzen diola dirudi.

Mugimendu kopuruari so eginda, hiru mugimenduz osatutako laburpenak dira nagusi. Horrek bat egiten du euskaraz idatzitako lanak ikergai hartuta gai hau jorratu duten ikerketa bakanekin (Boillos; Bereziartua 2021). Bestalde, orain arteko ikerketek erakutsi duten bide beretik (Bereziartua eta Boillos 2020; Boillos eta Bereziartua 2021), mugimenduen konbinazioari dagokionez ez da inolako joerarik atzeman. Horrek guztiak ez du bat egiten inpaktu handiko argitalpenetan nagusi diren hizkuntzetan idazten diren laburpenekin (Heuboeck, Holmes eta Nesi 2010).

Lan honetako azterketa linguistikoak azalera dituen emaitzei begiratu eta ere, badirudi homogeneousazioranzko zantzu batzuk badaudela, baina oraindik urrun gaudela helmuga horretatik. Laburpenetan erabili diren aditzei erreparatuta, *Helburua* eta *Metodologia* mugimenduetan aditz jakin batzuk erabiltzeko joera egon daitekeela dirudi, baina gainontzean aditzen aniztasuna nagusitzen da. Erabili diren aditzak orainaldian erabili dira nagusiki, eta gehienetan ez zaie egilearen markarik erantsi. Adjektiboen bidez

ere ez da adierazi egilearen ikuspuntutik. Egonkortutako esapideei dagokienez, *Helburua* mugimenduan atzeman dira norabide horretan doazela diruditen adierazpenak. Erabilitako diskurtso-markatzaileei dagokienez, esan liteke *Metodologia* mugimenduan behatu dela joeratzat har genezakeen idazmoldea, baina gainontzeko mugimenduetan ez da horrelakorik ikusi.

Aurrez ere aipatu bezala, ikerketa diskurtsibo-linguistiko honen emaitzek erakusten dutenez, euskaraz idatzitako artikulu zientifikoaren laburpenak idazteko modu homogeneo edo sistematizaturik ez dago, noranzko horretan doazen zantzuak izan daitezkeenak hauteman diren arren. Eredu akademikoan euskaraz idazteari dagokionez berariaz adostutako araurik egon ez arren, aztertutako testuek erakusten dutena izan liteke esparru akademiko idazmoldeetara hurbiltzeko ahalegin bat.

Dena dela, ikusitako guztia kontuan hartuta, bi ondorio nagusi atera daitezkeela begitantzen zaigu: lehenengoa da euskal komunitate akademikoak oraindik ez duela adostu laburpenak idazteko konbentziorik; bigarren-goa da laburpenak idazteko modurik ez dela sistematizatu eta, gainera, azterketa kontrastiborik egin ez den arren, badirudi ingelesaren eredu erretorikoen transferentziarik ere ez dela gertatu, ez eta maila geografikoan hurbilago dauden hizkuntzenik ere, hala nola gaztelania edo frantsesarenik.

Bi ondorio nagusi horiek zenbait hausnarketa egiteko aukera irekitzen dute. Lehenik eta behin, argi izan beharko genuke *laburpena* testu-generoaren funtzioa, baina badirudi euskal komunitate zientifikoak hori oraindik barneratu gabe daukala. Testu-genero horren funtzioa ondoren garatuta aurkeztuko den artikulua edukiei buruzko informazio pertinentea ematea da, irakurleak erabaki dezan artikulua osoa irakurri ala ez (APA 2020; Tseng 2011). Gai jakin bati buruzko literatura zientifikoa irakurri behar duen ikertzaileak beharrezkoa du aurkitzen duen guztiaren artean bere interesekoak izan daitezkeenak diskriminatzea, eta galbahe-lan hori egiten du lan horietako bakoitzaren laburpenak. Beraz, garrantzitsua da aztertzen ari garen testu-generoaren zertarakoa argi izatea.

Hari horri jarraiki, interesgarria izango litzateke euskal komunitate zientifikoaren iritzia ezagutzeko. Zein helbururekin irakurtzen dituzte laburpenak? Eta zein helbururekin sortzen? Irakurtzen dituzten laburpenak balia-

garriak egiten al zaizkie? Zer egin liteke guztiontzat baliagarri izan daitezen? Ildo horretatik, orriotan aurkeztutako lanaren helburua da euskaraz idazten diren laburpenen egoera aztertu eta ezagutzera ematea eta hortik eratorritako hausnarketak mahai gainean jartzea.

Bide horri heltzea erabakiz gero, aldaketa esanguratsuak gertatzeko gilitza aldizkari zientifikoek leukakete. Inpaktu handiko aldizkari anglofonoetan argi eta garbi zehazten dira laburpenak idazteko jarraibideak; euskarazko aldizkarietan laburpenei buruzko jarraibideak gutxi eta lausoak izan ohi dira.

Hori urrats bat litzateke diskurtso akademikoa normalizatzeko eta estandarizatzeko prozesuan. Norabide horretan beste urrats bat izango litzateke euskaraz (ere) argitaratzen duten aldizkari zientifikoak inpaktu handiko datu-baseetan sartzen ahalegintzea, eta badirudi horretan zenbait aurrerapauso ematen ari direla bide horretan (Boillos; Bereziartua 2020). Horretarako lagungarri izan liteke Unibertsitatearen babesak. Lagungarri izan liteke, halaber, Unibertsitatearen laguntza etorkizunean ikertzaile izan daitezkeen subjektuen formazioari begira.

Euskarazko idazketa akademikoa gainean badago zer aztertua, zer hausnartua eta zer eginga. Gaur-gaurkoz gutxi ikertu den esparrua da, baina ezin esan emankorra izan ez daitekeenik.

5. Erreferentziak

AMERICAN PSYCHOLOGICAL ASSOCIATION (2020). *Publication manual of the American Psychological Association* (7th ed.). <https://doi.org/10.1037/000016S-000>

APALATEGI, Jaione (2017). «Giza eta gizarte zientziak eta pedagogia euskaraz», *Uztaro 100+* (2017): 21-26. doi: <https://doi.org/10.26876/uztaro.100plus.2017.4>

ARTETXE, Karmele (2011). *Euskara unibertsitatera bidean. Eragileak eta proiektuak (1939-1990)*. Bilbo: Udako Euskal Unibertsitatea.

BALFOUR, Robert J. (2007). «University language policies, internationalism, multilingualism, and language development in the UK and South Africa», *Cambridge Journal of Education* 37 (2007): 35-49. doi: <https://doi.org/10.1080/03057640601178998>

BENNEWORTH, Paul, FITJAR, Rune Dahl (2019). «Contextualizing the role of universities to regional development: introduction to the special issue», *Regional Studies, Regional Science* 6(1) (2019): 331-338. doi: <https://doi.org/10.1080/21681376.2019.1601593>

BEREZIARTUA, Garbiñe, BOILLOS, Mari Mar (2020). «Laburpen zientifikoaren izazera diskurtsiboa: Ikastorratza aldizkariaren azterketa», *IKASTORRATZA. E-Revista de Didáctica* 25 (2020): 179-207. doi: https://doi.org/10.37261/25_alea/7

BOILLOS, Mari Mar, BEREZIARTUA, Garbiñe (2020). «Euskara eremu zientifikoan: Giza eta Gizarte Zientziei buruzko aldizkarietako laburpenen azterketa kuantitatiboa (2010-2019)», *Fontes Linguae Vasconum* 129 (2020): 141-177. doi: <https://doi.org/10.35462/FLV129.5>

——— (2021). «Giza Zientzietako eta Gizarte Zientzietako abstract-ak, berdinak ote? Euskarazko laburpenen diskurtso-ezaugarriak», *Revista de lenguas y literaturas catalana, gallega y vasca* 26 (2021): 239-263. doi: <http://revistas.uned.es/index.php/RLLCGV/article/view/32138>

CANAGARAJAH, Suresh (2004). «Multilingual Writers and the Struggle for Voice in Academic Discourse», in *Negotiation of identities in multilingual contexts*. Bristol: Multilingual matters: 266-289. doi:<https://doi.org/10.21832/9781853596483-012>

CINAR, Ridvan (2019). «Delving into social entrepreneurship in universities: Is it legitimate yet?», *Regional Studies, Regional Science*, 6(1) (2019): 217-232. doi:<https://doi.org/10.1080/21681376.2019.1583602>

DUFF, Patricia A. (2010). «Language Socialization into Academic Discourse Communities», *Annual Review of Applied Linguistics* 30 (2010): 169–192. doi:<https://doi.org/10.1017/S0267190510000048>

ESNAL, Pello (2008). *Testu-antolatzaileak. Erabilera estrategikoa* (Jagon Saila). Euskaltzaindiaren argitalpen zerbitzua. http://www.euskaltzaindia.net/dok/iker_jagon_tegiak/71105.pdf

HANAUER, David I., SHERIDAN, Cheryl L., ENGLANDER, Karen (2019). «Linguistic Injustice in the Writing of Research Articles in English as a Second Language: Data From Taiwanese and Mexican Researchers», *Written Communication*, 36(1) (2019): 136–154. doi: <https://doi.org/10.1177/0741088318804821>

HEUBOECK, Alois, HOLMES, Jasper, NESI, Hilary (2020). «The BAWE Corpus Manual for the projet entitled “An Investigation of Genres of Assessed Writing in

British Higher Education”». <https://www.coventry.ac.uk/globalassets/media/global/08-new-research-section/current-projects/bawemanual-v3.pdf> helbidetik eskuratu. (2020-06-23).

HYLAND, Ken (2019). «Participation in Publishing: The Demoralizing Discourse of Disadvantage», in *Novice Writers and Scholarly Publication*. Cham, Suitza: Palgrave Macmillan, Cham: 13-33. doi: https://doi.org/10.1007/978-3-319-95333-5_2

——— (2000). *Disciplinary Discourse: Social Interactions in Academic Writing*. Michigan: Longman.

IBÁÑEZ, Romualdo, MONCADA, Fernando, SANTANA, Andrea (2015). «Variación disciplinar en el discurso académico de la Biología y del Derecho: un estudio a partir de las relaciones de coherencia», *Onomázein* 32 (2015): 101-131. doi: <https://doi.org/10.7764/onomazein.32.6>

ITURBE, Jacinto, TXURRUKA, Jesus Mari, CASTAÑEDA, Aitor (2020). *Ametz bikoitza. Euskara zientifikotzea eta zientzia euskaratzea. Zientzia eta Teknologia Fakultatearen historia euskalduna*. Bilbo: Eukal Herriko Unibertsitatearen argitalpen zerbitzua.

LARRINAGA, Ane (2016). «Identidades académicas en cambio en el seno de la universidad multilingüe», *Papeles del CEIC. International Journal on Collective Identity Research* 2 (2016): 1-32. doi: <https://doi.org/10.1387/PCEIC.15978>

LILLIS, Theresa, CURRY, Mary Jane (2010). *Academic writing in a global context: The politics and practices of publishing in English*. New York, NY: Routledge.

MACDONALD, Susan Peck (1990). «The literary argument and its discursive conventions», in *The Writing Scholar. Studies in academic discourse*. Newbury Park, Kalifornia: Sage Publications: 31-62.

ORKESTRA, Instituto Vasco de Competitividad (2019). «Lo que el multilingüismo nos enseña sobre la investigación en contextos complejos». <https://www.orkestra.deusto.es/es/actualidad/noticias-eventos/beyondcompetitive-ness/1853-multilinguismo-ensena-investigacion-contextos-complejos> helbidetik eskuratu. (2021-06-23).

OTEGI, Arantxa, IMAZ, Oier, DÍAZ DE ILARRAZA, Arantza, IRUSKIETA, Mikel, URÍA, Larraitz (2017). «ANALHITZA: a tool to extract linguistic information from large corpora in Humanities research», *Procesamiento del Lenguaje Natural* 58 (2017): 77-84.

PIQUÉ-NOGUERA, Carmen (2012). «Writing business research article abstracts: A genre approach», *Ibérica* 24 (2012): 211-232.

QUINTANILLA, Angie (2016). «La organización retórica del resumen o abstract del artículo de investigación en educación», *Estudios Pedagógicos* 42(2) (2016): 286-298. doi: <https://doi.org/10.4067/S0718-07052016000200016>

RUSSEL, David R. (2001). «Where do the naturalistic studies of WAC/WID point? A research review», in *WAC for the new millenium: Strategies for continuing writing-across-the-curriculum programs*. Urbana: NCTE: 259-298.

SAMRAJ, Betty (2008). «A discourse analysis of master's theses across disciplines with a focus on introductions», *Journal of English for Specific Purposes* 7 (2008): 55-67. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jeap.2008.02.005>

SWALES, John M. (2004). *Research Genres: Exploration and Applications*. Cambridge: Cambridge University Press.

THROWER, Peter (2012). «“Eight reasons I rejected your article”: A journal editor reveals the top reasons so many manuscripts don't make it to the peer review process». *Elsevier Connect*. <https://www.elsevier.com/connect/8-reasons-i-rejected-your-article> helbidetik eskuratua. (2021-06-23).

TSENG, Fan-ping (2011). «Analysis of Move Structure and Verb Tense of Research Article Abstracts in Applied Linguistics Journals», *International Journal of English Linguistics* 1(2) (2011): 27-39. doi: <https://doi.org/10.5539/ijel.v1n2p27>

UNESCO (2003). «Vitalidad y peligro de desaparición de las lenguas». http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/pdf/LVE_Spanish_EDITED%20FOR%20PUBLICATION.pdf helbidetik eskuratua. (2021-06-23).

VAN DIJK, Teun A. (1994). «Critical Discourse Analysis», *Discourse & Society*, 5(4) (1994): 435-436. doi: <https://doi.org/10.1177/0957926594005004001>

Irakurle klub feministak: literatur kritika feminista eta kolektiboaren erakusleiho

Los clubes de lectura feminista como escaparate de la
crítica literaria feminista colectiva

Les clubs de lecture féministe comme vitrine de la
critique littéraire féministe collective

Feminist reading clubs, a window for collective
feminist literary criticism

LASARTE LEONET, Gema
Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU)
Hizkuntzalaritza eta Literaturaren Didaktika Saila
University of the Basque Country (UPV/EHU)
Didactics of Language and Literature
gema.lasarte@ehu.eus

PERALES-FERNÁNDEZ-DE-GAMBOA, Andrea
Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU)
Hizkuntzalaritza eta Literaturaren Didaktika Saila
University of the Basque Country (UPV/EHU)
Didactics of Language and Literature
andrea.perales@ehu.eus

Noiz jaso: 2022-01-14
Noiz onartua: 2022-06-08

Euskal Herrian irakurle klub feministak sortzen eta saretzen ari diren egiturak dira. Horien hedapenaren eta horietan emakumeen jabetzarako metodo bezala erabiltzen diren tertulien berri ematea du xedetzat artikulu honek. Horretarako, Vitoria-Gasteizko Feminist Agenda Literatur Klubaren lana eta Leslie Feinbergerren *Mari-mutil handi baten bluesa* (2018) eleberraren irakurketa deskribatuko dira. Metodologiari dagokionez, literatur lanaren inguruko interpretazioak dimentsionatu eta kategorizatu dira, emaitzak eta ondorioak ateratzeko. Ondoriorik nagusia da testua ezin aproposagoa dela Butlerrek (2018) proposatzen duen generoren izate performatiboa eskoletan modu praktikoan ulertzeko eta genero ariketak egiteko.

Gako-hitzak: literatur tertuliak, irakurle klubak, maskulinitate femeninoak, genero ariketak, Leslie Feinberg.

Euskera. 2022, 67. 63-86. Bilbo
ISSN 0210-1564

En Euskal Herria, los clubes de lectura feministas están en proceso de creación y trabajo en red. Este artículo tiene como objetivo explorar cómo estos clubes utilizan las tertulias literarias dialógicas como instrumentos en el empoderamiento de las mujeres. Para ello, analizamos en concreto la lectura en euskera de *Stone Butch Blues* (1993) de Leslie Feinberg, realizada por el club de lectura Agenda Feminista Euskal Literaturan, ubicado en Vitoria-Gasteiz. En cuanto a la metodología, se han medido y categorizado las interpretaciones de esta obra literaria para extraer resultados y conclusiones. Como conclusión principal, podemos afirmar que *Stone Butch Blues* representa de manera práctica el concepto de performatividad de género de Butler (2018). Además, este texto es una herramienta muy apropiada para ser utilizada en las escuelas como una forma de ejercitar el género.

Palabras clave: tertulias literarias dialógicas, clubes de lectura, masculinidades femeninas, ejercicios de género, Leslie Feinberg.

Au Pays Basque, des clubs de lecture féministes se créent et travaillent en réseau. Cet article a pour objectif d'étudier comment ces clubs utilisent les soirées littéraires comme instrument de prise de pouvoir des femmes. Nous analysons dans ce but la lecture en basque de *Stone Butch Blues* (1993) de Leslie Feinberg, réalisée par le club de lecture "Agenda Feminista Euskal Literaturan, situé à Vitoria-Gasteiz. En ce qui concerne la méthodologie, ont été mesurées et catégorisées les interprétations de cette œuvre pour en tirer des résultats et des conclusions. Nous pouvons affirmer que *Stone Butch Blues* est une performance de genre proposée par Butler (2018). De plus, ce texte est un outil très approprié dans les écoles, pour comprendre et travailler sur le concept de genre.

Mots-clés : soirées littéraires, clubs de lecture, masculinités féminines, exercices de genre, Leslie Feinberg.

In Euskal Herria, feminist reading clubs are in ongoing creative and networking processes. This article aims at exploring how these clubs use literary dialogical gatherings as instruments in the empowerment of women. In order to do so, we are specifically analyzing the reading of Leslie Feinberg's *Stone Butch Blues* (1993) in Basque, undertaken by the Feminist Agenda Euskal Literaturan reading club, located in Vitoria-Gasteiz. As for the methodology, the interpretations of this literary work have been measured and categorized to draw results and conclusions. As a major conclusion, we can affirm that *Stone Butch Blues* enacts in a practical way Butler's (2018) concept of gender performativity. Moreover, this text is very appropriate tool to be used in schools as a way to exercise on gender.

Keywords: literary dialogical gatherings, reading clubs, feminine masculinities, gender exercises, Leslie Feinberg.

LASARTE LEONET, Gema, PERALES-FDEZ.-DE-GAMBOA, Andrea (2022). «Feminist reading clubs, a window for collective feminist literary criticism», *Euskera*, 2022, 67: 63-86.

1. Sarrera

Duela hamar urte Euskal Herrian, literatur talde feministak hedatzen hasi ziren Jabetza Eskolen sorrerarekin batera (Fernández 2012). Bilboko Skolastika aitzindaria izan zen duela hogeita hamar urte. Ordutik honantz, Josune Muñoz, Skolastikako sortzailea, emakumeen sorkuntza lanak eta literatur kritika feminista irakasten aritu da, Euskal Herrian dagoen literatur feministaren inguruko liburutegirik oparoenetakoa sortuz. Lan horren aitortza jaso du, hain zuzen ere, aurten Muñozek Bizkaiko Foru Aldundiaren eskutik. Izan ere, eginiko lanaren garrantzia begi-bistan jartzeko, Skolastikako zuzendariari Bizkaiko Foru Aldundiak Berdintasunerako Zirgarisaria eman dio 2021ean. Aitortza bera egin dio Miren Agur Meabek Skolastikari, Espainiako Sari Nazionala jaso zuen *Nola gorde errautsa kolkoan* (2020) poesia liburuan, “Deserriratuaren body artea” poema Josune Muñozzi eskaintzerakoan. Skolastika Bilbon, Emakumeen Etxeko irakurle taldeak Donostian, eta, Gasteizen, Mirada Violeta gaztelaniaz nahiz Feminist Agenda euskaraz sortu ziren ondoren. Nafarroan, Iruñean, Katrakak taldea jarri zen martxan azkenik. Horiek hiriburuetan, baina Euskal Herri osoan hogeita hamar literatur talde feministatik gora daude, horien aitzindariak euskal literatur kritikariak, euskal irakasleak nahiz euskal idazle feministak izanik. Izen batzuk jartzearren, Maite Esnal, Nora Arbelbide, Yolanda Arrieta, Kattalin Miner, Uxue Alberdi, Garazi Arrula eta Danele Sarriugarte idazleak aipatu behar dira. Literatur kritika egiten dutenen artean berriz, Iratxe Retolaza, Arrate Hidalgo, Josune Muñoz, Amaia Alvarez-Uria eta Gema Lasarte azpimarratu behar dira, besteak beste (Lasarte Leonet eta Perales-Fernández-Gamboa 2021). Euskal literaturaren analisisa genero ikuspegitik egin nahi bada egun, irakurle klub feministak ezinbesteko “genero-ekilibristak” (Meabe 2020:37) bihurtu dira. Irakurle klub horietan, idazleak, irakurleak, irakasleak, editoreak, irakurzaileak eta batez ere feministak biltzen dira hileroko azken urteotan. Gauzak horrela, euskal literatura irakurketa feministatik iragazteaz gaindi, modu kolektiboan ahots goran irakurri eta interpretatu da. Urtero literatur talde horietan irakurtzen eta literatur kritika ahoz egiten diharduen batez besteko kopurua 400 pertsonarena da. Talde horien inguruan sakontzeko bisita daiteke Feminist Agenda irakurle klubaren web orrialdea: www.literaturagendafeministaksarean.org

Esperientzia horren harira galdera asko sortzen zaizkigu, baina bereziki bat. Zer ikas dezakete eskolek literatur taldeetatik oro har eta feministetatik partikulariki euskal literaturaren irakaskuntza indartzeko? Galdera horri erantzuteko asmoz, lehenik marko teorikoa finkatuta, talde horietan egiten den dinamika azalduko da artikulua honetan. Dialogian egiten diren tertuliak aipatuko eta horien garrantzi pedagogikoa zedarrituko da. Bigarrenik, maskulinitate feminizatuen inguruan teorizatuko da; izan ere, aztertuko den liburuaren gaia horretantxe datza. Ondoren, metodologiari helduko diogu. Ikerketa hau kasu azterketa bezala proposatu dugu. Dozenaka literatur klub badaude ere (Lasarte Leonet; Perales-Fernández-de-Gamboa 2021), literatur klub baten hautua egin da, Feminist Agendarena, ikertzaileok klub horren sortzaileak eta partaideak garelako eta talde horren irakurketa esperientzia ikertzen dihardugulako. Horregatik, artikulua honetan irakurle talde guztien lanaren orde, talde bat, kasu bat aukeratu da. Esku artean dugun kasu azterketak, beraz, irakurle klubetan gertatzen diren elkarrizketen inguruko esperientziak behatzen ditu; orobat, kasu azterketen indargunea elkarrizketetan legokeelako (Wood; Smith 2018). Horien tolesturetatik sortzen diren interpretazio nahiz esperientzia askotarikoak mundu ikuskera zabaltzen dute (León; Montero 2015). Feminist Agenda irakurle taldeak zortzi urte daramatza martxan. Ibilbide horretan euskal literaturako 60 liburu aztertu ditu, eta horietatik Feinbergerren testua hautatu da artikulua honetan analizatzeko. Zergatik? Taldean salbu, euskarara itzuli zenetik, oihartzun handiko literatur lana izan delako irakurle klub feministetan. Bestalde eta metodologiari amaiera emateko, literatur kritikari autoretza kolektiboa eta feminista aitortuko zaio ikerlan honen bidez (Lasarte Leonet eta Perales-Fernández-de-Gamboa 2021b). Horretarako, literatur tertulia horietan leitzen diren literatur lanen inguruko adostasunak nahiz gatazkak kategorizatuko dituen analisi sistema diseinatuko da erreminta metodologiko gisa. Esan nahi da gertatzen diren ahotsen arrazoiek interes propioa hartuko dutela, ikerketa kualitatiboari bideak irekiz. Bukatzeko, lan enpirikoaren emaitzak eta ondorioak emango dira. Emaitzetan ikusiko da egiten diren irakurketa eta ateratzen diren interpretazioak nahiz ondorioak askotan oso pedagogikoak edota didaktikoak direla.

2. Marko teorikoa

2.1. Literatur tertuliak dialogian

Esan behar da literatur klub hauetan egiten den irakurketa dialogikoa dela.

La lectura dialógica es el proceso intersubjetivo de leer y comprender un texto sobre el que las personas profundizan en sus interpretaciones, reflexionan críticamente sobre el mismo y el contexto, e intensifican su comprensión lectora a través de la interacción con otros agentes, abriendo así posibilidades de transformación como persona lectora y como persona en el mundo. (Valls *et al.* 2008: 7)

Mundu irakurketa honek botere ikuskera ezberdina eskaintzen du, horregatik bat egiten dugu Pulido eta Zeparekin (2010) esaten dutenean testuen interpretazioa ez dela aditu batzuen monopolioa, pertsona ezberdinen arteko elkarriketa baizik. Pierre Bourdieuk (2000b) defendatzen duen teoria estrukturalistaren ikuspegia zalantzan jartzen da, hau da, klasikoak interpretatu ahal izateko estatus kulturala edo jakintza behar direla. Bat gatoz Mikhail Bathkinen (1981) eta Ramon Flecharen (2000) ikuspegi dialogikoarekin. Testu baten azpian dagoen ahots aniztasunak irakurketa kritikoa eskatzen du, “un diálogo más crítico, reflexivo y enriquecedor” (Palomares; Domínguez 2019: 41). Finean, nahi dena da arrazoizko argudioetatik hitz egiten ikastea eta ez boteretik (Aguilar 2017).

Baina boterea ez da lerratzen soilik irakurketa ikuspegira, literatur sistemak irizpide zurrinak baititu literatur testu batzuk unibertsalizatzeko, hots, denboraren joanean klasikoak bilakatzeko. Kanonaren inguruan ez dugu ezer esango, izan ere, hori beste artikulua bat litzakeelako. Soilik, literatur talde honetan liburuak denon artean komentatu eta aukeratzeko ditugula, irizpideak hauek izanik: emakumeak idatziak izatea, euskaraz argitaratuak egotea, feminismoari ekarpenak egitea eta literatur kritikaren nahiz publikoaren abegi ona izatea.

Stone Butch Blues 1993an argitaratu zenetik, euskarara, txinerara, turkie-
rara, eslovenierara, serbokroazierara, grezierara, italierara, nederlanderara

eta alemanera itzuli da. Oso esanguratsua da berandu arte (2018) gaztelaniara ez itzuli izana, Euskal Herriko literatur taldeetan asko irakurtzen ari den liburua bada ere. Analogia bat egingo dugu tertulia dialogikoek pertsona ororentzat bilgune izatearen teoriarekin eta kanon berri baten alde egitearekin non literatur testuak ez diren baztertuko arraza, estatus eta genero arrazoiengatik. Ramón Flechak diosku:

Todo el mundo podemos soñar, y sentir, dar sentido a nuestra existencia. La aportación de cada uno es diferente a la del resto y, por tanto, irrecuperable si no se tiene en cuenta. Cada persona excluida es una pérdida irremplazable para todas las demás. (1997: 35)

Hartaz, liburuaren literatur kritika eta hedapena adituen eskuetan utzi beharrean, modu kolektiboan egitea proposatzen da. Horrek esan nahi du “estar abierto a los demás y actuar incluyendo a las personas, no excluyéndolas” (Alonso 2008: 74). Izan ere, Chomskyk (1985) eta Ekok (1982) dioten bezala, lehenik eta behin pertsonen ekarpenak balioztatu behar dira, bere jatorri soziokulturala kontuan izan gabe. “De esta forma, la lectura conduce al establecimiento de nuevos significados basados en estas cadenas de diálogos, que se ponen en juego a través de la interpretación colectiva” (Flecha; Álvarez 2016: 6). Baina, pertsonen ekarpenak onartzeaz gain, ekarpen hauek elkarrengaitzat baten ondorioa izan behar dute. Elkarrengaitzat hauetan ahalduntze prozesuak gertatzen dira, horregatik da hain garrantzitsua Jabetza Eskoletan elkarriketaren metodologia erabiltzea “para empoderar a las personas participantes en el ejercicio de una capacidad lingüística y reflexiva crítica” (Pulido; Zepa 2010: 303).

2.1.1. *Pedagogikoak*

Gero eta argiago ikusten da elkarriketa euskarri pedagogiko ezin interesgarriagoa dela jakintzaren garapenean (Brown; Warwick 2019). Berdinen arteko tertulien jarduna, elkarriketa sozial eta inklusiboan oinarritua, berdintasuna bermatzen duen estrategia didaktikoa da (Adams *et al.* 2014). Elkarriketaren bidez jakintzak modu horizontalean eraiki nahi dira, kuestionatze kritikoa erabiliz, hartara elkar ulermena eta jakintza hausnarrean jar-

tzen baitira. “Señala Freire que mediante la lectura relacionamos el texto con el contexto que lo generó, pero además con nuestro propio contexto. La lectura de la palabra nos lleva a la lectura del mundo, de la realidad, cuestionando, también, los conocimientos” (Aguilar 2017: 12). Rekalde eta kolaboratzaileek (2014) irakaskuntzaren berrikuntzaren oinarrian garapen komunikatiboak eta dialogikoak ikusten dituzte. Horizontalitatea eta galderaren pedagogia defendatzen dute. Oinarrian Brunerren (1984, 1988, 1997), Vygotskyren (1978), Castellsen (1997), CREA eta Flecharen (1997) teoriak garatzen dituzte. Horiek ikaskuntza elkarreragitean eraikitzen dela baieztatzen letozke, garapen kognitiboa eta gizartearen eragina parean jarri:

El aprendizaje dialógico transforma las relaciones entre los sujetos y su entorno, en tanto que las personas, (...), no somos seres de adaptación sino de transformación. (...) Esto supone que el aula universitaria tiene que dejar de ser un lugar de transmisión de información, convirtiéndose en un lugar en el que, a través del diálogo y la reflexión, se transforme la información en conocimiento. (Rekalde et al. 2014: 155)

2.1.2. *Sorrera*¹

Egun Espainian berrehun ikastetxetik gora ari dira literatur tertulia dialogikoak garatzen, eta Hego Amerikako hainbat testuingurutan ere lantzen hasiak dira. Oinarrian, tertulia hauen jarduna hezitzailea da arestian esan bezala, literatura klasikoa irakurtzean eta analizatzean oin hartzen duena. Tertulia hauen abiaburua helduen eskolan hasi zen, Verneda-Sant Martinen 70eko hamarkadan (Flecha 1997). Tertulia hauen bidez, gaitasun linguistikoa ez ezik komunikazio gaitasunaren garapena lantzen zen eta lantzen da. Irakurritakoaren ulermena, mintzamina, entzute aktiboa, emozio, sentimendu eta baloreen transmisioa, elkarren arteko errespetua, historia-
ren interpretazioa eta honek egunerokotasunarekin duen eraginaren inguruko hausnarketak lantzen dira, beste hainbat aspekturen artean. “La valo-

¹ Literatur tertulia hauen ezaugarri eta funtzionamendu zurruna ezagutzeko irakurri Loza (2004) edota Palomares eta Rodríguez (2019).

ración de sus participantes no deja lugar a dudas: les han ayudado a expresar sus sentimientos, a escuchar, a respetar las opiniones de los demás y a disfrutar de la lectura” (Loza 2004: 66). Tertulia horiek helduen eskolatan hasi baziren ere, Ikas Komunitateen² egitasmoaren barruan kokatzen hasi ziren, egun 190 ikastetxek baino gehiagok bereganatu dute ikas modalitate hau, eta horien artean Gasteizko Sansomendi Ikastetxearena oso aipatua izan da:

El CPI Sansomendi IPI integra alumnado de 2 a 16 años, de una población muy desfavorecida, con una mayoría de familias de etnias minoritarias e inmigrantes, que sufren en su mayoría exclusión social. Hace seis años la comunidad educativa del centro decidió iniciar su transformación en comunidad de aprendizaje”. (Sancho 2016: 70)

Ikastetxe honetan oraindik orain literatur tertuliak egiten jarraitzen dute, eta familiek ez ezik hezkuntza komunitateko eragileek parte hartzen dute: udaletxeak, unibertsitateak boluntarioen bidez, eta auzo elkarteek, horien artean Asociación Gitana Gao Lacho Drom eta Bizilagunen Elkarteak. Valsek eta haren kolaboratzaileek (2008) ondo adierazten duten bezala, ikaskuntza prozesua elkarreragite guztien artean eraikitzen da, eta ez da gelako elkarreragitera soilik mugatzen.

2.2. Maskulinitate femeninoak

Masculinidades femeninas (2008) liburuan egindako hitzaurrean, Judith Halberstamek aipatzen du gaztelaniaz hitz egiten duten herrialdeetan maskulinitasuna aitortzen zaiola *queer* emakumeen identitateari. Emakumezkoen maskulinitateak ez dira gure garaikidetasunean soilik kokatzen, izan

² “Comunidades de Aprendizaje es un proyecto de transformación de centros educativos basado en el aprendizaje dialógico que genera la participación democrática de las familias y de toda la comunidad para conseguir el éxito de todo el alumnado” (Valls *et al.* 2008: 73). “Las principales actuaciones educativas de ellas son: a) grupos interactivos; b) las tertulias dialógicas (literarias, musicales...); c) la formación de la familia; d) La participación educativa de la comunidad; e) el modelo dialógico de prevención y resolución de conflictos; f) la formación dialógica del profesorado” (Palomares eta Rodríguez 2019: 40).

ere, Halberstamek (2008), Platerok (2013) edo Feinbergekin (2018) erakusten duten moduan, historia sozialaren zati izan dira, nahiz eta batzuek adierazi ideologia feministekin agertu den zerbait dela (Halberstam 2008). Maskulinitatea gizontasunaren esanahiaren barnean kokatu da, ezaugarri mugiezin batzuen barruan eta normalean gizonaren gorputzera eta haren izatera murriztu da (Connell 1995; Halberstam 2008). Indarkeria sinbolikoak identitate maskulinoa eta femeninoa eraikitzen ditu (Bourdieu 2000a), eta, modu berean, maskulinitate hegemonikoek (Connell; Messerschmidt 2005) maskulinitate erduei botere, zilegitasun eta pribilegioak egotzen dizkiete (Halberstam 2008: 24). Alabaina, balio horiek garatzen dituen gorputza uzten dutenean mehatxu bihurtzen dira, maskulinitate femeninoaren kasuan gertatzen den bezala.

Generoaren performatibitateak, sexu kategoria biologikoaren arabera inposaketak, genero identitateak zalantzan jartzea suposatzen du, izan ere, gizonetara izatearen edo ez izatearen anbiguitasuna nolabait problematizatu da nabarmenki esparru publikoan. Hau bereziki helduaroan nabaritzen da, non maskulinitate femeninoak identitate *queer*ekin lotzen diren eta, gehienetan, alteritatearen begiradaren bidez gaitzesten diren (Halberstam 2008). Bestetasunaren esfera honetan, *butch*aren irudikapena generoa gorputzak eta sexualitateak barneratzen dituen arau inplizitu horiek azpiratzen eta eraldatzen dituen identitate bat bezala ulertzen da.

*Stone butch*aren kasuan, historikoki irakurri da “como un rechazo disfuncional a la condición de mujer por un sujeto que se odia a sí mismo y que no puede soportar su corporeidad. Esta cualidad pétrea (Stone) se convierte en una castración literal... de modo que la *Stone* ha sido caracterizada como más bloqueada, más carente y más rígida que todas las demás identidades” (Halberstam 2008: 136). Harrizko kalitate horri gehitu behar dizkio gu jasaten duten indarkeria sinbolikoa eta materiala. Euren gorputzak indarkeriaren eta minaren marka bihurtu diren neurri berean pairatu dituzte abandonua, indarkeria poliziala eta diskriminazio soziala (Butler 2004).

Hala ere, Feinbergen itzulpena ez da transexualitatearen eta sexualitate disidentearen inguruan argitaratu izan den euskarazko lan bakarra. Are gehiago, euskal kulturaren eta historiaren barnean badira genero performatibitatearen

periferian kokatu izan diren pertsonaia historiko zein errealak. Pertsonaia historikoen artean Katalina Erauso dugu, izan ere, bere autobiografia da lehen euskal trans gizonaren berri ematen duena. Erauso polemikaz inguratutako pertsonaia da; horren eredu da 2022. urtean Azkuna zentroan erakusgarri dagoen “Ahots bat Erausorentzat (Trans gara) baterako epilogia” erakusketa. Paul B. Preciado erakusketaren komisarioak eta Cabello/Carceller kolektiboak kontakizun historikoaren eraikuntza eta queer eta trans politika garaikideak harremanetan jartzen ditu, pertsonaia historikoari buruzko hausnarketa kritiko eta alternatibo bat proposatuz. Berrikuspen kritiko horrek, ordea, badu bere aitzindaria Amaia Alvarez-Uriak 2011. urtean argitaratutako tesian. Katalina Eleizegiren obrak ditu aztergai, eta, horien artean, argitaratu gabeko *Erauso Kateriñe* (1962) antzezlanaren analisia egiten du generoa, sexualitatea, eta nazioa uztartuz. Alvarez-Uriaren lan berritzaile hau Ibon Egañak koordinatutako *Desira desordenatuak. Queer irakurketak (euskal) literaturaz* (2010) liburukiaren garaikidea da, zeinak eman zion euskarazko queer ikasketei bultzada garrantzitsua, gaiaren inguruko lehenengo argitalpen akademikoa izanez. Badira, hala ere, alde zuzenetik egindako saiakerak, izan solasaldiak edo ikastaroak (Egaña 2010: 7-8), baita idatzi diren literatur lanak ere. Isa Castillo Etxanok eta Iratxe Retolazak (2013) koordinatutako *Genero ariketak. Feminismoaren subjektuak* lanak transexualitatearen gaia erdigunean jarri zuen, Amaia-Aimar Elosegiren (Moio) agur gutunarekin hasten den lan horretan genero performatibitateak dakarren hutsaltasun guztiak nabarmenduz. Lan akademiko horiek guztiak, literatur lan disidenteekin eta gizarte-ekintzaile sozialen lanarekin batera, bigarrena eraikitzen joan ziren 2019an Moio argitaratzeko. Katalin Minerrek idatzitako gogoeta horrek trans izatearen esperientzia islatzen du: bazterretan existitzen den pertsonarena, familiaz eta lagunez inguratuta dagoen arren, bakardade osoan bizi den pertsonaren istorioa. Moioaren suizidioak eta Minerren omenaldiak transexualitatearen gaia erdigunean jarri zuten euskal gizartean eta euskalgintzan. Egun, Renoko Euskal Ikasketetarako Zentroak argitaratu du gaiaren inguruko azkenengo ikerketa euskaraz. Marta Luxanek, Jone Miren Hernándezek eta Xabier Irujok (2020) koordinatutako liburuak askotariko gaiak jorrotzen ditu, LGBTQI+ eta euskal gizartea erdigunean jarriz. Hortaz, argi dago euskalgintzan queer eta LGBTQI+ ikasketak bere lekua topatu dutela azkenengo bi hamarkadetan, bai ikerketan zein narratiban, periferian kokatu dituzten horiei lekua eta ahotsa emanez.

Feinbergekin Jesse Goldbergen bitzta kontaktzen du *Mari-mutil handi baten bluesa* (2018) ikaskuntza eleberrian, bere *butch* nortasunean hartutako erabakiek identitate transexualera bideratzen dute, bere burua bestearen begiradan eta esparru publikoan onartua izateko. Sexu aldaketaren prozesuarekin amaitu izanak genero binarioaren gabezia nabarmentzen du, bere burua ez duelako kokatzen ez feminitatearen ez gizontasunaren performatibitateetan. Horrek *queer* subjektibitateak ez definitzeko beharra adierazten du (Halberstam 2008). Beraz, artikulu honetan, modu kolektiboan egin den *Mari-mutil handi baten bluesa* liburuaren literatur kritika analizatu eta liburuaren lanketa proposatu nahi da; horrela, literatur klub feministetan sortzen den jakintza sozializatzeak literatur talde horien jarduna informatzailea ez ezik transformatzailea ere bilakatzen duelako. Hitz batean, Euskal Herrian diharduten literatur klub feministen zertzelada bat eman nahi da, Feminist Agenda taldearen kasua aztertuz, eta talde horietan oro har ahoz eta Feminist Agendan zehazki idatziz egiten den literatur kritika feminista eta kolektiboa deskribatu nahi da.

3. Metodologia

3.1. Funtzionamendua (irakurle talde baten hautua)

Aztergai dugun irakurle klubean hilabetean behin liburu bat irakurtzen da. Beraz, zazpi liburu aukeratzen dira urtean zehar. Denon artean aukeratzen dira, goian aipatu diren irizpideak errespetatuz. Gehienez hogeitaz lagunek eta gutxienez hamarrek osatzen dute taldea. Jardunak ordu eta erdi irauten du. Beti koordinatzaile bat dago. Irakurle bakoitzak literatur testuaren zati bat, bi edo hiru –nahi adina– aukeratzen ditu, interesgarriak egiten zaizkionak. Eguna iritsitakoan, biribilean eserita bakoitzak aukeratu duen zatia zein den eta zein orrialdetan dagoen esan eta irakurtzen du. Ondoren, esplikatzen du zergatik aukeratu duen zati hori. Beste norbaitek zati berbera aukeratu balu eta ikuspegi edo ekarpen ezberdina balu, gehituko luke esan beharrekoa. Norbaitek zerbait komentatzeko badu, komentatzen du. Eta horrela, denek parte hartu arte. Norbaitek ez badu liburua irakurri eta bere kideak entzutera joan bada, bukaeran iritziren bat

eman nahi badu, eman dezake. Horrela, irakurri dutenek eta entzun dutenek parte hartzeko aukera dute, baina azken hauek saioaren bukaeran. Ikerketa kualitatiboa dugu berau, komunikazio ikuspegi batetik egina. Gai baten inguruan elkarrizketa landuaz egiten dena. Metodologia honek ez du bilatzen soilik errealitatearen deskribapena eta interpretazioa, haratago joan nahi du, eta errealitatearen transformazioa probokatu nahi du. “La metodología comunicativa crítica está basada en el dialogo igualatorio entre la comunidad científica y las personas cuya realidad sea objeto de investigación, de manera que la propia investigación es el resultado de una pluralidad de voces (Touraine; Wieviorka; Flecha, in Palomares; Rodríguez 2019: 44).

3.2. Partaideak

Normalean hamabost edo hamasei lagun elkartzen gara Irakurle Taldean; grabatu behar zen egunean, ordea, hamaika lagun elkartu ginen. Partaide bakoitza kodetzeko, egunaren data 2020/01/09 eta tertuliakideren lehen letra (T) erantsi zaio, eta bakoitzari zenbaki bat gehitu zaio: Tertuliakide 1 (T01), Tertuliakide 2 (T02), 11 bitarte. Horrela, 20200109T01; 20200109T02; 20200109T03; 20200109T04; 20200109T05; 20200109T056; 20200109T07; 20200109T08; 20200109T09; 20200109T10 eta 20200109T11.

3.3. Informazioa tratatzeko erabili den prozedura

Informazioaren analisia modu induktiboan, dinamikoan eta sistemati-koan egin ohi da. Hartara, tertulian jasotako iritziak, aukeratu, sailkatu, alderatu eta interpretatu dira. Esan nahi da jasotako informaziotik ideia nagusiak jarri direla agerian (dimentsioak, kategoriak), eta beronetan sortzen diren azpikategoriak (Rodríguez, Gil eta García 1996; Coffey eta Atkinson 2003). Informazioa kategorizatu ondoren, sistema kategorialaren bidez sailkatu dira erantzunak. Katégoria sistema horren arabera tratatu ahal izan da informazioa. Hala, sistema kategorialaren dimentsioak honako hauek dira (ikus Lehen taula).

Lau dimentsiotan jasotzen eta interpretatzen dira emaitzak: 1. dimentsioan, Autorea (nola sumatu dugun); 2. dimentsioan, Testua (zer iruditu zaigun eta zer ulertu dugun); 3. Dimentsioan, Ni (irakurle, nola sentitu naizen).

Esan bezala, ahotsak jasotzen dituzten dokumentuak kategoriatan sailkatu dira. Hau guztia analizatzeko, beherago duzuen sistema kategoriala (lehen taula) baliatu dugu. Bertan, erdietsitako datuak sailkatzeko dimentsioak erabili dira, eta emaitzak NVIVO12ren bidez tratatu ondoren, interpretatu egin dira.

1. taula: Sistema kategoriala

Dimentsioak	Kategoriak	Azpikategoriak
Autorea (Nola sentitu dudan)	Pertsona bezala	
	Idazle bezala	
Testua (Zer iruditu zaidan, zer ikusi dudan, zer esan didan, zer ulertu dudan)	Makronarratiba	
	Genero eraikuntza	
	Nobela pedagogikoa	
	Nobela espaziala	
Ni (Nola sentitu naizen, zer esperimentatu dudan, zer gogoratu dudan)	Autofikzioa	
	Feminista bezala	
	Pertsona bezala	

Iturria: Egileek sortua.

4. Emaitzak

Sistema kategorialean sailkatu diren dimentsioen baitan analizatu eta interpretatu da literatur testua. Lehenik autorea, bigarrenik literatur lana, eta azkenik, ni irakurle bezala.

4.1. Autorea

Autoreak esan nahi izan duenaren inguruan, bat datoz ahotsak. Egileak eleberria bizitzaren sufrikario bezala agertzen badu ere, esperantzari lekua utzi nahi izan dio eta horren lekukotza aktibismoan jartzen du.

Egileak irakatsi nahi digu, bera izan baita aktibista lesbiana trans eta bestaldetik sindikalista eta komunista, zer inportantea den aktibista izatea eta nola indartzen gaitun horrek. Nik uste dut hori dela liburuaren mezua. Aktibismoak ahalduntzen gaitu eta esperantza handiko liburua iruditu zait. 20200109T02

Protagonistak ez badu borrokatzen, “datozen gazteek ez dute erreferentziarik izango, berari gertatu zaion bezalaxe, eta borrokatu beharra dagoela. Ikusgarritasuna lortu”. 20200109T06

Liburuaren kontrazalean egileak bere burua aurkezten du, azalduz nola nahi duen gogoratua izan: pertsona zuri anti-arrazista, langile klasekoa, judu sekularra, transgeneroa, lesbiana, komunista iraultzailea eta transgeneroaren askapenaz kontzeptu marxista gisa teorizatu duena. “Mari-mutil handiak ere hortik asko du”. 20200109T01

4.2. Testua

Nobela aztertzeke orduan, batzuek makronarratiba aipatu dute; genero eraikuntzaren *continuum* bat edo bidea ikusi dute beste batzuek; ikas-nobelatzat hartu dute taldeko bik, edota nobela pedagogikotzat. Espazioaren garrantzia eta gorputzen eraikuntza ere aipatu dira nobelaren ezaugarri gisa.

Hau azkenean makronarratiba bat da. Estatu Batuetan eta edozein historietan pasa izan dena da narratiba konkretu batzuk idazten direla, ez? Eta kasu honetan idazleak hartzen du bere istorio pertsonala eta hau literaturan deitzen da bildungsroman nobela. Nik ikasbidai bat dela esango nuke. Eta hartzen du hori elementu bat bezala aldi berean narrazio berri bat eraikitzeke Estatu Batuen eta Amerikaren inguruan. 20200109T08.

4.2.1. Makronarratiba

Makronarratiba horretan tertuliakide guztiak ados daude sufrimendu izugarria azaltzen dela adierazterakoan, bitasun sistematik edota heteronormatik urruntzen direnei egurra ematen dielako jendarteak. Kasu honetan, Jess protagonistaren istorio pertsonala da: transa, sindikalista, aktibista soziala.

Nik bilakaera bat ikusten dut (...) Teresarekin (bikote laguna) dagoenean, emakumeen munduan murgiltzen du eta emakumeekiko elkartasuna berak planteatzen dio. Borroka. Konturatzen da beste emakumeekin lana egin behar duela, unibertsitatean lana egiten du, talde lesbianak daude. 20200109T05

Beraz, bitasun sistema kolokan jartzen dutenen inguruko narratiba dugu, alde batetik, eleberri hau. Baina, bestetik, Estatu Batuetan 1960ko eta 1970eko hamarkadetan gertatu ziren greba eta mugimendu sozialen berri ere ematen diguna.

Ameriketako garaiak 60ko eta 70eko hamarkadetan: nolakoa zen industria, nolakoa zen lana, nolakoa zen zapalketa mota, nolakoak ziren kontratuak. Kapitalismo hutsa baino kapitalismo salbaia. Zer neska honek egiten dituen lanak, gainera, dira goizez, arratsaldez, gauetz inolako kontraturik gabe. Erretratu soziokultural eta politiko oso atzerakoia da. 20200109T05

Protagonistak (Jessek) bide bat egiten du. Hasten da txikitzen bere ezberdintasunak sufritzen eta bakardade izugarria bizitzen, izugarritzko indarkeria du inguruan, eta oso gutxitan sentitzen da ulertua bizitzaren joanean. Eta momentu batean gizona izaten saiatzen da, eta bakardade absolutura iristen da “eta hortik aurrera deskubritzen du zeinen inportantea den norbaitekin gauzak partekatzea, elkartasuna eta azkenean nolabait deskubritzen du aktibismoa lesbiano edo gaya” 20200109T03. Baina generoaren inguruko aktibismora iristeko ibilbide luzea aipatzen da. Tertuliakideek aipatzen dute 462. orrialdeko pasartea, non Duffiek nobelaren bukaeran protagonistari eskaintzen dion sindikatuan lanean hastea. “Nik ikusi dut Duffieren pasarte horretara iristeko oso ibilbide luzea egin duela, konturatzeko bere arloan borrokatu behar dela ez dut esaten sindikal mailan, bere identitatearen arloan”. 20200109T02

4.2.2. Genero eraikuntza

Bilakaera horretan denek ikusi dute genero eraikuntza edota genero ariketen bidez protagonistak bide bat egiten duela, ikasbidai bat; epizentroan ezberdina izatea eta gizarteak onar dezan egiten duen ahalegina, azkenean bera den bezala onartu arte. Aipatzen da 327. orrialdeko pasarte, non mamu bat sentitzen den: “Bizirik lurperatua banengo bezala”.

Ez nuen diferente izan nahi. Liburu guztian esaldi horrekin dabil borrokan, bere bizitzako etapa guztietan bukaera bitarte, bukaeran ematen du ia aurkitzen duela, onartzen duela ezberdina dela, bere ezberdintasun horrekin gustura dagoela edo onartzen duela.
20200109T03

Liburuan zehar, hainbeste gatazka dago, hainbeste iraun dute hauek, hainbeste zapuztu dute, hainbeste istorio gogor ditu, berak esaten duela kokoteraino dagoela, hortik ateratzen zaio hormonak hartzeko erabakia, behingoz bere itxura aldatzearekin batera jendarteak harekiko jarrera aldatzarren. “Baina, behin hormonak hartuta konturatzen da beste problemak sortzen zaizkiola eta hor ari da bere buruarekiko hainbat galdera egiten”.
20200109T05

Tertuliakideen artean eztabaida zabaltzen da genero eraikuntzaren inguruan, eta ikusten da gizartean heteronormak dauden bezala gay eta trans giroetan estereotipoak daudela. “Gay eta lesbianen bikoteetan badira estereotipatuak baina nik esango nuke gaur egun ezetz, errazago hurbiltzen zara feminismora eta berdintasunera, harreman pixka bat orekatuagoa egiten da lesbianismotik” 20200109T06.

Feminismoak borroka luzea obratu du patriarkatuak eraiki duen irudi edota objektu femeninoa dekonstruitzeko, eta ez da inondik onartzen hori mari-mutilen harremanetan berreraikitzea. Haserrea pizten da tertulian. “Kontua da sexualki edozein gustatze hori ados, baina bestea da feminismo-tik guk kritikatu dugun eredu hori, panpina emakume hori” 20200109T03. “Mari-mutilen bilakaera bat dago eta ulertu behar dira euren artean sortzen diren harreman egoerak, kontradikzioak”. 20200109T06

4.2.3. *Nobela pedagogikoa*

Alderdi askotan ikusten da pedagogia, baina batez ere, eleberrian zehar protagonista bere buruarekin ez ezik mintzalagun dituen lagun, lankide eta bikotekideekin behin eta berriz bera denaz eta ez denaz dialektikan dagoelako eta generoaren eraikuntzan hainbat eta hainbat kontzeptu eta paradigma ematen dituelako. Are gehiago, aurrerago ikusiko dugun bezala, mari-mutilaren definizioa egiten ahaleginduko delako eta, batez ere, bere desira eta berak izan nahiko lukeena edota gizarteak onartzea nahiko lituzkeen pertsona eta harreman horiek bilatzen nahiz irudikatzen pasako delako eleberri guztia:

Interesgarria da azken bikotea, izan ere, gizon itxura du, erdi gizona edo estereotipo horrekin hurbil dagoena, emakume sexuaz. Horrela, emea den batek amodioa du fisikoki gizon zakilduna baina izugarri femeninoa denarekin. Gustatzen zaiona jostea, jendea zaintzea. Nik uste dut hori ere didaktikoa dela. Eta bukaeran dago bikote hori, bukaera pedagogiko didaktikoa da nire irudirako. 20200109T02

Jessek egiten duen bidea bera da pedagogikoa, eta erreferentzia bat. Aipatzen da hasieran oso jarrera gogorak ikusten direla, matxistak izaterainoak, feminismoak gaitzetsiak baina bizitzaren joanean leuntzen doazenak.

Agian batzutan behar duzu zure tokia bilatu, ez dakizu nola egin, eta Jessek hasieran begiratzen ditu mari-mutilak eta gero bere bizitzan ematen da bilakaera bat eta ni seguru nago gaztetan ezagutu ditudan mari-mutilak gaur egun ez direla horrela. Momentu horretan, nerabezaroan behar duzu kokatu... ez duzu zure burua ikusten. 20200109T06

Nobelan zehar harreman mota ezberdinak ikusi dira: taberna eta sindikatu giroetako mari-mutilenak, oso maskulinoak; mari-mutilak dituen bikote harremanak *femme* batekin edota lesbiana batekin, maitatzen irakatsi dion emakumearekin, Theresarekin; eta bukatzeko, gizona izan daitekeen baina oso femeninoa den pertsonarekin. Nobela honetan, genero ikuspegitik eginiko ikerketa diakroniko batek oso geruza eta ñabardura esanguratsuak emango lituzke generoa nola eraikitzen den ikusteko, denak ere heteronormatik aldenduak diren harreman guztien bidez.

4.2.4. *Nobela espaziala*

Nobelak batez ere bi makroespazio ditu: Buffalo gogorra (tabernak, bakardadea) eta New York irekiagoa, hiri geografikoa (anonimatoa, bakardadea, aktibismoa). Ez-lekuak ere ageri dira, trantsituan dauden lekuak (trenak), Jess bera etenik gabeko trantsituan dagoelako, genero batetik besterako trantsituan, edota leku heterotopikoak, debekatuak (kartzelak). “Azkenean bakea lortzen hasten da eta lasaitasuna eta trenarena dator... Eta hor *toma toma!!!* Eta esaten duzu nahikoa nahikoa. Matraila apurtzen diote” 20200109T07. “Trenarena eta gero bueltatzen da Theresaren fasera, berriro hura dena bizitzea gustatuko litzaioke. Eta ametsetan dabil eta dio asko botatzen duela faltan. Eraman berriro zurekin”. 20200109T03

Espazio utopikoak. Gutuna (13-21). Nobela gutun batekin hasten da, eta gutun horretan kokatzen da maitasuna. Gutuna Emakumeen Hirian kokatzen da, existitzen ez den leku batean, baina nobelaren epizentroa da gutun hau eta espazio hau. Hitzen Hiria. Elkarrizketarena. Enkontruarena.

Bilakaeran Theresak eta bizitzak hitzak jarri dizkio mari-mutilaren bizitzari, bere herrira bueltatzeko gaitasuna eman dio. Oroitzape-nak ez nituen gogoratu nahi, txarrak zirelako baina aurre egingo diot eta bueltatuko naiz beraiengana. 20200109T10

Theresari buruz gutunaren hasieran esaten du “zure oroitzapena gorde egin behar dut argazki eta espezie baliotsu baten gisan, Emakumeen Hiri honetan geratu eta irakurriko duzu, Theresari idatzi dion gutunaz ari da”. 20200109T04

Gorputzak ere identitatearen lekukotza hartzen du, eta espazio oso esanguratsua bihurtzen da. Erbestea. “Orduan hasi nintzen gizon gisa bizitzen. Bitxia da zerorren sexutik erbesteratua izatea, zerorren etxea inoiz izanen ez den lurraldera” (20). Liburu guztia da gorputz edo etxe horren eraikuntza. “Eta nobela guztia bide bat da. Espazio bat, barrutik, inguru hurbiletik eta gizartetik ikusia. Etxe horren eraikuntzan modu sinbolikoan genero identitatearen metonimia bezala funtzionatzen duten komunak agertuko dira” 20200109T01. “Beti dago gizon izatearen nahi hori galtzontzillloak gora eta behera, gizonen komunak gora eta behera”. 20200109T03

Gorputza genero eraikuntzaren ezaugarri den bezalaxe, komunak eta janzkera identitate eraikitzaile horren irudi bilakatzen dira.

“Ez nuen sekulan pentsatuko hainbeste denbora emango nuenik erabiliko nuen komuna zein zen erabakitzeko burua hausten”. Bizitza guztia dago zentratua horretan, nola irten kalera. Nola jantzi, mundu guztia zuri begira dagoela uste duzu epaitzen. 20200109T06

4.3. Ni

Liburuak oso sentimendu ezberdinak utzi ditu. Zer pentsatua.

Orri batean esaten du zerbait egiten duzunean konbentziturik izanen da, uste duzulako hori egitea zuzena dela (...) baina gero segituan beste orrialde batean esaten du asmatu behar duzula zertan sinsten duzun egiaz, eta berdin pentsatzen duen jendea aurkitu. (...). Kontrajarriak daude. Batean nik nire buruari esango diot zer egin, bakarrik aurkituko dut nire bidea, baina beste alde batetik, taldea behar dut, onespena behar dut. Orduan nik ikusten dut, liburuaren bi jarrera horien arteko bilakaera, ez? (...) Bakarrik ezin du egin, baina, bestaldetik, onspena lortzea oso zaila zaio. Hor mugitzen da pertsonaia. 20200109T09

Nobelan zehar, protagonista bere bizikideekin mari-mutilen definizio edo hitz berrien bila dabilela diote, eta Franz eta bien arteko pasarte bat komentatzen da tertulian, 423. orrialdean agertzen dena. “Guk biok sortu beharko dugu mari-mutilen beste definizio bat. Jessek dio nekatuta dagoela mari-mutil hitza aditzeaz sexua, agresibitatea eta ausardia adierazteko, mari-mutil hitzak hori esan nahi badu horrek zer ordain du *femmeentzat*?” 20200109T03. Denak ados daude definizio horren bilaketa nobelan zehar hasi eta buka ematen dela.

Liburuan zehar hitz ederrak bilatu nahi ditu bere egoera azaltzeko, “etzait gustatzen gure inguruan esaten dena, oso itxita nago nire barnean eta hitz ederrak bilatu nahi ditut”. Begira ezazue amerikar indiarrei buruzko atala dena. (...) pasarte horretan aipatzen du nola Ameriketako antzineko antzestoen kulturari mari-mutila izatea oso gauza ohoratua zen. 20200109T05

Beste batzuek bere bizitza-esperientziekin lotu dute nobelan gertatzen den bazterketa.

Ama eta bai aita konturatzen direnean umea ez dela “normala”, gurasoen konportamentua umearekiko da oso gogorra, oso despektiboa, eta jakina horrek formatzen zaitu barneko isolamendu oso gogorrean, txikitatik, eta esango nuke hori dela inportanteena eta nik nire familian bizi izan dudana. Anaia dut nik homosexuala eta nik gogoratzen dut nire aitak txikitan deitzen zion Inesita ez zuelako ulertzen bera desberdina zela, baina ya sei, zazpi, zortzi bederatzi urterekin berak bazekien oso argi ezberdina zela eta sufritzen zuen mordo bat, eta hor oso argi esplikatzen du bere aitak harrapatzen duenean bere jakekin jantzita eta zer mespretxuarekin, berak hor gordetzen du barne-barnean heziketa hori, eta esaten du familia honekin ez dut ezer nahi sufriarazi egin didaten moduan. 20200109T05

Tertuliakide batek aipatu du eleberrian zehar ikusten dela erreferentzialtasun falta, garai horretan behintzat, eta honetan ere antzera dabiltzala eta etengabe besteen onarpena bilatzen dela.

Denbora asko galtzen duzula halako kontuetan eta beldurrez. Baina oso liburu positiboa da, bestela hau tragedia bezala bizitzen da: bakardadean, inorekin konpartitu gabe, maitasunik sentitu gabe, sexurik gabe eta hori gertatzen da gaur egun ere. 20200109T06

5. Ondorioak

Feminist Agenda literatur taldean modu kolektiboan sortu den jakintza sozializatu da, hartara jardun informatzailea ez ezik transformatzailea (Rekalde *et al.* 2014) ere badela ondoriozta genezake eta ikerlerro berri gisa proposatu. Ondorioztatzen da literatur kritika feministarako nahiz kolektiborako hastapenak direla irakurle talde feministetan egiten ari diren tertuliak (Lasarte Leonet; Perales-Fernández-de-Gamboa 2021b). Artikulu honetan zedarritzen den kasua Feminist Agendarena da, eta ahozkoa den jarduera idatzira pasatzean dago berrikuntza. Tertulia transkribatu eta kategorizatu osteko ahotsen interpretazioan eraiki da aurrerago garatu dugun testuaren literatur kritika.

Horrela, *Mari-mutil handi baten bluesaren* (2018) inguruko tertulia dialogikoa genero eraikuntzarako jardun aproposa dela deritzogu. Jess, literatur testuko protagonista, ezberdina sentitzen da, eta bere identitatearen bila ibiliko da nobela guztian zehar: mari-mutil bezala agertzen zaigu hastapenetan; eleberraren erdialdera hormonatu ostean gizon itxura hartzen du, eta estreinakoz gizarteak onartzen du. Baina, bera ez da ondo sentitzen identitate berriaren barnean, eta trantsituan segituko du Butlerren (2018) generoaren performatibitatea muturreraino eramanez.

Butcharen subjektibotasuna etengabeko *continuum*ean azaltzen da nobelan zehar emakumezko homosexualitatearen eta emakumezkoen maskulinitatearen artean, Halberstamek maskulinitate bollerak deitzen duen horretan (2008). Mari-mutil, emakume, lesbiana, trans, gizon moduan performatua azalduko zaigu protagonista, literatur testua maskulinitate femeninoaren glosategi zabal eta didaktikorako lekune bilakatuz.

Genero batetik besterako trantsitua, gorputzaren bidez, genero indarkeriaren eta begirada normatiboaren bidez irudikatzen du egileak. Genero eraikuntzaren lanketa komunak kudeaketarekin eta eraikitzen diren harreman motekin gauzatzen da, espazio horiek nahiz harremanak oso erreminta eta simuladierazgarriak izanik nobela pedagogikoa nahiz ikasketa nobela burutzeko.

Ondoriorik nagusia da eleberririk ezin interesgarriagoa dela gazteekin eskoletan DBHn nahiz Batxilergoan genero identitateak lantzeko edo Butlerren genero performatibitatea irakasteko, betiere, tertulia egin den moduan, dialogian eta elkarriketan eginik (Flecha 2016), horrela, informazioa jakintza bilakatuz eta elkarren arteko harremanak transformatuz (Rekalde *et al.* 2014). Aguilarrak (2017) dioen bezala, irakurketak munduaren ikuskera eta errealitatearen kuestionatzea berekin dituelako. Kasu honetan, feminismoa hurbiltzeaz harago, *Mari-mutil handi baten bluesaren* irakurketa hautua estrategikoa da periferian dagoen testu bat unibertsalizatu eta klasikoaren bidean jartzeko.

6. Erreferentziak

ADAMS, Analise, BROCK, Ryan, GORDON, Katie, GROHS, Jacob eta KIRK, Gary (2014). «Service, dialogue, and reflections as foundational elements in a living learn-

ning community», *Journal of Student Affairs Research and Practice* 15 (3): 179-188. <https://doi.org/10.1515/jcc-2014-0021>

AGUILAR, Consol (2017). «La tertulia pedagógica en el practicum de la formación inicial de maestras y maestros», *Revista Iberoamericana de Educación*, 73 (2): 9-22. <https://doi.org/10.35362/rie732198>

ALONSO, Josebe, ARANDIA, Maite, LOZA, Miguel (2008). «La tertulia como estrategia metodológica en la formación continua avanzando en las dinámicas dialógicas», *Revista Interuniversitaria de Formación del Profesorado*, 11(1): 71-77.

ALVAREZ-URIA, Amaia (2011). *Genero eta nazio identitateak Katalina Eleizegiren antzezlanetan*. Doktorego tesia. Gasteiz: Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU).

BAKTHIN, Mikhail (1981). *The dialogic imagination. Four Essays*. Austin: University of Texas Press.

BROWN, Robert eta WARWICK, Paul (2019), «Civic learning in conversation: The common ground of difference», *Thinking Skills and Creativity*, 31: 346-353.

BRUNER, Jerome (1984). «Vygotsky's zone of proximal development : The hidden agenda». *New Directions for Child and Adolescent Development*, 23: 93-97. <https://doi.org/10.1002/cd.23219842309>

BRUNER, Jerome (1987). «Life as narrative». *Social Research* 54 (1): 11-32.

——— (1997). «A Narrative Model of Self-Construction». *Annals of the New York Academy of Sciences*, 818 (1) : 145-161. <https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.1997.tb48253.x>

BOURDIEU, Pierre (2000a). *La dominación masculina*. Barcelona: Anagrama.

——— (2000b). *La distinción. Criterio y bases sociales del gusto*. Madrid: Taurus.

BUTLER, Judith (2018). *Genero nahasmendua*. Donostia: Elkar.

CASTELLS, M. (1997). «An introduction to the information age», *Analysis of Urban Change, Theory, Action* 2: 6-16. <https://doi.org/10.1080/13604819708900050>

CASTILLO ETXANO, Isa eta RETOLAZA, Iratxe (2013). *Genero ariketak. Feminismoaren subjektuak*. Donostia: Edo!

CHOMSKY, Noam (1986). *Knowledge of language. Its nature, Origin and Use*. Nueva York: Praeger.

COFFEY, Amanda eta ATKINSON, Paul (2003). *Encontrar el sentido a los datos cualitativos*. Medellín: Contus.

CONNELL, R.W. (1995). *Masculinities*. Cambridge: Polity Press.

——— eta MESSERSCHMIDT, James W. (2005). «Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept», *Gender and Society*, 19 (6): 829-859. <https://doi.org/10.1177/0891243205278639>

ECO, Umberto (1992). *Los límites de la interpretación*. Barcelona: Lumen.

EGAÑA, Ibon (koord.) (2010). *Desira desordenatutak. Queer irakurketak (euskal literaturaz)*. Donostia: Utriusque Vasconiae.

FEINBERG, Leslie (2018). *Mari-mutil handi baten bluesa*. Iruñea: Katakarak.

FERNÁNDEZ, Mercedes (2012). Escuela de Empoderamiento para las Mujeres. Nuevas experiencias de formación y transformación feminista en la sociedad vasca. Trabajo fin de máster sin publicar. Bilbo: Universidad del País Vasco (EHU/UPV).

FLECHA, Ramón (1997). *Compartiendo palabras. El aprendizaje de las personas adultas a través del diálogo*. Barcelona: Paidós.

FLECHA, Ramón, ALVAREZ, Pilar (2016). «Fomentando el aprendizaje y la solidaridad entre el alumnado a través de la lectura de clásicos de la literatura universal: el caso de las tertulias dialógicas», *Educación, Lenguaje y Sociedad XIII*, 13: 1-19.

HABERMAS, Jürgen (1987). *Teoría de la acción comunicativa*. Madrid: Taurus.

HALBERSTAM, Judith (2008). *Masculinidad Femenina*. Barcelona: Egales.

LASARTE, Gema, PERALES-FERNÁNDEZ-DE-GAMBOA, Andrea (2021b). «Karmeale Jaioren Aitaren etxearen kritika kolektiboa eta feminista: proposamen metodologiko berritzailea». *Fontes linguae vasconum: Studia et documenta*. 53 (132): 487-514.

LASARTE LEONET, Gema, PERALES-FERNÁNDEZ-DE-GAMBOA, Andrea (2021). *Literatur klub feministen bisibilizazio premia*. Vitoria-Gasteizko Udaletxeko I. Berdintasun Sariaren harira argitaratzear dagoen memoria.

LEÓN, Orfelio Gerardo, MONTERO, Ignacio (2015). *Métodos de investigación en Psicología y Educación. Las tradiciones cuantitativa y cualitativa* (4. argitalpena). Madrid: McGrawHill Education.

LOZA, Miguel (2004). «Tertulias literarias», *Cuadernos de pedagogía*, 341: 66-69.

LUXAN, Marta, HERNANDEZ, Jone Miren, IRUJO, Xabier (2020). *LGBTQI+ in the Basque Country*. Reno: Center for Basque Studies, University of Reno.

MEABE, Miren Agur (2020). *Nola gorde errautsa kolkoan*. Zarautz: Susa.

MINER, Kattalin (2019). *Moio*. Donostia: Elkar.

PALOMARES, Ascensión, DOMÍNGUEZ, Francisco Javier (2019). «Tertulias dialógicas literarias como actuación educativa de éxitos para mejorar la comprensión lingüística», *Revista Internacional de Apoyo a la Inclusión, Logopedia, Sociedad y multiculturalidad*, 5: 38-53. <https://doi.org/10.17561/riai.v5.n3.4>

PLATERO, Raquel (2013). «Basoerdi bat dela eta. Maskulinitateari eta trabestismoari buruzko historiak», *Genero ariketak. Feminismoaren subjektuak*, I. RETOLAZA eta I. CASTILLO (koord.). Donostia: Edo!: 75-104.

PULIDO, Cristina, ZEPA, Brigita (2010). «La interpretación interactiva de los textos a través de las tertulias literarias dialógicas», *Signos*, 43(2): 295-309. <https://www.comunidadedeaprendizagem.com/uploads/materials/218/7a27bf4c99eddd35b6ddac90fd72bf72.pdf> webgunetik berreskuratuta. (2021-01-29).

REKALDE, Itziar, ALONSO, Josebe, ARANDIA, Maite, MARTINEZ, Isabel, ZARANDONA, Esther (2014). «Las tertulias literarias dialógicas en los procesos de enseñanza universitarios: reflexiones desde la práctica docente», *Revista de Formación e Innovación Educativa Universitaria*, 7(3): 155-172.

RODRÍGUEZ, Gregorio, GIL, Javier, GARCÍA, Eduardo (1996). *Análisis de los datos cualitativos asistidos por ordenador: Aguad y Nudist*. Barcelona: PPU.

SANCHO, Eva (2016). «Las tertulias literarias dialógicas», *Textos de Didáctica la Lengua y la Literatura*, 74: 69-73. <https://www-grao-com.ehu.idm.oclc.org/es/producto/las-tertulias-literarias-dialogicas> webgunetik berreskuratuta (2021-02-25).

VALLS, Rosa, SOLER, Marta, FLECHA, Ramón (2008). «Lectura dialógica: interacción es que mejoran y aceleran la lectura», *Revista Iberoamericana de Educación*, 46: 71-78. <http://hdl.handle.net/2445/58596> webgunetik berreskuratuta (2021-01-26).

VYGOTSKY, Lev (1978). «Interaction Between Learning and Development». *Readings on the Development of Children* (Gauvain and Cole, eds.). New York : Scientific American Books: 34-40.

WOOD, Phil, SMITH, Joan (2018). *Investigar en educación. Conceptos básicos y metodología para desarrollar proyectos de investigación*. Madrid: Narcea.

Huts kontranimu gisa: semantika eta zubi kognitiboak

Huts como contrónimo: semántica y puentes cognitivos

Huts comme contronyme : sémantique et ponts cognitifs

Huts as a contronym: semantics and cognitive bridges

RENTERIA URIARTE, Xabier
Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU)
University of the Basque Country (UPV/EHU)
xabier.renteria@ehu.eus

Noiz jaso: 2022-01-14

Noiz onartua: 2022-06-08

Huts adigaiak, bere esanahi kontraesankorrekin, zeresan handia eman du euskal kulturari. Eztabaida hori haustarritik mamitzeko, bere semantika deskribatzen da hemen, sakone-ra ontologikoa duen baloratzen eta kontranimotasunari hurbiltzeko zubi kognitiborik daukan zundatzen. Ondorioz, kontranimu hau homonimia (ausazko) edo polisemia (erlazionatu) gisa ulertu behar den proposatzen da. Amaitzeko, *Huts*-i buruzko eztabaida trinkorako hurrengo pausoak proposatzen dira.

Gako-hitzak: *Huts*, kontranimu, hedadura semantiko, eremu semantiko, zubi kognitibo.

El concepto de *Huts* o vacío, con sus significados contradictorios, ha jugado un papel importante en la cultura vasca. Para sustentar este debate desde sus propias bases lingüísticas, se describe aquí su semántica, se evalúa su profundidad ontológica, y se contrasta si implica algún puente cognitivo que haga entendible su contranimidad. En consecuencia, se plantea si este contrónimo debe entenderse como homonimia (aleatoria) o como polisemia (relacionada). Para concluir, se proponen los siguientes pasos para una discusión consistente sobre el *Huts* euskérico.

Palabras clave: *Huts*, contrónimo, extensión semántica, campo semántico, puente cognitivo.

Le concept de *Huts* ou vide, avec ses significations contradictoires, a joué un rôle important dans la culture basque. Afin d'alimenter ce débat avec nos propres bases linguistiques, nous étudions ici sa sémantique, évaluons sa profondeur ontologique et observons si cela implique un quelconque pont cognitif qui puisse rendre compréhensible sa contronymie. Par conséquent, nous nous demandons si ce contronyme doit être considéré comme homonyme (aléatoire) ou comme polysémie (rattaché). Pour terminer, nous proposons des étapes en vue d'un débat cohérent sur le concept de *Huts* basque.

Mots-clés : *Huts*, contronyme, extension sémantique, champ sémantique, pont cognitif.

Huts or empty, with its contradictory meanings, has drawn intense attention in modern Basque culture. To substantiate this discussion from the core, its semantics are described, likely ontological significances assessed, and a cognitive bridge to address contranymity is tested. Consequently, it is proposed that this contranym be understood not as a (random) homonymy but as a (related) polysemy. Finally, the next steps are proposed for an intensive discussion on *Huts*.

Keywords: *Huts*, contranym, semantic range, semantic field, cognitive bridge.

RENTERIA URIARTE, Xabier (2022). «*Huts* as a contranym: semantics and cognitive bridges», *Euskera*, 2022, 67: 87-114.

Gogoan har:

- (1) Bihotz hori hutsa da.
- (2) Hori bihotz hutsa da.
- (3) Hori bihotz hutsa da.

Eta hausnartu:

(1)-en esanahia ‘bihotz hau hutsik dago’ da, alegia, ‘bihotz honek ez du ezer barruan’.

(2)-k esanahia du ‘hau bihotza besterik ez da, ez beste ezer, bihotz bat besterik ez dugu aurrean’.

(3)-n, aurrekoaren esakune berean, esanahia da ‘hori maitasun absolutua da, ontasun purua edo erabateko pertsona ona edo izate ona’.

Londres Handiko kafetegi batean ‘an empty coffe’ eskatuz gero, alegia, *kafe hutsa*, zerbitzariak, harriturik begiratu eta gero, kikara hutsik ekarriko luke, kaferik gabekoa. Hori eskatu dela ulertuko baitute, kaferik gabeko zerbait. Gasteizen gauza bera eskaturik, zerbitzariak ingelesentzat ‘black coffee’ dena ekarriko luke, hots, beste ezer gabeko kafe purua. Euskaldunontzat naturaltasunez *kafe hutsa* den hori.

Hizkuntzek dituzten bitxikeria anitzen artean beste bat ematen du (1)-(3) saskiak, beste modu batean esateko. Egitura gramatikal horretan sarturik dagoen edozein kontzeptuk izango du pareko kontraesana: zerbaiten *hustasuna edo gabexia absolutua* bere *izaera garbi, xahu eta aratza* adierazteko erabiltzen da, bere *natura funtsezkoa* adierazteko. Ontologikoki esanahirik balu, kontraesan gorenean litzateke: zerbaiten hustasunak bere izaera absolutua dakar, alegia, ‘ezereza/izaera’ aurkari semantikoak. Esangura ontologikoa baztertu beharra iradokitzen du honek, alegia, homonimiaren aurrean garelako ondorioztatzea, azterketa linguistiko gehiagorik gabe.

Dena den, hizkuntzan dituen erabilera sarriei begiraturik, egokia ematen du hasieratik homonimia zentzugabea edo polisemia zentzuduna den zorrozki baloratzea eta, polisemia balitz, irismenak ondo deskribatzea. Bizitzako hainbat bitxikeria bezala, ‘kasualitatea ala kausalitatea?’ aukeraren mende

dagoelako *Huts* euskaldunaren kontranimotasun hau ere. Euskal kulturaren eztabaida klasiko baten aurrean gara.

Artikulu honek eztabaidaren hastapen linguistikoak aztertzen ditu. Hasteko, *Huts*-en kontranimotasuna aztertzen da, homonimoa kontsideratzeko argudioak eta polisemia kontsideratzeko zantzuak elkarrizketan jarriz. Bigarren atalean hedadura semantikoa azaltzen da: esanahi zentraletan, lokuzio edo esapideetan, eta atsotitz eta esaeretan. Hirugarrenean eremu semantikoak dira aztergai: esanahi eta ezaugarri semantiko bera duten hitzekin, eta esanahi erlazionatua duten hitzekin. Laugarrenean auzia ebazteko nahitaezkoak diren zubi kognitiboak zundatzen dira. Ondorioetan, eztabaida kultural honek, hastapen linguistikoetan behintzat, trinkotasuna duela eta jarrai dezakeela proposatzen da. Eta irakurketarako argibidea ematen da. Testu moten eta hizkuntz desberdinen kasu aniztasunaren ulerpenean errazte aldera, adigai nagusiak (*huts*, *bete*, *zulo*, *harro*) eta lokuzio edo esaera prototipikoak (*pertsona harroa*) hizki etzanean daude; adibideak ('pertsona harroa dela diote'), esanahiak (*harroputz* da 'handiustez bete') eta erdaren kasuak (lat. 'essentia') komatxo bakunen artean; eta ohikoa den bezala, aipuak komatxo artean ("implement and animal are unrelated").

1. *Huts*-en kontranimotasuna

1.1. *Huts* 'ezereza/existentzia' edo 'hustasuna/natura' kontranimio gisa

Huts euskararen lehen idatzi historikoetatik dokumentatua den hitza da (OEH 2022). Zenbaki gisa 'zero' esan nahi du eta substantibo gisa 'ezereza, hustasuna' (gogoratu goiko 1 kasua; hurrengo zenbakiak aurreko kasuei dagozkie modu berean). Baina 'purua, absolutua, osoa' ere esan nahi du adjektibo gisa jokatzeko duenean (2 eta 3 kasuak). Ondorioz, *Huts* erabateko kontraesana da, 'huts' edo 'ezer ez' (1) eta 'osotasuna' edo 'betetasuna' (2) esan nahi duelarik termino berak. Hala ere, aurkakotasuna azken kasuak (3) areagotzen du, objektu horren 'natura, existentzia, erabatekotasuna, identitatea, izatea, zerizana, esentzia'ren kontzeptua gauzatzeko eta zehazteko modu gisa jokatzeko baitu.

Azken zentzu horretan, *Huts*-ek existitzen diren gauzei edo existentziei buruzko ontologia zuzena dakar (eguneroko errealitateei buruzkoa), eta, bide batez, hauek bildu eta orokortuko bagenitu, Existentziaren Ontologia-ren bat (errealitatearen osotasunari buruzkoa). Edozein kasutan, ‘existentzia’ (partikular) edo ‘existentzia’ (orokor) horiek ‘existentziarik eza’ oinarritzea zentzugabekoa dirudi. Gauzak horrela, ikuspegi ontologiko trinkoa egon daitekeela uste dutenek (ezaguna, Oteiza 1963, baita Ortiz-Osés 2007 ere) kritika zorrotzak jaso dituzte (batez ere, Hartsuaga 2012b). Hemen eztabaidaren hastapen linguistikoa baloratuko da, orain arte hein handian zokoratua izan dena.

Euskaraz, edo euskara modernoan behintzat, badirudi esanahi nagusia edo prototipikoa ‘hutsa’ edo ‘barruan ezer ez duelarik’ dela (1). *Zakua hutsa dago*, adibidez, ‘poltsak ez du barruan ezer’ esan nahi du. Hala ere, existentzia bat aipatzen denean, bere natura, purutasuna, osotasuna edo zerizana-ren zentzuan, ‘huts/ezer ez’ (2 eta 3) esanahia ere erabiltzen da. Aurreko kasuan, *zaku hutsa da* esaldiak ‘poltsa bat besterik ez da, poltsa bat eta ezer gehiagorik ez’ esan nahi du edo, beste batzuetan, ‘poltsa bat bere horretan, poltsa bat bere naturan bertan’. Adibide gehiago dira *txirotasun hutsa* ‘erabateko miseria’ gisa; *egia hutsa* ‘egia absolutu’ gisa; eta Immanuel Kanten ‘Kritik der reinen Vernunft’, euskaraz, *Arrazoimen Hutsaren Kritika* da.

Bada lehen mailako erabileretan, dena den, nagusia omen den beste adiera negatibo bat, ‘gabezia, akatsa’ esanahia duena; ‘horretan *huts* egin duzu’ kasuan bezala. Hartsuagak (2012) euskal hutsa deritzonaren ikuspegi oteizarra eta paleolitikoa ezesteko erabiltzen du, baina ez dago zertan horretan sartu ikuspegi ontologikoren bat egon daitekeen zehazteko. Izatez, *Huts*-en (2) eta (3) adierak edozein kasu partikularri aplikagarriak direnez, ontologiaren bat egon badago. Eta, esan bezala, kasu desberdinen osotasuna kontuan hartuz, errealitatearen osotasunari buruzko ontologiaren bat iradokitzen da natura eta identitatea eta, horien bidez, izatea, modu berezi batean adieraziz munduko izaki eta gertakari desberdinentzat. Termino berriak dira hauek, azken mendeetakoak, euskarak antzinatek dakarren *folk ontology* baten aurrean gaudela kendu gabe. Sintesi gorenean, *zerbait bere hutsean* ‘zerbait bere hustasunean’ da literalean, baina semantikoki ‘zerbait bere horretan’ eta ‘bere izaeran edo zerizanean’ adierazten du.

Huts-ek ikuspegi ontologikoa dakarren ala ez barik, hustasun ontologiko edo definitzaile hori hustasun fisikoa edo zerbaiten gabezia delako adigaiarekin bat etortzea kasualitatea den ala ez da eztabaida.

Edonola, osotasunei eta izaerei buruzko termino batetik espero daitekeen bezala, *Huts*-ek esanahi ezberdin asko ditu. Adibidez, *behi hutsa* ‘ernaldu gabeko behia’ da, eta ‘behia besterik ez’ edo ‘behi purua’ ere, hiztunaren asmoaren arabera. *Huts*-ek adierazi ditzake, testuinguru-aukera guztiak kontuan hartuta: barruan ezer gabea ala betea, purua, erabatekoa; hutsa/osoa; absentzia/presenzia; baliorik gabekoa/balio osokoa; alferrikakoa/autentikoa; eskasia, antzua, ugalkorra/purua eta sinplea, osoa, absolutua, deskonposatua; akatsa edo emaitza txarra ala ekintza osoa eta perfektua (Azkue 1969; OEH 2022).

Tankera honetako adigaiari ‘kontranimio’ deritze, baina esparru linguistikoa zabalagoa da. Hauxe litzateke edozein eztabaidaren abiapuntua.

1.2. Polisemiak, homonimoak, kontranimioak eta *Huts*

Termino polisemikoa edo *polisemia* “a single linguistic expression having multiple related senses” (Carston 2021: 108) da, eta *homonimoa*, zentzuak edo esanahiak erlazonaturik ez daudenean, hots, ausaz edo halabeharrez gertatu direnean. Polisemien edo homonimoen muturreko kasua *enantiosemiak*, *kontranimioak* edo *auto-antonimoak* dira, “inherently oppositional meanings” (Murodova; Djumabaeva 2019: 75) gertatzen direnean “designat[ing] both an idea and the idea’s antithesis” (Howie 2012: 159).

Huts-en (1)-(3) esangurek enantiosemia edo kontranimio gardena dakarte, erabateko aurka-hitza da, baina zer baloratu genezake bere jatorriari buruz: ausazko homonimoa dela, linguistika kognitiboan muntaren bat izan dezakeen polisemia ala sakonera ontoepistemikoren bat ekar liezagukeen egitura?

1.3. *Huts* homonimoa kontsideratzeko argudioak

Huts-en kontranimotasuna polisemia gisa ulertzeko arazoa zera da: polisemia eta kontranimio askoren jatorria, gehienena edo guztiena agian, esanahiak

erlazionatzen dituen objektu edo ekintzaren bat dela, kognitiboki azal daitekeena. Adibidez, *lumatu* hitzaren ‘erauzi’ eta ‘lapurtu’ esanahietan, polisemia batek zer bait ateratzeko ekintzari egiten dio erreferentzia. Eta hitz berak ‘lumatu’ (lumak jarri) eta ‘ez lumatu’ (lumak kendu) esanahietan duen kontranimoak ‘lumak’ delako objektuari egiten dio aipu. ‘Luma’ objektua da, beraz, zubi kognitiboa. Beste kontranimo bat italierazko *feria* hitza da, ‘oporrak, atsedeen eguna’ eta, hizkera informalean, ‘lanegun’ esanahia ere baduena. Kasu honetan, *feria* laneguna da saltzaileentzat, baina, sarri, atsedeen egun alaia erosle eta ikusbera askorentzat. ‘Feria’ bera edo ‘ferian eguna ematea’ dira zubi, beraz. Zoritzarrez, *Huts*-en ‘hustasun/purutasun’ esanahietan ezinezkoa dirudi kontranimoak ekintza edo objekturen bati erreferentzia egitea, aipua existentzia gabeziaren gainean eraikia baitago: hustasunean, gabezian, ezerezean legoke euskarri kognitiboa. Erabat zentzugabea omen.

Gainera, enantiosemia batzuk, agian gehienak edo guztiak hau kendurik, beste elementu linguistikoko batzuen edo komunikazioaren elementu kognitiboen esanahiaren bidez argitzen dira hizkuntzaren erabileran. Adibidez, ingelesez *custom* hitzak ‘arrunta’ eta ‘berezi’ esanahi kontraesankorrak ditu, baina esaldiaren arabera argituko da aukera (‘it was custom in these parts to have your boots custom made’ edo ‘alde hauetan arrunta zen botak neurrira eginak izatea’ kasuan bezala). Aitzitik, *Huts*-en enantiosemia hiltunen hizkuntzan eta adimenean hain errotuta dago, non aditz eta orden kontrajariak sortzea baino ez duen behar, *huts egin/egite hutsa* edo ‘akats egin/egite purua edo erabatekoa’ adibidean bezala. Testuinguru kognitiboa desagertua da hizkuntza natural minimalean.

Huts-en esanahietan ‘ezereza/izaera’ aurkari semantikoen kontranimotasun gorenak, akaso horregatik, goitik beherako azterketarik gabe gelditu da euskalaritzan orain arte, hizkuntzek dituzten bitxikeria anitzen kutxan gordeirik eta, hein handian, ahazturik. Beste diziplinetan izan da eztabaida luzea, Oteiza (1963) eta Hartsuaga (2012) direlarik argudioen muturretan, aipatu bezala. Baina, hizkuntzalaritzatik begiratuta, Goenaga (1975) da orain arteko azterketa bakarra, semantika ontologikoak labur azpimarratzen dituelarik (131-134 or.) eta interpretazio heidegertar-kristaua ematen duelarik (135-145 or.), baina adiera negatiboen aldetik (‘hutsa da ezereza eta huts egitea’ alderditik) eta ez alde zinez ontologikotik (‘hutsa da natura’ alderditik).

Bidezkoa dirudi. *Huts*-en kontranimotasun ustez ontologikoak, haste-ko, logika aristotelikoa goitik behera apurtzen du, alegia, ezer ezin dela bera ez den zerbait izan (identitatearen legea); ezer ezin dela bere kontra-koa izan (kontraesan gabeziaren legea); eta edozer gauza jakin bat ala gauza hori ez den gauza jakin bat dela (baztertutako erdiaren legea). Hori edozein kontranimotan gertatzen da eremu txiki batean, hau da, kontra-animotasunik gabeko lehen esanahiaren eremuan, eta hori dela eta aurki daiteke kontranimotasunaren jatorrian zubi kognitiboren bat (goiko *luma-tu* edo *feriado* kasuetan bezala). Baina *Huts*-en kasuan ezintasun logikoa erabatekoa da, lehen esanahia existentziaren osotasunari ala hustasunari berari dagokiola. Esan bezala, zubi kognitiboren bat aurkitzeak ezinez-koa dirudi, zubiaren hanka bat hustasunean edo ezerezean jarri beharko litzatekeelako. Ondorioz, logikaren apurketak eta zubi kognitiboan gabe-ziak kontranimotasunean eraikitako edozein semantika ontologiko ezetsi-ko lukete.

1.4. *Huts* polisemia kontsideratzeko zantzuak

Dena den, zenbait bitxikeria kognitibok *Huts*-en kontranimotasuna ez dela homonimia iradokitzen du. Hasteko, kasualitatea balitz, kasu linguis-tikoren batean gertatuko zen ziur asko, baina ez kasu desberdinetan; horrek hizkuntzaren logika estrukturalen bat -eta ez ausazko homonimiaren bat- iradokitzen du. Hitzaren hitz konposatuaren, esapideen eta esaeren esanahi desberdinetan horrela den ala ez kontrastatzeko da atal hau.

Kontranimiaren inguruan biltzen diren *Huts*-en esanahiak ‘hustasun-eze-reza’ substantiboaren edo ‘huts-erabateko, purua’ adjektiboaren inguruan koka daitezke. Bakarra dago hauetatik aparte: *huts* ‘artzainen txabolak ater-petzen zituen oholak, teila moduko xafla handiagoak’ adiera (OEH 2022). Eta ikus bedi hemen kontranimotasunaren logika mantentzen dela: espa-zioaren ‘hutsa’ estaltzen duen hori da ‘hutsa’.

Har bitez, era berean, *Huts* monema gisa barneratzen dituzten hitz kon-plexuak; adibidez, *oinutsik*. *Oinutsik*-ek ‘oinen hustasunean’ du esanahi lite-rala, baina ‘zapatarik gabe’ da benetakoa (edo hiztunen arteko) esanahia edo

mezua. Kontraesan semantikoa absolutuki mantentzen da, beraz: hitzak ez du adierazten bere monemek adierazitakoa (ileen eta oinen hustasun edo gabezia), monemek adierazitakoaren kontrakoa baizik (oinak bere horretan bakarrik egotea, hau da, 'zapaten hustasunean edo gabezia'). Zapatarik gabe egotea ez da gabezia horrekin adierazten, geratzen den eta presente dagoen horren bidez baizik: oinak.

Eta, berriz ere, hau ez da soilik *oinutsik* hitzaren kasualitatea, homoni-moetan gertatzen den bezala: *biluzik* hitzak berdin funtzionatzen du. 'Ileen hustasunean' duelarik esanahi literala, 'jantzirik gabe' du azken mezua. Berriz ere, hitzak ez du monemek adierazitakoa adierazten (ileen hustasun edo gabezia), aurkakoa baizik (ileak bere horretan egotea, jantzirik gabe).

Zalantzarik balego, har bedi hitz mota hauen erarik minimalena, alegia, *hutsez* delakoa. Normalean akzio bati egotzen zaio, baina esanahia ez dago hustasunari lotua, aurkakoari baino: *hutsez* da 'zerbaiten poderioz', adibidez, 'esatearen hutsez' da 'esandakoa errepikatzearen poderioz', kontranimota-suna mantenduz.

Berdintsu gertatzen da hitz konposatuetan eta esaeretan. Adibidez, *adar-huts* esatean 'hostorik gabe' adierazten da, eta ez 'adarrak gabe', alegia, definitzen denaren osotasuna eta trinkotasuna nabarmentzen da, ez kendu dena. Era berean, *atorra-huts* ez da 'atorrarik gabe', 'atorraz beste jantzirik gabe' baizik; *larru-huts* ez da 'larrurik gabe', 'bakarrik larrutan, biluzik' baizik; *azal-huts* ez da 'azalik gabe', 'azala edo itxurakeria besterik ez izan' baizik; *begi-huts* ez da 'begirik gabe', 'arreta osoan' baizik eta abar. *Oinutsik* eta *biluzik* hitzen logika kognitiboa mantentzen da, beraz. Beste hitz sorta baten, *hutsa adinako* ez da 'ezereza bezalakoa', 'handi, itzel' baino; eta *hutsik adinean* 'ugari' da. Minimalera joz, berriz ere, *huts garbi* ez da 'akats garbia' adiera negatiboan, 'puru, aratza' adiera ontologikoan baizik.

Ondorioz, *huts*, gehigarririk gabeko monema isolatuan, 'erabateko ez egotea edo gabezia' eta 'erabateko agerpena edo izatea' izan daiteke eta, hitz konposatuen partaide gisa, iraulia mantentzen du, homonimoetan gertatu ohi ez dena. Dena den, bizpahiru zantzuk ez dute lortuko, *Huts*-en kontranimotasunari buruz, homonimiaren aldeko argudio sendoak eraistea. Azterketa sistematikoak beharrezkoa ematen du.

2. Hedadura semantikoa

Esanahien *hedadura semantikoak* (ingelesez ‘semantic range of meanings’) hitz baten esanahien eremuaren edo barrutiaren zabaltasunari egiten dio aipu, alegia, hitz horren esanahien aniztasun edo erabileren multzo gisa ulertzen da (kontzeptua asko erabilia eta gutxi definitua da ingelesez, ikus adibidez Clark 2013; Poole 2004; Trask 2015: 44). Hedadura handiagoak erlaziorik gabeko esanahien homonimia ala harremanen bat inplika dezake; adibidez, “bat (implement) and bat (animal) are unrelated [but] pupil (eye) and pupil (student) are historically linked” (Akmajian *et al.* 2017: 255.).

Adigairen baten polisemia zabaletan, esanahi batek beste esanahietan eragina izan dezake, ikuspegi ontologikoren bat islatuz; alegia, munduko edo existentziako alderdiren batean arreta edo nolabaiteko irizpidea isla liteke, delako hizkuntzaren hitzunen interesekoa dena (adibidez, ingelesezko ‘material’ hitzean ‘physical matter’ek beste esanahietan eragin anitz ditu). Horrelako proposamen bat fidagarria izateko, arreta hori murriztua eta ausazkoa ez dela frogatzeko, analisia zehaztasunez egin beharko litzateke, honako hauek arakatuz: a) *esanahi zentralen* sorta semantikoa hitz gisa, hau da, hiztegiko esanahi kopurua, hitza beste hitzetan monema gisa partaide denean ere kontuan hartuz; b) hitz horrekin eraiki diren *lokuzioetako* esanahi sorta semantikoa, batez ere esanahi metaforikoenetan; c) *esaeretan eta atsotitzetan* harturiko presentzia eta d) esanahiren batek besteengan eduki litzakeen *elkarreraginak*.

2.1. Esanahi zentralen hedadura semantikoa (hitz gisa)

Huts hitzak ‘ezer ez duena’ edo ‘materiarik gabeko espazioa’ du esanahi zentrala, baina horren inguruan sorta semantiko oso zabala du. *Euskaltzaindiaren Hiztegiak* (EH 2022) 12 esanahi jasotzen ditu eta iturri lexikoa duen *Orotariko Euskal Hiztegiak* (OEH 2022) 15 esanahi. Har dezagun OEH: 10 esanahi ditu substantibo gisa, 5 adjektibo gisa eta, aparte, beste 8 aditz gisa. Zinez zabala da. Baina, gainera, 115 esanahi ditu hitz konposatuetan, sarri lokuzio edo esapide egonkor bihurtu direnak (106 dira substantibo eta adjektibo, eta 9 aditz, *huts* egin aditza eta berarekin doazenak aurrekoekin ze-

rendatzen direlarik). Goian aipatu dira substantibo eta adjektibo gisa funtzionatzen dueneko adibideak, baina aditz forman, *hustu* gisa, berdin gertatzen da; besteak beste, ‘barrukoak atera’, ‘informazioa lortu’, ‘kezkak adierazi’ edo ‘kaka egin’ adierazi ditzakeelarik (*huts egin*-ek ere, literalki ‘hutsune bat egin’ denak, hainbat esanahi ditu). Arreta jar dezagun orain hutsunaren ontologia hertsiki erakutsi dezakeen ‘hutsune/hutsarte’ parean.

Huts-ek pertzepzio arruntaren oinarritzko parametroen osagai gisa funtzionatzen du, bai espazioarena eta bai denborarena (OEH 2022): espazioaren osagai txukuna da *hutsune*, eta denborarena *hutsarte*. *Hutsune*-k ‘espazio huts bat’ esan nahi du, baina baita ‘espazioa’ kontzeptua orokorrean ere (eta ‘izar arteko espazioa’ ere bai). *Hutsarte*-k ‘denbora hutsa’ esan nahi du, baina baita ‘aisia’ edo ‘aukera’ ere, orokorrean. Euskaraz nahiko elkartrukatzen dira kontzeptuok, adibidez, *hutsune* ‘denbora tartea edo hutsunea’ denean, edo *hutsunegabe* ‘jarduera jarraitua’ eta *hutsarte* ‘espazio hutsa’ direnean. Bestalde, *une* ‘denbora tarte oso laburra’ da, eta *tarte* bai espaziokoa eta denborakoa izan daiteke. Kale hizkeran ere arrunta da ‘*horraino* ala *horrarte* heldu gara’ bezalakoak era trukagarrian erabiltzea (eta ez litzateke akatsa, denbora eta espazioa izatez kontzeptu erlazionatuak direlako, Segurola 2020k gogoratu bezala). Hutsak edo gabezia absolutuak espazioaren elementu eratzaile gisa hartzea eta, are gehiago, denboraren eratzaile gisa hartzea ere, bitxia gerta daiteke neurri handi batean, baina erabat loturik dago hemen aztertzen ari den ikuspegi kognitiboarekin eta ontologikoarekin (bide batez, *Huts*-en alderdi honek ontologia erlatibistarekin bat egiten du).

Azkenik, hizkuntzen arteko alderaketak lagungarri gerta litezke arreta ontolinguistikoak baloratzeko. Auzokoak dituen espainierarekin eta frantsesarekin alderaturik, hiztegi ofizialak harturik irizpidetzat, honakoa da emaitza. *Diccionario de la Lengua Españolak* 14 esanahi eta 10 lokuzio edo esapide zerrendatzen ditu ‘vacío’ hitzerako, 500 milioi hiztunek 4 kontinenteetan dituzten erabileretan, 23 akademiek bildurik. *Dictionnaire de l’Académie française* 5 esanahi eta 17 esapide zerrendatzen ditu ‘vide’ hitzerako, 300 milioi hiztunen erabileretan, kasu honetan ere 4 kontinenteetan. *Orotariko Euskal Hiztegiak*, alde nabarmenarekin, 15 esanahi eta 115 lokuzio edo esapide ditu hitz konposatuetan, 700 mila hiztunen erabileretan eta kontinente bakarrean den Euskal Herrian erabat kontzentratuak.

2.2. Esapideetako esanahi sorta semantikoa

Sarri hitz, hitz konposatu eta esapideen arteko bereizketa nahikotxo hautazkoa izaten da, adierazpen berdintsuak eta semantika bateragarriak dituzte-eta. Baina azterketa argitze aldera, komenigarria da banan-banan zehaztea. Orain arte argi geratu da *Huts* adigaia euskal hiztunen arreta-foku nabarmen gisa agerrarazten duela lokuzioetan dituen esanahien gama semantikoak, esanahi anitz eta arras metaforikoekin. Izan ere, lexikoari buruzko literatura oso hedatuta ez dagoen euskara bezalako hizkuntza minorizatu batean, Goenagak (1975) liburu oso bat eskaini zion *Huts* kontzeptuari. Euskaltzaindiaren hiztegiek (EH 2022; OEH 2022) zabaltasun harrigarria erakusten dute lokuzioetan eta hitz konposatuetan. Adibidez, *hutsean* ‘musu-truk edo dohainik’ adierazteko erabiltzen da, *hutsean eman* esakunean bezala. *Hutsak bete* edo ‘hutsik dagoena bete’ esaerak ‘beharrezkoa lortzea’ esan nahi du. *Hutsaren hurrengo* ‘garrantzirik gabekoa’ da. *Barrenak hustu* edo ‘gure barrua hustu’ lokuzioak ‘gure kezkek adieraztea’ esan nahi du eta abar.

Aurreratu bezala, maila semantiko mota horrek euskarazko adimenak espazioan eta hutsean duen interesgunea erakusten du. Adibidez, pertsona maitatuaren gabedia adierazteko, adimen euskaldunak *zure hutsa dut* esaera erabiliko du, emozioetan hori sentitzen dela (edota hitza sortzean hori sentitzen zela) islatuz. Espainiera-frantsesa-euskara alderaketa hiztegi ofizialak irizpide hartuta (*Diccionario de la Lengua Española - Dictionnaire de l'Académie française - Orotariko Euskal Hiztegia*), esandako 10-17-115 dira, hurrenez hurren.

2.3. Atsotitzak eta esaerak

Huts adigaiaren esanahi nagusiak presente dira atsotitzetan. Hustasun espazial fisikoa dago, adibidez, *ontzi utsek ezteu ganexka eitten* atsotitzean eta baita *ahoa bero eta sabela huts* atsotitzean ere, Garatek (1998) bildu moduan. Hauxe da corpus kasua atal honetan. Esanahi ontologikoa dute, besteen artean, *abendua gau huts eta jai huts* atsotitzek. Baita *aberatsa tranpa hutsa, pobrea amets utsa* esaera zaharreen ere. Edo *egia hutsa be, gauza lehorra* delakoan. Eta

zozokeriatan dabillena, zozo edo alper utsa erranairuan, edota *erroiak mikeari uts beltza* zahar-hitz kasuan. Eta bi zentzuak biltzen dira beste kasu batzuetan, hala nola, *etxe huts, haserre huts* eta *hobe da ogi hutsa, aho hutsa baino*.

Erdaretan ez da nahitaez metafora hau erabiltzen pareko atsotitzetan. Esate baterako, ingelesezko ‘it is not the beard that makes the philosopher’ edo ‘ez du bizarrak filosofoa egiten’ euskaraz *txanoak ez du buru hutsa betetzen* litzateke, eta arreta hori errepikatzen da ‘you cannot tell a book by its cover’ metafora *boneta ederrak buru hutsa estali* erranairuaren bidez egitean. Hutsari (adigaiari) eta espazioei (hutsune zehatz fisikoei) arreta berezia eskaintzen zaiela erakuts dezake beste hizkuntzetan parekoak diren atsotitzek aditasun eta metafora horiek gutxiago erabiltzeak, aurreko ataletan bezala. Adibidez, ‘a hungry belly has no ears’ zahar-hitzak *sabel hutsari ez eman arrazoirik, eman jaterat* du pareko, eta gertuko ‘hunger is the teacher of the arts’ delakoak *sabel hutsa, entendimentu argia*. ‘Blue are the faraway hills’ *urrutiko intxaurreta bete-betea, bertara joan ta hutsa* izango luke pareko euskaraz (aldaera ezagunagoa *urruneko intxaurreta hamalau, bertara joan eta lau delarik*). ‘Poor men have no souls’ delakoak *sakela uts, gizona otz* esaera zaharraren mezua du. Eta ‘praise is always pleasant’, euskal adimenean, alderantziz interpretatzen da: *ohore zakua, beti hutsa*.

Hustasuna metafora gisa euskararen erabiltzen ez den baina erdaretan erabiltzen diren kasuak egongo direnez, egokia da alderaketa orokorra egitea. Garate (1998) bildumak euskal esaera zaharrek beste hizkuntzetan dituzten paraleloak jasotzen ditu; corpus gisa bilduma hau harturik, euskal esaeren % 0,7k *huts* terminoa dauka. Ingelesez % 0,2k du ‘empty, emptiness, to empty’. Espainieraz % 0,05ek du ‘vacío, vaciar’. Eta latinez % 0,05ek du ‘vacuus, vacuum’. Zatikiak ahazturik, 7 – 2 – 0,5 – 0,5 da aldean lerroa. Hori irizpide, *huts* kontzeptuak arreta handia erakartzen du eta metafora gisa gehiago erabiltzen da euskararen kasuan.

2.4. Esanahi batzuen eragina besteengan

Hitz, hitz konposatu, esapide eta esaeren saski zabal baten adigaiak nahasten dira, eta aztertzen ari garen adigaiak gainbaloratzea ekar dezake, eragina

jasotzen duena (eta ez eragina sortzen duena) bada kasu gehienetan. Har dezagun kasu gisa Hartsuagak (2012) dioena: edukiontzien izenak (*kaiku*, *tonto-lapiko* edo *olopoto*), betea ez egotea (*ez bete-betea*), hutsuneak edota zuloak (*harroputza izan* eta *ganbaran zuloa izan*), edo hutsik egotea (*hutsala*) iraintzeko edo gutxiesteko erabiltzen direla. Bere ustez, espresio hauek Neolitikoan sortu ziren, ekoizteko eta biltegitratzeko ideiak sortu zirenean; hustasuna eta hutsala baztertu eta gaitzetsi beharreko egoera eta ideia omen ziren garai hartan. Kasu honetan, adiera negatibo batek adigaia eragiten du.

Atsotitzetan, *Huts*-ek ‘akats, gabezia’ gisa duen esanahi negatiboa bertan da *hutsik aitortzen ez duenak*, *egia baino maiteago bere burua delakoan*, *hitz untzi*, *huts untzi delakoan* eta *hotsa eta utsa ez dira alkarren lotsa delakoan* (Garate 1998). Edonola, kasu positiboak ere anitz dira. Esate baterako, *ogi utsa*, *ona*; *gañien zeoxer badeu*, *obia* edo ‘ogi hutsa ona da, baina zerbait badu hobia da’; eta *iturriko ur garbia*, *hutsa delarik handia*. Kasu honetan adiera ontologikoa (‘ogia bere horretan’) eta positiboa (‘ogia ona da’) batzen dira. Beste kasu batzuetan negatibotasuna kolokan jartzen da zuzenean. Adibidez, *huts ala bete* edo *huts ala putz* ‘zein eskutan dagoen asmatzea’ jokorako bi izendapen dira, eta hemen *putz* (*Huts*-en aldaera negatiboa) eta *bete* (normalean zentzu positiboa duen adigaia) parekatzen dira.

Oro har, goian *huts* hitzean jaso den bezala eta behean *zulo* eta *bete* hitzetan jasoko den bezala, esapide positiboen kopurua oso altua da. Lehen balorazio batean, *huts* hitzaren esanahietan adiera negatiboak gailentzen direla sumatzen da, hitz hori duten esapideetan adiera positiboak, eta esateretan maila berean daude biak. Baina hurbilpen gisa: zentzu bata zein bestea izan ugariena, hizkuntzaren interes orokor eta berezi bat iradokitzen da hustasunean eta espazioetan. Kasu batzuetan, gainera, hutsaren sormena iradokitzen da; esaterako, ondoko bi erranairuetan: *ontzi utsak*, *soñu aundia* eta *gizona hutsetik sortzen eta hautsetan finitzen*.

3. Eremu semantikoak

Esanahi berdinak, antzekoak edo erlazionatuak dituzten hitz ezberdinek osatzen dute eremu semantiko bat, hau da, hitz ezberdinez adierazitako do-

meinu enpirikoa zein errealtatearen alde bat da. Eredu semantikoak zabalak izan daitezke, adibidez, 'ibilgailuak' eremua, automobilak, bizikletak, trenak, itsasontziak, helikopteroak eta espazio-ontziak barne; edo estua izan daiteke, adibidez, 'Formula 1-eko autoak' eremua. Eredu semantikoek existentziako eremuren baten deskribapenen bat erakusten dute beti; bestela esanda, 'ibilgailuak' edo 'Formula 1-eko autoak' eremu semantikoak domeinu enpiriko baten deskripzio epistemikoak dira. Eredu semantikoek domeinu enpirikoak erakusten dituzte, baina ez nahitaez existentziari hurbiltze bat edo hausnarketa ontologiko bat, 'atomismo' edo 'estrukturalismo' eremuetan bezala.

Hizkuntza batean adigai batek eremu semantiko handiagoa izateak adigai horren presentzia enpiriko handiagoa erakutsiko du edo hizkuntza horrek adigaiari emandako arreta handiagoa. Lehen *Archaeopteryx* fosila aurkitu zenean, adibidez, anomalia zientifikoa zen, eta hitzaren eremu semantikoak eta domeinu enpirikoak ale bakarra zuen. Gaur egun 11 ale dira, eztabaida dagoelarik espezie berekoak diren ala ez; edonola ere, eskuliburuetan eta kale hizkeran *Archaeopteryx* 'dinosaurio hegoduna' adigaiaren laburdura edo prototipotzat hartzen da, beste espezieetako aleekin eremu semantikoa osatuz (*Anchiornis*, *Xiaotingia* eta *Aurornis* espezieekin). Berdintsua da errepresentazio ontologikoetan: hasieran, teoria newtondarra Newtonen teorien multzoa zen; gerora, mekanismoa izendatzeko erabili izan da, Demokritoren atomismoarekin, Galileo Galileiren erregularismoarekin, Des-kartesaren metodologiarekin eta gainerakoen formulazioekin batera.

Hemen eztabaidatzen den *Huts* adigaia bietan legoke. Batetik, 'hustasun fisikoa'-ren domeinu enpirikoa deskribatzen da, adibidez, 'zaku hau hutsik dago'; bestetik, metafora enpirikoen multzo bat da, besteak beste, 'hutsean jo', 'huts ala kausi' eta 'hustaren hurrengo'; gero, ontologia aurreko metaforak barneratzen ditu, hala nola, 'hori zaku hutsa da, zakua besterik ez'; eta azkenik, 'zerbaiten hustasuna bere natura da' ikuspegi ontologikoa dakar 'zaku hutsa' zentzu ontologikoan, alegia, 'zakua bere horretan, zakua eremu adigai aratza besterik ez'. Zalantza da ea *Huts* adigaiari beste hitzen batek edota hitz batzuek euskarria ematen dioten, domeinu fisikoaren zentzuan, *Archaeopteryx*ari *Anchiornis*ek eta beste espezieek eman bezala, zein ontologiaren zentzuan, teoria newtondarrari atomismoak eta erregularismoak eman bezala, eremu semantikoak osatuz.

Horretan, *Huts* polisemia edo homonimia den zehaztearen helburuak ezaugarri semantiko bera duten hitzen taldea eta esanahi erlazionatuak dituzten hitzen taldea bereiztera garamatza.

3.1. Esanahi eta ezaugarri semantiko bera duten hitzekin *Huts-ek* duen eremu semantikoa: *Xahu* eta *Soil*

Xahu esanahi eta esamolde askotako terminoa da (Goenagak ondo garatua, 1975, 171.-179. or.) ‘desagerpen’, ‘suntsipen’, ‘sarraski’, ‘arpilatzea’, ‘miseria’, ‘alferrik galtze’ edo ‘hondamen’ kontzeptuak barne; eta aditza bezala ere erabiltzen da *xahutu* eran, ‘inor jokoan ezer gabe utzi’ eta zentzu negatiboko ‘garbitu’ edo ‘zikinkeriak kendu’ barne. Baina, beste alde batetik, *xahu* hitzak ‘purua’, ‘ordenatua’, ‘esentziala’ eta ‘distiratsua’ ere esan nahi du, eta, aditz gisa, zentzu positiboko ‘garbitu’ edo ‘findu’ eta ‘konpondu’ barne. Adibidez, *Jainkoa da izpiritu xahu* ‘Jainkoa izpiritu hutsa da’ esan nahi du.

Soil ere hitz berdintsua da, Goenagak garatua (1975: 180-184), ‘ez-egote’, ‘ez-izate’, ‘gabezia’ edo ‘eskasia’ esan nahi duena substantibo gisa; ‘hondatua’, ‘suntsitua’, ‘moztua’ edo ‘antzua’ adjektibo gisa eta *soildu* aditz gisa ‘ezer gabe geratzea’. Ordea, beste aurpegian, ‘bakarra’, ‘bakarrik’, ‘bat’, ‘bakuna’, ‘sinplea’, ‘purua’, ‘netoa’. *Soil-soilean*, adibidez, ‘zerbait esklusiboki bere izaeran’ esan nahi du.

Erabat esanguratsuak dira bi terminoak, *Huts*-en ‘ezereza = izaera’ kontraesan semantikoa beste termino batzuetan agertzeak bere homonimiarik eza berresten duelako. *Huts-ek* bakarrik ez, *Xahu*, *Soil* eta *Huts* partaide dituen taldeak modu berean jokatzen du esanahi kontraesankorrekin, alde batetik ‘ezereza’ edo ‘hutsarekin’ loturik eta, bestetik, ‘natura’ eta ‘araztasuna’ adieraziz. Horrek baztertzen du *Huts*-en semantika kontraesankorrean edozein kasualitate homonimiko, eta, iradoki baino haratago, irmoki sendotzen du munduaren interpretazioan parametro jakinen bat dabilela jokoan. *Xahu*-k eta *Soil*-ek, *Huts-ek* bezala, existentziaren izaeran hutsunea proposatzen duen adimen ontologikoren bat islatuko lukete, ikuspuntu hori termino desberdinetan islatzen den funtzionamendu gramatikalean

erregistratzen delarik; hau da, termino batean barik, baita eremu semantikoan ere.

Oro har, *Huts*-ek, *Xahu*-k eta *Soil*-ek ‘hustasun aktiboaren’ eremu semantiko komunean bat egiten dute, ezerezak betetzeak ekoizten dituela eta hustasunak purutasuna dakarrela onartuz (beherago argudiatuko den bezala) eta, horrela, hutsa gauzen izaera gisa antzemanen. Goenagak (1975: 171-185) *Xahu* eta *Soil* berrikusi zituen eta hizkuntza inplementazioan *Huts*-en ekintza semantiko analogoa nabarmendu zuen, baina, harrigarria bada ere, eta akaso bere hezkuntza jesuitarengatik, ez zien antzekotasun horiei jatorri edo isla ontologikorik antzeman; beste tradizio filosofiko batzuk ezagutu izan balitu, desberdina izan zitekeen balorazioa.

Bide beretik dator, baina ez da hain urrun heldu, *harro* hitza. ‘Barnean hutsik duena’ edo ‘barnean hutsuneak dituen’ izanik esanahi nagusia, bolumen handiak edo osotasunak izendatzen ditu sarri, adibidez, *persona harroa*, *itsaso harroa*, *haize harroa*, eta abar, baina ez du ‘naturak’ edo ‘izaera osoak’ izendatzeko jautzia egin. Hurrengo taldeari esleitzeko terminoa da, beraz.

3.2. Esanahi erlazionatua duten hitzekin *Huts*-ek duen eremu semantikoa: *zulo*, *harro*, *bete*, *lapiko*...

Zulo hitzak zulo fisikoei egiten die aipu ezer baino lehen. Kontuan har zuloak ‘hutsez beterik’ daudela, alegia, zulo bat hutsarekin gehien lotzen den fenomeno fisikoa dela, gorputz fisikoren batean ematen den edo hor ‘sartuta dagoen’ ‘hutsezko bolumen edo edukia’ delako. Adigai honetan arreta handia mantentzen du euskarak, aurrekoetan bezala, hedadura semantiko zabalarekin (OEH 2022). Adibidez, hitzari eta hitz konposatuei dagokienez, *zuloa* talde armatuen bahiketa-etxeak eta postontziak izendatzeko erabiltzen da. *Begi-zuloa* begiaren arroa da. *Untxi-zuloa* gordeleku bat da. *Leize-zuloak* eta *haitzuloak* leizeak eta kobak dira. *Amazulo* ‘amaren beharra’ da. *Ibar-zulo* harana da. *Zuloa* hilobia da, eta abar.

Hedadura zabala da baita esapideetan eta esaeretan ere. *Zulo guztien petatxuak ukan* edo ‘zuloetarako adabakiak izan’ denerako erantzuna izatea da.

Zulo berean bi aldiz erori akats bera bi bider egitea da. *Ipurdi batez bi zulo es-tali* aldi berean bi gauza egitea da. *Zulodun zakuan gorde* zerbait alferrik gal-tzea da. *Txapel zuloa* mantentzen da jokoa nork hasi erabakitzeke txanpon bat botatzea deitzeko. *Ganbaran zuloa izan* adimen-urritasunen bat paira-tzea da eta abar.

Harro hitza berdintsua da, baina hedadura semantikoa eta erabilera ez dira hain zabalak. *Huts* edo *barne huts* duelarik esanahi nagusia, alegia, ‘barnea hutsik duena edo barnean hutsuneak dituena’, bolumen handiak, emoziona-lak eta ia-osotasunak deitzeko erabilia da. Goazen pausoz pauso. Bolumen handiak deitzeko erabilia da, adibidez, ‘belaontziko oihalak harro puztu dira’ esaldian edo *pilota harrotu da* esieran (pilota ‘asko goratu’ dela deskribatzeko). Bolumen ‘emozionalak’ deitu ditugu esanahiak hitzunen hautemate emozio-naletatik sortua dirudienean; adibidez, ‘neska izateaz harro (edo zinez pozik) gaude’ eta ‘pertsonea harroa (edo handiustekoa) da’. Eta ‘ia-osotasunak’ diogu bolumen handitua, oso handia edo ia betea iradokitzen duenean; hala nola, *itsaso harroa* edo ‘zakarra eta nahasia’, *haize harroa* edo ‘bihurria eta zabala’, eta *harroputz* aldaera intentsiboa ‘hantustez betea’ esateko.

Kasu hauetan, *harro*-k hutsetik edo hutsuneetatik osotasunetarako bidea jarraitzen du, eta, adibidez, *harroputza* izateak ez du ‘gorakada’ edo ‘handi-pena’ irudikatzen, osotasun ia erabatekoa baizik. Baina *harro* adigaiak ez du, azkenik *Huts*-ek bezala, zerizanak edo naturak izendatzeko jauzia egin (ez du izaki edo gizaki baten izaera aratza izendatzen).

‘Hutsuneen eremu semantikoa’ osatzen dute *huts*, *zulo* eta *harro* bezalako hitzek, baina euskararen baitan duten garrantzia baloratzeko egokia da ere-mua zabaltzea. Asmo horrekin ‘Hutsuneen eta Bolumenen eremu semanti-koa’ arakatu dezakegu. Hemen bi talde ditugu aurrekoekin batera, Hartsua-gak (2012) nabarmenduak, *bete* eta *edukiontziak*. Lehen adigaia kognitiboki oso garrantzitsua da, behean argudiatuko den bezala. Bigarren azpierenmuan edukiontzien luzapen semantikoak sar daitezke, besteak beste, *kaiku*, *ton-to-lapiko* edo *olopoto* hitzek edukiontzien izenak erabiltzen dituzte ‘lelo han-dia’ esateko (kaikua, lapikoa eta potoa).

Hitz bakoitzaren azterketa nahi beste luzatu daiteke, baina goiko irizpi-deak hurbilpen gisa balio du: hizkuntza batean hitz baten esanahi-sorta za-

balak, batez ere beste hizkuntza bateko irismen estuagoarekin alderatzen denean, lehen hizkuntzako hitzunen interes handiagoa iradokitzen du kontzeptu horretan. Horren haritik, hizkuntza batean edo bestean *Huts*-en eremu semantikoaren barnean erlasionaturiko terminoen hedadura semantikoak alderatu ditzakegu. Adibidez, euskarazko *zulo* hitzarekin espainierazko ‘agujero’ (‘zulo’) alderatuz. Hor ikus daiteke ‘agujero’-ren esanahia zulo fisikoean zentratzen dela ia erabat eta oso gutxi agertzen dela metafora eta lokuzioetan (Cano Vela 1995).

Beste ñabardura batzuen bila ere joan daiteke azterketa, esate baterako, arreta linguistikoaren bila. *Gurpil-zuloa*, adibidez, ingelesezko ‘the hole of the wheel’ da, gehien ikusten den zulo nagusia barik, ‘a prick or a flat tire’, alegia, barnean ikusi ohi ez diren zulo ñimiñoak. ‘Zulo/agujero’, ‘gurpil-zulo/wheel hole’ eta pareko kasuen interpretazioa honakoa litzateke: euskaldunek eguneroko bizitzan ‘zuloei’ edo ‘hutsei’ inguruko hitzunek baino arreta gehiago eskainiko lieketela, eta hautemate horien maiztasuna eta eremu semantikoen zabalera korrelazioan dagoela. Eremu semantikoen zabalera eta ñabardura hauek hizkuntzen artean alderatzeko azterketa zehatzagoak egokiak direla baztertu gabe, jakina.

4. Zubi kognitiboak: *Huts*-en baitan eta *Bete*-ren bidezkoa

Eremu semantikoko hitz batzuek, sarri edota akaso gehienetan, eremuko adigai edo prototipo nagusiarekin erlazio kognitiboa dute. Hauek hil ala bizikoak dira kontranimioetan, dakarten esanahien kontraesana gainditzen edo ulertzen laguntzen dutelako. Hedadura semantikoak, eremu semantikoak eta erabilera soziokulturalak hizkuntza batean adigai batek duen garrantzia baloratzeko lagungarriak dira, baina zubi kognitiboak dira, kontranimio batean, haren jatorria eta zentzua ulertzeko giltzak. Logikaren lege aristoteliko edo ‘first-order’ delakoak apurtzen ditu beti aurka-hitz batek, baina zubi kognitiboak zera adieraz dezake: lege horien aplikazioa adigai berezietan zehatzuz, kontraesanak gaindi daitezkeela.

Bi adibide dira goiko kasuak, euskal *lumatu* (‘luma’ objektua delarik zubia) eta italiar *feriada* (‘ferian eguna eman’ akzioa delarik zubia). Zoritxa-

rrez, esan bezala, *Huts*-en kasuan ezintasunak erabatekoa dirudi, ‘existentziarik eza’ adieran zubi kognitiboren bat finkatzeak erabat ezinezko ematen duelako. Zubi kognitiboa lortzeko ‘hustasun fisiko’ adiera ‘natura, izaera’ adierarekin lotu beharko litzateke, baina nola liteke lortu ‘hustasunean zubi-lana egin’ adiera?

Egia esan, euskarak eskaintzen du, eskaini, zubi kognitibo hori. Bolumenten bidez ematen da. Edukiontzian batean edukiak zenbat eta bolumen txikiagoa izan, edukia hustasun fisikotik gertuago; zenbat eta bolumen handiago izan, betetasunetik gertuago. Metafora, berez, zera da: gauza edo existentzia zenbat eta bere izaera nagusiaz beteago egon eta zenbat eta gainerako eduki edo berezitasunek gutxiago nahasi izaera hori, gauza edo existentzia hori bere izaera absolututik, alegia, ‘bere horretan izan’ egoeratik gertuago. Hitz formaletan, bere natura ontologikoari lotuagoa.

Horren bidez kontranimio hau, logika formal, aristoteliko edo binarioan ezinezkoa bada ere, errepresentazio ulergarria egiten da, logika lauso, *fuzzy* eta dialektikoan. Hurbilpen kognitibo hau bi bide nagusietan azaltzen da. Batetik, *bete* edo ‘betetasun’ adigaiaren bidez; bestetik, *huts* adigaiaren aldaeretan beraietan.

4.1. *Bete*, *Huts*-en zubi kognitibo gisa

Bete hitzak (EH 2022; OEH 2022) semantika eta erabilera oso zabalak ditu: adibidez, *udaberri betea*, *lanpostu bat bete*, *urteak bete*; eta baita ere *hitza bete*, *esana bete*, *legea bete eta zorra bete*. *Bete* ‘asetzea, pozik egotea’ edota ‘haurdun geratzea’ ere izan daiteke. *Lo betea* eta *gau betea* ‘lo sakona’ eta ‘gau iluna’ dira. *Denborak bete* aipu egiten dio ‘emandako denbora betetzea’-ri (adibidez, ‘behia txahala egiteko denborak beteta dago’). Pertsona ez *bete-betea* ‘adimen gutxikoa’ da. Hedadura eta eremu semantikoak goiko sistemari jarraikiz neurtu daitezke, hemen *Huts*-en eztabaida argitzeko adina luzatuko gara, ez gehiago.

Esanahi batzuetan, inguruneko hizkuntzek metafora kognitibo bera erabiltzen dute; adibidez, *udaberri bete* ‘full winter’ eta *kargua bete* ‘to fill a position’ dira ingelesez. Hala ere, badirudi hedadura semantikoa zabalagoa

dela euskaraz. *Hitza bete, esana bete, legea bete* eta *zorra bete* ingelesez ‘to keep your word, to follow what is told you, to obey the law and to pay the debt’ dira, bakoitzean aditz desberdinez, baina guztietarako erabili ohi du euskarak *bete* metafora, akzio zehatzen deskribapenez landa.

Bestalde, euskaraz *Bete-k Huts-ekiko* esteka nabarmena du. Adibidez, *kargua bete* ‘to fill a position’ da, metafora beraz, baina *kargua bete*-ren aurkakoa, *kargua hutsik* dena euskaraz, ez da ‘void position’ (‘a position not filled, not covered or unoccupied, vacant’ baizik). Ingelesez ez da ‘void’ metafora bezala erabiltzen kasu honetan, eta ez da, beraz, *bete*-rekin erlazioan sentitzen.

Alde hauek guztiek eta hitzaren erabilera zabalak *Huts-en* zubi kognitibo gisa aritzeko hautagai ezin hobea giten dute hitz hau. Goazen pausoz pauso eztabaidatzera.

4.1.1. *Bete-ren hedadura semantikoa*

Hedadura semantikoari dagokionez, *hitza bete* hitza mantentzea da eta *aho beteko hitza* eta *bihotz beteko hitza* atseginez esandako hitzak dira (aldiera bat *aho beteko gezurrak* dira). Erabiliagoa da, akaso, *ontzi bete zerbait* zerbait bezalako ontzia esateko, ‘baso bete ur, mesedez’ eskaeran bezala. Eduki ez-materialetarako ere balio du, *galtzak bete lan* ibili gaitzkeelako, adibidez. *Mundu bete* (pertsona edo gauza) pertsona edo gauza piloa dira. Eta *betean ibili* abiadura edo erritmo onean ibiltzea da. Hitzak unitatea edo *bat* esanahia ere badu, hala, *ordubete, astebete, hilabete, urtebete, hazbete* eta *oinbete*; era berean, metrologia terminoekin: *metro bete* kasuan metro osoa dela esaten da.

Kasu hauetan euskarak bolumen fisikoei eskaintzen dien arreta kognitibo hauteman daiteke. Eta bolumenen betetasuna sarri erabiltzen du, metafora gisa, existentziaren gaiak sentitzeko eta ulertzeko. Batetik kopuruak izendatzen ditu, bestetik osotasunak eta, azkenik, gertaerak edo balorazioak. Kopuruak edo horiek bezalakoak adierazteko taldean dira segidakoak. *Itsaso bete zerbait*, ‘zerbaiten kopuru izugarria’ esateko. *Begia bete* hainbat lokuziotan ‘primeran, erabat’ edo ‘gogokoen’ esateko metafora da

(adibidez, ‘asko gustatu zaigun horrek begia bete digu’). *Berez bete* edo ‘nor bere buruaz beterik egotea’ ‘harro egotea’ da.

Osotasunak eta parekoak adierazteko taldean, *zerbaiten edo norbaiten bete izan* ‘zerbaiten edo norbaiten antzekoa edo gauza bera izatea’ da, adibidez, *oinen bete*, *zapata* edo *oina beteko zapata* aldaerak ‘oinari ondo egokitzen zaizkion zapatak’ du esanahi. *Gizabete* bat edo ‘gizaki oso bat’ (zazpi oin edo 1.949 metro) neurri estandarra da euskal metrologian.

Gertaerak edo balorazioak adierazteko taldean, ontzi bolumetrikokoak adimen maila iradokitzeko erabiltzen direla ezaguna da: *lelo ontzia* edo *tontolapiko* lelotzat hartzen diren pertsonen deskribapenak dira. Eta benetan iradokigarria da *atze bete* esapideak ‘zerbaitek edo norbaitek jarraitua izatea’ esanahia duela (adibidez, ‘atze bete zaleekin nabil, musikari ospetsuak bezala’), sentipen emozional hori betetasunaren hautematearekin deskribatuz.

4.1.2. Bete eta Huts

Aurreratu bezala, *bete-ren* adiera asko *huts* kontzeptuarekin osagarriak dira, *lanpostua bete da* eta *lanpostua hutsik dago* esaldien kasuan bezala. Izan ere, *bete* eta *huts* bizitzako alde zehatzei aplikatu ohi zaie; adibidez, *bete-hustu* zamalanak dira, eta *beteka*, ‘hutsuneak betetzeaz’ landa, ‘aisian’ da. Baina bizitzaren orokortasunari aplikatzea ohikoagoa da, horrela, bizitzaren gorabeherekin eta aurreikusi ezinarekin lotzen dira sarri. Pluralean, *huts-beteak* bizitzako gorabeherak dira, gertakarien txandak eta patuaren gorabeherak. Zerbait *Huts edo bete utzi* bizitzaren menturan uztea da. Eta, alde honetan, *huts-en* alde ontologikoari lekua egiten zaio: *huts bete*, ‘betetzea, hornitzea, okupatzea’ izan daitekeen bezala, ‘hutsa eta betea, akatsa eta perfekzioa’ ere izan daiteke.

Lotura kognitibo horrek graduetan ere jarduten du: *betetzeke* osatu gabea da, ez da existitzen; *bete-arin* erdi betea da, ‘izaera ertaina’ du; eta *betea* edo *betea-betea* bere izaera osoa edo erabat osoa duena da. Horrela, *betea* egotea edo izatea ‘osoa, erabatekoa, perfektua’ kontzeptuen sinonimoa da. *Oso-bete* da ‘erabateko, goitik beherako, guztizko’, baina pertsoneri dagokienez, *betea ez izan* eta *oso-osokoa ez izan* ‘nahikoa adimen ez izatea’ da. Eta *osaga-*

rri betean eta betearen betea, ‘betetasun gorena’ eta ‘santutasun osoan’ esateko erabilia izan da.

Horrela, *beterik ez egon, betetzen ibili, beteta egon* eta *betea izan* katebegiek *huts* dute hasieran eta amaieran. Zerbait bere-berea duen horretaz *beterik ez egotea* edo *hutsik egotea* berdina da, ez duela bere-berea duen hori (adibidez, *pertsona horrek gizabiderik ez du* edo *gizabideaz hutsik dago*). *Betetzen ibili* eta *beterik egon* zerbaiten existentziarako bideak dira (adibideari jarraikiz, *pertsona hori gizabidez betetzen ari da pixkanaka-pixkanaka* eta *pertsona hori gizabidez beterik dago*). Eta, azkenik, *zerbaitek betea izan* edo *zerbait huts izan* izate horren maila absolutuari edo ontologikoari egiten dio aipu, izaera puru eta gorenari (*gizabidez beteta dago pertsona hori* edo *pertsona hori gizabide hutsa da*).

4.1.3. Bete, Huts-en zubi kognitibo gisa

Zerbait betetzearen irudi kognitiboa ‘existentzia hautemangarrian forma hartzea’-ren metafora gisa jarduten da zenbait hizkuntzatan, goiko ingelesezko adibideek erakutsi bezala (e. g. ‘full winter’), eta euskaraz hori hustasunaren egoerarekin eta *Huts*-en adiera ontologikoarekin lotzen da. Era honetan, *bete* zubi kognitibo erabat egokia gertatzen da gauzen gabeziatik edo *hustasunetik*, bolumen fisikoak betetzearen adimen metaforaren bidez, gauzen existentzia oso edo *Huts*-era igarotzeko. Izaerarik ezean edo hustasun fisikoan betetasuna zero da; izaera absolutuan betetasuna hamarretik hamarrekoa da. Bi muturren arteko zubi kognitiboa, beraz, betetasuna da.

Horrela, *Huts*-ek ‘bere izaeraz gabetua’ eta ‘bere izaeran aratza’ adieretan duen kontranimotasuna ez da nahitaez halabeharrezko homonimoa, zubi-gintza kognitiboz erlazionaturiko esanahiekin ondo oinarritutako polisemia izan daitekeena baizik, (*erabat*) *betea* eta *hutsa* (*edo purua*) pareko adigaitzat joz, *betegabea* eta *hutsik* (*betegabe* gisa) parekotzat jo daitezkeen bezala. *Be-teagoa egon* eta *hutsagoa egon*, horrela, existentziaren eta existentziarik ezaren arteko sentipen kognitibo gisa hartzen da, *Huts/Bete* pareak euskararen kognizio-adimenean kasu berezia inplikatzeko du.

Ondorioz, *luma-k lumatu*-ren ‘lumaztatu’ eta ‘lumak erauzi’ esanahien artean zubi kognitiboa egiten duen bezala eta italierazko *feria* hitza berak

‘oporrak’ eta ‘lanegunak’ adieren artean egin bezala, *betea* kontzeptuak *huts* ‘gabezia gisa’ eta *huts* ‘existentzia gisa’ adieren arteko zubi kognitiboa egiten du, beste hainbat esanahitan egiaztatu daitekeena. Besteak beste, *betegin* ‘zintzoa, zuzena, perfektua’ eta baita ‘perfektua, amaitua’ adierazteko erabiltzen denean. Hemen, ‘perfektua’ ‘osorik bete eta amaitu’ gisa ikusten eta sentitzen da, ‘erabat bete’ gisa. Eta euskal adimenak bi esanahiak nola lotzen dituen zuzenago uler daiteke eskarmentu mistikoaren hasiera “itxaropen uts-utsa[, b]añan uts-bete-betea, ordea” gisa deskribatua izan denean (Ugalde, OEH 2022-ko *huts bete* sarreraren aipatua).

Azterketa honen hasiera berreskuratuz (goiko 1, 2 eta 3 esakuneeekin), ezer ez duen bihotza eta bihotza bakarrik dena, *bihotz hutsa* da. Kognizio hasiera hau (1 eta 2 esakuneetan) lan honetan aipatutako beste hizkuntzetan betetzen da, adibidez, ingelesezko ‘mere, simple’ delakoan, baina euskaraz oso eremu semantiko zabala eratu du, *huts* eta *hustasuna* bilduz (3 esakunean).

4.2. *Huts-en* baitako zubi kognitiboak

Hustasuna eta izatea betetasunaren bidez kognitiboki lotzea ez da bakarrik *bete* adigaian gertatzen, *Huts-en* adigaian bertan ere agertzen da. Ikus nola hurrengo laukotean. *Titi huts* kasua hustasun fisikoari dagokio, ‘esnerik gabeko titien ama’ da (ez da ulertzen ‘dena titia den ama’), eta berdin *sakela-huts*. Beste kasuek existentzia gabezia honetatik existentziarako jauzia egiten dute, baina ez osorik: *zentzu-huts* ez da ‘zentzurik gabekoa’, ‘oso zentzuduna’ baizik. Eta jauzia neurri osoan ere etor daiteke: *sabel huts* ‘hutsik dagoen sabela’ da (norbait ‘sabela hutsik duela dabil’), baina baita ‘dena sabela’ osotasunaren adieran (norbait ‘sabela da erabat, sabela besterik ez’). Amaitzeko, kasu batzuk ez dute adiera ontologikoa baizik: adibidez, *urre huts* ‘urre puru’ gisa bakarrik ulertuko litzateke.

Huts-ek, izatez, adiera denak bil ditzake hitz bereko errepikapenean. *Huts-huts* da ‘hustasun handia edo osoa duela’, hustasun fisikoaren zentzuan. Baita izan daiteke ‘biluzik, larrugorritan’, kasu honetan besteekiko gabezian delarik arreta, ‘gainontzeko ezer gabe, beste ezer gabe’ adiera fisi-

koarekin. Eta izan daiteke ‘erabatekoa, hori da bere natura’ adiera ontologikoan. Azken biak lotzean gertatzen da zubi kognitiboa, sinonimotzat edo gertukotzat hartuak direnean; adibidez, ‘larrugorrian eta huts-hutsa atera nintzen ni amaren sabeletik’ esaldian.

Kasualitate gabezia, berriz ere, jokabide kognitibo hori beste hitzetan emateak erakusten du. *Lur huts* ‘zorua biluzik edo koltxoirik gabe, etab.’ edo ‘lur biluzia, landaredirik gabea’ da (‘hustasun fisikoa’ren adiera ‘beste ezer gabeko’ adierara joz); baita ‘lur soila’ (‘besterik gabeko lurra, bere horretan eta bere izaeran’ adiera ontologikoa). *Moko-huts* da ‘berritsua’ edo ‘mokoan asko aritzen dena’; baina baita ‘mokoak bakarrik, dena mokoak eta ezer ez gehiago’. *Buru-huts* da ‘bururik gabekoa edo ‘memeloa’ eta baita ‘bakarrik burua’ edo ‘txapelik gabe’ joan. Zubi kognitiboa erabatekoa da *barne-huts* edo ‘barrutik hutsik dagoena, hutsa’ kasuan, barrukoak ez daukala ezer, hori besterik ez dela adierazten da, une eta era berean.

Kasualitaterik eza mantenduko litzateke *huts* monema nagusi edo errepi-kapen gisa daukaten kasuetan. Adibidez, *hutsez* ‘akatsez edo gabezia’ da hustasun fisikoaren adieran (esate baterako, ‘hutsez errendatu behar dute kontu hertsia), ‘egitearen indarrez’ da bolumenaren adieran (‘hori esatearen hutsez lortu dezakezu’) eta ‘bakarrik’ (‘tanta batek hutsez zula dezake solairua’) edo ‘horrekin, besterik gabe’ (‘itsuak ukitu hutsez ezagutzen zaitu’) adiera ontologikoan.

4.3. Adiera negatiboak versus zubi kognitiboak

Huts-en adiera negatiboak (‘akatsa, gabezia’) nabarmenduak izan dira ‘euskal hutsa’ delakoaren eztabaidan, horrelako adigairik ez dagoela esateko (Hartsuaga 2012). Jadanik horren balorazioa egin daiteke hemen. Hasteko, zubi kognitiboa eta adiera ontologikoa egon badaude. Nola funtzionatzen duten garbi ikus daiteke kasu zehatzetan. Esate baterako, *teila hutsa* ‘teila bakarrik’ adiera du besteen artean, entzuleak horretan jartzen du arreta, teilan; baina *teila-huts* edo *teila hutsean* ‘dena biluzik edo hutsik, teilatua baino ez duena’ esanahia ere badu eta, orduan, entzuleak teilapean jartzen du arreta, hor dagoen espazioaren hustasunean.

Adiera negatiboen garrantzia ezin uka (OEhk zerrendan lehen postua ematen dio), baina osotasunari dagokien terminoek bizitzaren alderdi hori nahitaez barneratu behar dute, errealistak izan nahi badute, behintzat. Hitzaren errepikapena duten hitz konposatuei begiratzea interesgarria da, beraz, auzia baloratzeko. Minimalena, *huts-hutsa*, ez da ‘erabateko akatsa’, ‘erabat xahu, puru eta aratza’ baino. Eta ez dirudi kasualitatea, errepikapen konposatuetan mantentzen delako; adibidez, *baruts-uts* edo ‘barau huts-hutsa’ ez da ‘barau ñimiñorik gabe’, ‘erabateko barau absolutua’ baizik. *Ezer-huts* mutur gorena litzateke: ez da ‘akats galanta’, adiera negatiboan eta ez da ‘ezer gabe’ edo ‘zerbait’, adiera literalean; ‘ezer purua eta aratza’ adierazten du, adiera ontologikoan.

Kasuak oro har ikusirik, lehen esanahian adiera negatiboak (‘gabezia, akatsa’) sarriak dira (adibidez, *oinutsik* eta *azal-huts*), eta bada zubiaren pasagunea besterik ez duen kasuren bat ere (adibidez, *soldadu huts* ‘soldadu soila, gradurik gabea’ esateko, beste adierarik gabe), baina zubi kognitiboa duten kasuek gehiago absolutua osatzen dute (hor leudeke *negar-huts*, *irudi-huts*, *arto-huts*, *gezur-huts*, *zentzu-huts* eta abar).

5. Ondorioak

Huts-en kontranimotasuna polisemikoa ala homonimikoa den argitzeko alderdi linguistiko eta kognitibo-linguistikoak berrirakurri dira hemen, honakoak ondorioztatuz: adigaiak hizkuntzan arreta zabala du, hedadura semantiko zabalarekin eta eremu semantiko anitzekin; era berean, kontranimotasun ustez ezinezko eta absolutua zubi kognitiboen bidez gaintitzen da, bai beste hitzetan eta bai hitzean bertan.

Duen ikuspegi ontologikoa ausazkoa edo zentzugabea dela esatea albortu daitekeela ematen du, beraz, argudio linguistikoen indarra dela-eta. Gauzen ‘izaera, natura’ definitzen da, eta horri hurbiltzeko zubi kognitiboak eskegi, kontzeptualizazioaren alde guztiak estaliz. Adibidez, *xahu*-k eta *soil*-ek osotasunekiko adiera ontologikoa dute, baina ez dute bolumen igoe-ra-jaitsiera adierazten; *harro*-k ez du adiera ontologikoa, baina bai bolume-

trikoa (*pilota harrotu* edo ‘goratu’ da, eta *itsaso harroa* edo ‘zakarra’); eta *bete-k* (zubi kognitibo gisa) bi adierak ditu.

Dena den, *Huts*-i buruz izan den eztabaida historikoa gehienbat kultura- la izan da, linguistikoa baino gehiago, eta hemen azken alde hori kontrastatu dugu. Eztabaida osoaren zentzua eta trinkotasuna egiaztatu nahiko balitz, azterketa-eremua zabaldu beharko litzateke. Besteak beste, baina bereziki, adiera ontologiko horri kulturaren pareko adigaien sareren batek laguntzen ote dion bilatu, logika ezintasunak benetan erabatekoak diren ebatzi eta testuinguru onto-epistemikoren batek edota enpiria moduren batek sorosten duen zehaztu.

Hitz bitan, honakoa da ondorioa: eztabaidak jarrai dezakeela, balorazio orokorra eskuratu ahal izateko hizkuntzalaritza-ariketa diziplinartekotuz, eta ekarpen berriek hemengo edukiak kolokan jar ditzaten saihestu gabe. Azken balorazioa bata ala bestea izan, ez da makala *Huts* adigaiaren kontranimotasun ahalmena, euskal intelektualentzat hainbat esparrutan eztabaidagai bera ekarriz. Batek daki euskal kultura modernoaren bizitasunerako frogaharritzat ere har litekeen.

6. Aipu-iturriak

AKMAJIAN, A., DEMERS, R. A., FARMER, A. K., & HARNISH, R. M. (2017). *Linguistics: An introduction to language and communication*. Cambridge, MA: MIT Press.

AZKUE, R. M.^a (1969). *Diccionario vasco-español-francés*. Bilbao: La Gran Enciclopedia Vasca.

CANO VELA, Á. G. (1995). *El campo semántico “agujero” en español*. Cuenca: Universidad de Castilla-La Mancha.

CARSTON, R. (2021). «Polysemy: Pragmatics and sense conventions». *Mind & Language*, 36(1), 108-133. doi:10.1111/mila.12329

CLARK, D. (2013). «The semantic range of wine and freond in old english». *Neuphilologische Mitteilungen*, 114(1): 79-93.

EH. (2022). *Euskaltzaindiaren Hiztegia*. Bilbo: Euskaltzaindia.

GARATE, G. (1998). *27.173 atsotitzak, refranes, proverbes, proverbias*. Bilbo: BBK fundazioa.

GOENAGA, A. (1975). *Uts: La negatividad vasca*. Durango: Leopoldo Zugaza.

HARTSUAGA, J. I. (2012). «Hutsa eta betea», in *Hitzak fosil*. Donostia: Hiria: 31-77.

HOWIE, L. (2012). «Witnessing terrorism», in *Witnesses to terror*. Berlin: Springer, 155-175. doi:10.1057/9781137271761_8

MURODOVA, N. I. & DJUMABAEVA, J. S. (2019). «Conceptual enantiosemy». *International Journal of Linguistics, Literature and Translation*, 2(7), 75-81. doi:10.32996/ijllt.2019.2.7.11

OEI. (2022). *Orotariko Euskal Hiztegia*. Bilbo: Euskaltzaindia.

ORTIZ-OSÉS, A. (2007). *Los mitos vascos: Aproximación hermenéutica*. Bilbao: Universidad de Deusto.

OTEIZA, J. (1963). *Quousque tandem!* Donostia: Auñamendi.

POOLE, S. C. (2004). *An introduction to linguistics*. Basingstoke: Palgrave.

SEGUROLA, I. (2020). *Sed quia sua*. Donostia: Erein.

TRASK, R. L. (2015). *A dictionary of grammatical terms in linguistics*. London: Routledge. doi:10.4324/9780203393369

ZULAIKA, J. (2003). «Introduction: Oteiza's return from the future», in J. d. Oteiza (ed.), *Oteiza's selected writings*. Reno: University of Nevada: 9-82.

Bigarren hizkuntzak Resurreccion M.ª Azkueren kontagintzan

Segundas lenguas en la narrativa de Resurrección
M.ª Azkue

Secondes langues dans le récit de Resurrección
M.ª Azkue

Second languages in the narrative of Resurrección
M.ª Azkue

TOLEDO LEZETA, Ana
Euskaltzain osoa
Full member of the Academy of Basque language
atoledo@deusto.es

Noiz jaso: 2022-03-31
Noiz onartua: 2022-06-08

Musika eta hizkuntzak erakargarri zituen R. M.ª Azkuek kontakizunean bertan bi jakintza-esparru hauek erabiltzen ditu. Istorio orotan alor horietara jotzen du. Bi eleberri osatu zituen. *Ardi galduan* (1918) estandarizatuta ez dagoen euskararen kode bateratua aukeratzen du, baina idazketa horretan gaztelania, frantsesa, latina, eta ingelesa ere eranstean ditu, eta, bigarrean, argitaratzea lortu ez zuen *Latsibin*, bizkaiera erabili zuen eta aurrenekoan txer-tatutako bost mintzairen artean, beste bi gehitzen du: grekoa eta italiera hain zuzen ere.

Gako-hitzak: kode bateratua, bizkaiera, beste hizkuntzak.

A R. M.ª Azkue le atraen las lenguas y la música. En sus narraciones recurrió a lo que le interesaba, aunque solamente escribió dos novelas, en la primera, *Ardi galdua* (1918) el objetivo es presentar un código unificado de euskara, pero incorporando otras lenguajes como el castellano, el francés, el latín y el inglés. En su segunda novela, *Latsibi*, que no logró publicar, añadió el griego y el italiano a los cinco idiomas utilizados en su primera novela.

Palabras clave: código unificado, vizcaíno, otras lenguas.

Euskera. 2022, 67. 115-153. Bilbo
ISSN 0210-1564

R. M.ª Azkue était attiré par les langues et par la musique. Dans ses récits il avait recours à ses deux sujets de prédilection. Il écrivit deux romans. Dans le premier, *Ardi galdua* (1918) il avait choisi un code unifié d'un basque non standardisé dans lequel figurent d'autres langues comme l'espagnol, le français, le latin et l'anglais. Dans son second roman, *Latsibi*, qu'il ne parvint pas à publier, il utilisa le biscayen et ajouta le grec et l'italien aux cinq langues déjà citées.

Mots-clés : code unifié, biscayen, autres langues.

R. M.ª Azkue is attracted to languages and music. In his narrations he resorted to what interested him, although he only wrote two novels, in the first, *Ardi galdua* (1918) the objective is to present a unified code of Euskara, but incorporating other languages such as Spanish, French, Latin and English. In his second novel, *Latsibi*, which failed to get published, he added Greek and Italian to the five languages used in his first novel.

Keywords: unified code, Biscayan, other languages.

TOLEDO LEZETA, Ana (2022). «Second languages in the narrative of Resurrección M.ª Azkue», *Euskera*, 2022, 67: 115-153.

R. M.ª Azkuek (1864-1951) euskaraz osatu zituen bi eleberrietan beste mintzaira batzuk eransten ditu: *Ardi galduan* (1918), gaztelania, frantsesa, latina, eta ingelesa, eta, argitaratu ez zuen *Latsibin*, horiez gainera, italiera. Jazoerak garatzen diren tokietan gaztelania hizkuntza ofiziala zen eta hildako grekoak eta latinak irauten zuten jaso zen aldetik, nahiz eta bi horietan egon bazegoen alderik, eliza katolikoaren hizkuntza liturgiko eta formala izateagatik latina. Osterantzekoak gertalekukoentzat hain ezagunak ez izan arren, bazuten osperik; izan ere, grekoa hizkuntza klasikoa zen, eta frantsesa, berriz, XVII. mendetik XIX. mendearen amaiera arte europar gehienek bigarren hizkuntza zen, XX. mendetik aitzina, ingelesak irabazi bazion ere. Voltaireren esanetan, XVI. mendean italieraz burutu ziren idazlan betierekoen bidez Europa menderatzeko ahalmena zukeen.¹ Beraz, istorioa kontatzeko aukeratu duen eleari, ezaugarri horien jabe direnak emendatzen dizkio. Horregatik, lantegi honen jomuga da gehitutako mintzairaren baliabidearen erabilera azaltzea.

Helburu oso desberdinak dituzte bi istorioek, hain justu, *Latsibin* ez bezala, *Ardi galduak* mamitzen duen hizkuntzan bertan jartzen duelako xede: estandarizatuta ez dagoen euskarari leku egitea, kode bateratua erakustea. Hortaz, kontakizunaren bitartez agertzen du estandarizatu nahi lukeen eredu. Bi eleberrien arteko jomugak banatu arren, bat egiten dute beste mintzaira batzuk gehitzeak.

Ardi galduan euskara batzeko gipuzkera osotura jo ostean, *Latsibin* ez du jarraitzen eredu horrekin. Gordeta zegoen eskuizkribua 1989an plazaratu zenean, L. Villasantek *Ardi galduaren* aurretik gauzatutakoa zela zioen, kode bateratua proposatu ondoren, euskalki bat ez zuela aukeratuko uste zuelako,² baina ez zuen asmatu, zehazki, horixe egin zuelako, eta lehena amaituaz bat bigarrenari ekin zion, J. Kintanak (2008: 303) jakinarazi duenez.

¹ “Sur la langue italienne même que pour ses ouvrges immortelles du XVIe siècle était en possession de dominer l’Europe”. *Dictionnaire philosophique. Oeuvres complètes*. Vol. III, Garnier, Paris, 1878, 558.

² “1919. urtean argitaratzen du Azkuek *Ardi Galdua* deritzon elaberria, gipuzkera osotuan egina. *Latsibi*, berriz, bizkaieraz dago, eta xehetasun honek beronek *Latsibi* lehenagokoa dela susmarazten digu” (*Latsibi*, 1989, XII).

Asmo linguistikoa zuenean eta ez zuenean beste ele batzuen bitartekoa usatzen duenez, honi egotzitako zeregina aztertuko da.

1. Azkueren eleberrien aurkezpena

Herri batetik bestera bidalitako hamahiru eskutitzekin eratzen da *Ardi galdua*ko eleberria. Izenburuak iragarritako ardi galdua Emeterio edo Medel Olazarreta da, eta bere emazte Eladi hiltzean, horren ahizpa Isabelekin ezkontzea eskatzen dionez amaginarrebak, hauen esku utziz seme Leon, Leaburutik Kaliforniara irteten da. Kalifornian fedez mudatzen du, eta protestantea zen bere bazkidearen alabarekin, Alicerekin, ezkondu ostean bisitatzen dute bere jaioterria. Berriz alarguntzen da, eta aitzinago betikoz Leaburura itzulita, frantziskotarrak misio-lanetan etorri ziren batean, haiek erdiesten dute ardi galdua berriro artegian sartzea.

Gutunak Gipuzkoan idatzitakoak dira, gipuzkoarra zen Medelek Kalifornian ondutako biak salbu. Dena den, lurralde honetan gipuzkeraz bestalde, beste bi euskalki baliatzen dira, nahiz eta hamar eskutitz egileetako bosten jaioterriaren berri eman, lau Leaburukoak eta bosgarrena Gaintzakoa, osterantzekoena ezezagun izan arren, gipuzkeraren jabe dira. Laburbilduz, euskalkiaren aurretik lurraldea jartzen du, hain zuzen, gutunetako bi frantziskotarrak Arantzazutik igorritakoak direlako, hots, bizkaieraren eremutik, baina, ez dakigu zein euskalki bereganatu zuten haurtzaroan, ezta gainerako apaizek ere, Leaburukoak izan ezik. Hortaz, elizgizonek duten destinetik egikaritzen dituzte gutunak.

Hurrengoa eleberria da, azkena, plazaratzea lortu ez zuen *Latsibi*. Bigarren honetan moldez aldatzen du, dela eskutitza kontalariarekin trukatu, dela Gipuzkoatik Bizkaira igaroz, dela gipuzkera osotua bizkaierarekin ordeztuz, dela korapiloa erlijioan ezarri ondoren, politikan egokituz. Xedeak desberdinak izanagatik, badute lokaririk, nola lantzeko erabilitako mintzairari beste batzuk eranstea, hala eskaintza jasotzen dutenen bizilekuan kokatzea jazoerak.

Ardi galdua kaleratu zenean Leaburuko parrokia gobernatzen zutenei eskaini zitzairen, eta, *Latsibi*, Mungiako zen Galartza Bizkaiko Foru Aldundiko

ahaldunari. Batak eta besteak eskaintza irabazita zeukaten, preseski, Leaburuko apaizak izan zirelako *Ardi galduaren* egileari gertalekua zehaztu ziotenak, eta Foru Aldundiko ahalduna izan zelako Bizkaiko euskarako lehen katedraren sortzailea, justu, Azkuek 1888an irabazi zuena.

Euskararentzat kode bateratu proposena gipuzkera osotua zela erabakitzean, Azkue Beizamara joan zen kontakizunerako aukeratu duen tokia ikustera. Aitabitxi dituen “adiskide eta bereterkide gartsu” (53)³ horietako batek bestelako iritzia zuenez, Beizamatik Leaburura bideratzen da, adiskideekin batzeko eta apaiz horiek izango dira bide-erakusleak. Mudantza txikerra zen, biak bizilagun gutxi zituzten herri txiki-txikiak baitziren, soilik baserria bizibide zituztenak, eta latina izan ezik, osterantzeko eleak arrotz zituztenak.

Latsibin euskarako aurreneko katedra ezarri zuen Bizkaiko Foru Aldundiko ahaldunaren jaioterrian, Mungian, garatzen da istorioaren gunea, 1890eko Bizkaiko Foru Aldundiko hauteskundeetako kanpainaren ibilera kontatuz. Iraupen nabarmen luzeagoa dute *Ardi galduako* gorabeherak, Galartzak xedapena indarrean jarri zuen urtean hasiz, 1887an, eta 1901ean amaituz.

Bi kontakizunak garai berekoak badira ere, gai oso desberdina jorratzeaz gain, banantzen ditu gertalekuak, gaztelania ezezagun zuten esparrua (Leaburu) ezagun zutenarekin (Mungia) lekualdatzen du. Gainerako mintzairerakin berdín joka zezakeen, bietan daudelako erbesteratzen direnak eta ikasketak dituzten pertsonaiak. *Ardi galduan* elizgizon ugari sartu ostean, modu askotako lanbideen jabe direnak barneratzen ditu *Latsibin*, sendagileak, legegizonak, botikaria, idazkariak, eskribaua, kutxazaina, eskola-maisua, apaiza, organista... Baita lehenbizikoan tirabira banako mailan kokatu ondoren ere, bigarrenean talde mailara eroaten du, karlistak eta liberalak aurrez aurre ipiniz.

Kontalariak jakinarazten du Mungiako bigarren Gerra Punikoa kontatze-
ra datorrela: historian gertatu zen bigarren Gerra Punikoa erromatarren
gudalburu izan zen Szpion, Mungiako Donato Arraitz Sagastik, ezizenez

³ *Ardi galdua*, 2018.

“Begi”-k, ordezkatu du, eta, kartagotarren guda buru izan zen Anibal, Pedro Viñas y Andresek, ezizenez “Epiko”-k. Asmatutako bigarren Puni-koaren guda buruak sendagile izateak bakarrik elkartzen ditu, ez politikak, ez jaioterriak ere; karlistenena mungiarra da eta liberalena Puerto Ricokoa: “Euskeraz izketan eztakiana” (48). Karlisten guda buruaren ostea osatzen dutenak, batik bat, hauek dira: guda buruaren koinatu Zabaleta eskribaua, Bizkaiko ahalduna den eta berritzeko aurkezten den Jose Andres Agirre legegizona, ezizenez “Bekosolo”, Larrinoa botikaria eta Gatikako sakristaia, Anton Imaz kantaria eta organistaz gain, Blas Mendiola apaiza. Liberalen guda buruaren ostean parte hartzen dutenak dira jatorriz jatabetarra den Ambrosio Isasti Intxaurtiaga, ezizenez “Don Anbrus” edo “Aginbako” indianoa, honek aukeratutako hautagaia, bere iloba Tomas Torrealdea Isasti legegizona, ezizenez “Morrosko”, honen arreba, ezizenez “Tete”, Juan Andracka Urizar kutzazaina, ezizenez “Busturi”, Jatabeko idazkaria Ereñozi, Mungiako Foru Aldundiko ahaldun zen Juan Arangoiti legegizona, honen emaztea Dña Isidora Hayedo, Ortiz de Treviño eskola-maisua, Olabe gozoglea eta Floren Andracka ogi-saltzailea.

Ardi galduan euskararen kode bateratua erakusteko fikziora jotzen du. Egitasmo linguistiko horri erantzuteko egokia izan zitekeen gutunen bidez kontakizuna gauzatzea eta hamar gutun-egiletatik zortzi ikasketak dituztenak izatea, zazpi apaiz eta kazetari bat. Zortzi horiek uztartzen ditu idazketa-ekin duten loturagatik, eta ez lanbide horretan erabilitako mintzairagatik; izan ere, apaizak izan dira eliztarren arima zaintzeko euskarazko testu gehien mamitu dituztenak XX. mende arte; kazetariak, aldiz, beste hizkuntza bat lehenetsi dute. Orobat, sasoi horretan elkartu ezin ziren jendearen artean ohikoa zen eskutitzaren bitartez harremanetan jartzea.

Hamar gutun-egiletatik hiru laikoak dira, Gaintzako kazetaria eta Leaburuko Medel eta honen koinata Isabel. Apaizek euskararekin izan duten ibilbidearekin, sinesgarritasunari eusten zioten, ez horrenbeste laikoaren artean, hiru horietatik bik ikasketak ez zituztenez, nekez zeukatzen beren euskalkia gaingitzea eskutitzetan.

Zehazki, ikasketarik gabeko bi leaburuar horiek dira istorioaren bultzatzaileak. Medelek jaioterria uzten du amaginarrebak proposatutako ezkon-

tza ez onartzeagatik eta, justu, baztertu duen ezkontidea da Medelek erbeste-
tean egin duen fede-aldaketaren albistea barreiatzen duena. Berri hori
apezpikute-gira ere iritsi delako, Leon apaiztean, nahi zuen destinoa, Leabu-
ru, kentzen diote. Gutun-egileetako apaiz bat arduratu zen eragozpen hori
saihesteaz, nahiz eta ezezagun dugun zein bideri heldu zion, hain zuzen,
Gasteizko Apezpikutzak Azkueri eskatu ziolako hark idatzitakoa berregitea
erakundearen baimena izan zezan. Eleberria inprimatzen ziharduenean ai-
legatzen zaio jakinarazpena, eta eskutitz hori birmoldatzen du. Gasteizko
Apezpikutzako zentsuratzaileak bigarren bertsioa ontzat hartzen du, eta
hori da Azkuek plazaratzen duena.

Eman dioten zigorrarengatik oso haserre dago egilea, aitortuz, hurrengo
eleberrian, “nazana nazanez, promes egiten dot lan barriaren orrialdeetan
ez sotanarik, ez habiturik, ez beaten mantilarik eta ezta latinazo txikerrenik
ere, sartuko ez dodala”.⁴

Bere buruari agindutakoa ia erabat betetzen du argitaratzea lortu ez zuen
Latsibin. Ez dago abitudunik, ez beaten mantilarik, sotanadunen ahotsetik
hitz urriak irteten dira eta ikasketak dituzten laiko ugari sartzeaz bestalde,
latinismoen txertaketa nabarmen gutxitzen du. *Ardi galduarekin* jasotako
zartadarengatik zein bestelako asmoak izateagatik, korapiloz zeharo muda-
tzen du, gunea erlijioa izatetik, politikara.

Latsibi kaleratzeaz saiatu arren, ez zuen jadetsi. Baita, berriro talka egin
ere Gasteizko Apezpikutzarekin, 1935ean Mateo Muxika gotzainak igortzen
dion eskutitzak agerian lagatzen duenez:

... es a juicio del censor –que hago mío– inconveniente e inoportu-
no darlo ahora a la publicidad, porque toda la fábula versa sobre unas
supuestas elecciones a diputados, verificadas, ahora hace algunos años,
en la villa de Munguia. Se fingen los preliminares de semejantes elec-
ciones, la proclamación de candidatos, la labor de propaganda en los
mitines; se suponen coacciones y sobornos, se falsifican actas ... [...]
por lo que, repito, estimo que la publicación de ‘Latsibi’ no es oportuna
en las circunstancias por las que atravesamos. (Kintana 2008: 304-305)

⁴ Erkiaga, E., 1985, “Azkueren ‘Ardi galdua’ zentsurape 1918gn.”, *Idatz & Mintz*, 9 (1985), 33.

Urte horretan gotzainak desegokitzen atzematen badu editatzea, hortik aurrera egoera okertu zen, handik urtebetera 1936ko gerra zibila hasten da eta amaitzean, diktadura. Horiek horrela, Azkuerentzat oso zaila zen inprimatzea.

Eskaintza jasotzen duten bizilekuan kokatzen da istorio bakoitza, eta eleberriak aurkeztu ostean oratuko zaio aztergaiari, gaineratutako mintzairen baliabideari, lehenbizi kontakizunetan itsatsitakoak bilduz eta arakaturaz, azkenik, ondorioak ateratzeko.

2. Gehitutako hizkuntzak

Jakina, mintzairen gaia oso gogokoa zuen Azkuek, asko landu zuen, joan-etorri eta egonaldi franko egin zituen bere ama-hizkuntza eta beste zenbait hobeto ezagutzeko. XIX. mendearen azken hamarkadan heltzen dio kontakizunari eta *Lenengo irakurgaia. Bein da betiko* (1893) ez ezik (“irakurgaia: nobela”, Azkueren azalpenaren arabera), aldizkarietan aldika plazaratu zituen, “Peru Matraka ta Pedr’anton” *La Abejan* (1889-1890), “Batsi Guzur” edo “Kristobal andia” sortu zuen *Euskalzalen* (1897-1899), “Gran-kanton arrantsaleak” zabaltzea baztertuz.⁵ Kontakizun orotan beste elebartzuk sartzen ditu, dela gaztelania, *Bein da betikon*, esaterako, “*¿Quién eres?*” (93)⁶, dela ingelesa, “Batsi Guzur”-en “*Du dsu laik tu dans uit mi*” (*Euskalzale*, I, 1897: 141) kontakizunean bertan, oin-oharrera eramanaz idazketa-arauak agintzen duena, “Do you like to dance with me”. “*Very well*” (156) oin-oharrean euskaratzen du, eta kostako euskaldunek baliatzen duten berbaren ordekoa ipintzen du galegoz eta ingelesez, “Bonboia esaten da gure itsaserrietan Galiziarren *falucho*, ingelesez *Vessel*-gaiti” (221), nahiz eta, ia etengabe erabilitako euskal hitzaren esanahia sinonimoaren ala gaztelaniaren bitartez argitzen duen, nola jarraian, “Kristobal andia”-n, “koblakari bat (*trovador* erderaz)” (*Euskalzale*, I, 1897: 92), hala oin-oharrean.

⁵ Arana Martijak eskuizkribuaren faksimilea argitaratu ostean, Idatz & Mintz bilduman argitaratu eman zuten: *Euskera*, 1988, XXXIII: 379-389, *Idatz & Mintz*, 1991, 21: 4-6.

⁶ Hitzak jaso dira I. Pagolaren ediziotik: *Bein da betiko. Batxi guzur*, Erein, Donostia, 1986.

Berben esangura erakusteko zereginen beti araua gordetzen du, baina kontakizunean pertsonaiek beste mintzaira batera jotzen dutenean, bi bide hartzen ditu, araua eta ahoskera, “Batsi Guzur”-ek baieztatzen duenez, ebareran oinarritutako ingelesari gaztelania gehituz: “*y la vida perdurable esan-biarrian bira-bira perdurable esan*” (166).

Bi hamarkadatan zehar alde batera uzten du fikzioa eta generoa bultzatu besterik ez zuen egin. *Euskalzale* aldizkaria martxan jartzen duenean Azkuek, lehen alean iragartzen du lehiaketa literarioa, besteak beste, eleberriri leku eginaz, eta mota horretako lehiaketa Txomin Agirrek irabazi zuenean, euskarazko lehen eleberraren egilea zela aldarrikatuta zeukan berak, bere buruari kentzen dio, sariaren jabe den *Auñemendiko Loreari* (1898) eskainiz. Istorio bat kontatzen zuen liburu bakarra argitaratu zuen Azkuek XIX. mendean, eta izenburuaren aitzinetik gaztigitzen du aurrenekoa dela: *Lenengo irakurgaia. Bein da betiko*. Ohoreaz desjabetzen du bere burua kontakizunean ezarritako hitz-kopuruarengatik, ulertuz, neurri txiki-koa zela eta Agirrek aurkeztutakoa nabarmen luzeagoa. Argitaratu zuen “lenengo irakurgai” horretatik hogeita bost urtera kaleratu zuen bigarrena eta atzena, hirugarrena, eskuizkribuan geratu zen.

Bi eleberrietako gertalekuetara iritsi dira gaztelania eta latina; latina, batik bat, hizkuntza liturgikoa den aldetik. Ezaugarri horrek banantzen ditu osterantzekoetatik eta horregatik ematen zaio gaztelaniari euskarazko berbaren esangura zehaztea, mailegua ala jatorrizkoa usatuz.

Bi kontakizunetan emendatutako langai honek ontzailearen zaletasunak ditu iturri: hizkuntzak eta musika. Mintzairan bertan kokatzen du gunea ingelesarekin, eta italierarekin, berriz, musikan. Grekoa eta latina hildako ele jantziak ziren, eta frantsesa, istorioak garatzen diren garaian Europako eliteen bigarren hizkuntza izateaz gain, ikasketak dituztenen gertalekukoena zen. Horiei gehitzen zaie ingelesa eta gaztelania.

Halaber, justifikatu egiten ditu erantsitakoen erabilera. *Ardi galduan* euskaldun bat bidaltzen du Kaliforniara eta *Latsibin* Milanera musika ikasteko asmoarekin, apaizak-eta ikasketak dituztenak dira, latina, grekoa, frantsesa edo italiara itsasten dutenak.

Istorioen korapiloa, lehenbizikoan erlijioan finkatzen bada, eta, azkenean hauteskundeak irabazteko moduan, gaineratutako eleak muin horretatik at daude. Ekarrirako guztiek ez dute partekatzen lantegi bera. Latinarri, grekoari, frantsesari eta italierari emari dotorea izatea egozten zaie; musikarekin lotzen ez duen ingelesari munduan ibiltzeko onena izatea esleitzen zaio, eta gaztelaniari bertako euskararen baldintzatzaile izatea.

2.1. Kultura-ondarea: latina, frantsesa, italiara, grekoa

Lau hizkuntza landuen azterketari helduko zaio txertatutakoak bilduz, musika ardatz dutenekin hasiz eta jarraituz mintzaira bera dutenekin.

Ardi galduan Aita Mendirik Leaburuko misioen kariaz Aita probintzialarentzat ondutako txostenean, latinez kantatu zituzten eresien izenburuak ipintzen ditu: “*O salutaris*” (268), Faureren “*Crucifix*” (268), “*Te deum*” (300), “*Laudamus, laudamus te*” (302).

Leon Olazarreta apaizak Aita Gabriel Batizi zuzendutakoan jakinarazten dio bere aitak, Medelek, Hermann-en “*Benedictus*” (318) aukeratuko zukeela.

Aurrenekoan bost izendatu ostean, *Latsibin*, latinezko bakarra. Hauteskundeetan karlistek gudaiburu duten Donato Arraitzen ahotsetik irteten da Gatikako sakristau, organista eta kantariak diharduela:

Elizkarietan (...) Gatikako sakristaua eroaten dabe, ta *Parce mihi* ta olango zerbait entzun eragiten dauzanean, edonor egoten dako agoa zabalik. (...). Ikustekoak izaten dira aren begiak *Parce* orren azkenaldean *Peccavi*-ra eltzen danean (92).

Frantsesezko eresi bat agertzen da *Ardi galduan*, Aita Mendirik Aita probintzialari igorritako txostenean, Leaburuko misio-lanetan Arizpe apaizak kantatutakoa txertatuz:

Vous qui pleurez, venez a ce Dieu, car il pleure. / Vous qui souffrez, venez a Lui, car il guérit. / Vous que tremblez, venez a Lui, car il demeure. / Vous qui pleurez, venez a ce Dieu car il pleure. / *Ar-tzain-ak dei ta ar-dia ha-ren-gan – dik i – hesi...* (268).

Latsibin, Arangoiti liberalak “*La favorita*” (197) aipatzen du, ez jatorrizkoa zen *La favorite*.

Laburbilduz, lehenengoan, elizkizunetan ezartzen du musika, frantziskotarrak Leaburun misio-lanetan zebiltzanean, eta bigarrenean bat baino ez. Korapiloa erlijioa kokagune zuena hauteskundeengatik ordeztuan, profanoak nagusitzen dira eta, batez ere, italierazkoak. Hain zuzen, horregatik bidaltzen du Milanera Anton Imaz musika-ikasketak osatzeko eta kantatzen du:

Yalto la: rumor di passi io sento. / Nell'ombra io non discerno / se molti sono, e armati. / Voi, che di notte andate, / che mai volete qui (30).

Hurrengoa, Zabaleta eskribauarekin batera:

... rumor di passi io sento, / Nell'ombra io non discerno / se molti sono e armati. / Voi, che di notte andate / che mai volete qui? (195).

Ospakizun bat dutenean, “*Pieta Signore*”-rekin (226) hasiz, “*Pieta Signore di me do – len – te Sig nor pie ta, - se a te giun ge il mi – o pre – gar, non mi pu – nis –ca il tu - o ri - gor*” (227) eta horren ondoren, “*Pieta Signore-ren bigarren atala*”ri (229) oratuz. Hortik “*Salu te cui, la gloria e ter na poi, ‘Osasuna orain, gero betiko bizitza’-ra igarotzen dira* (263), geroago, “*col suo temuto e formidabil brando...*” (266) eta, azkenik, “*Voi che di notte andaaaate, iche maaaai volete cuuuu*” (266). Euskaratzen ditu, ia beti oin-oharrean.

Musikatik kanpo, *Ardi galduan* elizgizonek ez ezik, laikoek ere baliatzen dute latinezko hitzen bat, nola Leaburuko Isabelek bere ahizpa Sor Katalinari bideratutakoan, “*Meritissimus*” (102), hala Vasco de Gaintza kazetariak *Ecos del Urumea* egunkariaren zuzendariari igorritako kronikan, “*ora pro nobis*” (198).

Bi laiko hauek ez dituzte euskaratzen, ezta zenbait apaizek erabilitako latinismo laburrak ere. Lasarteko Andres Artesarrik Azpeitikoari zuzendutakoan, “*quinque talenta*” (214) dio, Azpeitikoak Emeterio Olazarretari helarazitakoan, “*Intelliginti pauca*” (232), “*recipe*” (234) eta “*accipe*” (234). Belauntzako Agustin Basaldek *Siglo Futuro* egunkarian maiz irakurtzen zuen “*Bonum ex integra causa*” (252) sartzen du Azpeitikoari idatzitakoan; Aita Mendirik Leaburuko misio-lanei buruz Aita probintzialarentzat egindako

txostenean, “gloria” (290), “alleluya” (290), “gloriarik” (292), “alleluia” (293), “Allehuya, allehuya” (292, 296), “allelhuyak” (292), “Allehuya, allehuya, allehuya!!” (300), “Deo gratias” (296) eta Fr. Gabriel Batizek Leaburuko Olazarreta aita-semeei bidalitakoan, “Pater Pulvis” (314).

Aldiz, esaera luzeagoa edo ezohikoa denean, euskaratzen dituzte. Lasarteko Andres Artesarrik Azpeitikoari lehen elizpe zaharraren ateburuan ezarrita dagoen “*Inveni portum. Spes, fortuna: valete*” idazkuna jakinarazten dio, gaineratuz, apaiz gazte batek “hexometro” osoa izateko beharrezko duen berba erantsiz, “*Inveni portum. Nunc spes, fortuna: valete*” (208) eta fraide zahar batek landutako itzulpena emendatuz, “*Kaya ementxe det, gazte. / Itxaropen, zori: zoazte*” (208). Azpeitikoak Emeterio Olazarretarentzat gauzatu-takoan Virgilioren “*Post nubila Phebus*” dakar, “laino- ondoan eguzkia” (228), berriro latinezkoa errepikatuz (230). Belauntzatik Agustin Basaldek Azpeitikoarentzat mamitutakoan, “*integer, osoa*” (252), eta, aurrerago, “*top capita quot sententiae* ‘buru bezanbat aburu’” (254). Aita Mendirik Aita probintzialarentzat osatutako txostenean, burura datorkion asmoa adierazten du: “*Hoc genus (demoniorum) in nullo potest exire nisi in oratione et jejunio* ‘Onelako txerren-mota otoitzez eta baruz baizik ezin erauzi diteke’” (280).

Baita aldrebes jokatu ere, baliatutako euskal hitzaren esanahia latinaren medioz zehaztuz, Belauntzako Agustin Basaldek “*ezta zilegi (non licet)*” (252), “*eztezu zilegi (non licet tibi)*” (252) idatziz, zein Aita Mendirik, “*bikondean (a duo)*” (262), “*gizeli (multitudo gentium)*” (274) txostenean ipiniz.

Latsibin latinera gutxiago jotzeaz bestalde, ez ditu harremanetan jartzen latina eta euskara. Bi eleberriak bereizten ditu xedeak, kontakizuna eratzeke modua, korapiloaren gunea..., nahiz eta beste mintzairen bitartekoak lotzen dituen. Kode bateratuarekin jarraitzea bertan behera lagatzen du, eskutitz-egileen bidez ondu ostean, kontalariak kontatzen du istorioa, katramila erlijioan finkatetik hauteskunde politikoetara igarotzen da... Lehenbizikoan abitudunak ziren buruzagiak, eta bigarreanean laikoak, ikasketak dituzten pertsonaia laikoak gehitzen ditu eta elizgizonenak nabarmen jaisten; izan ere, bi apaizi besterik ez zaie ematen hitza, baina horien ahotsetik ateratzen dena oso murrizta da, Jatabeko parrokiakoak “*Ne recorderis*” (312) soilik esaten du, eta Gatikako Blas Mandiolak “*suum cuique*” (156), eta gainerakoak euskaraz,

hark ez bezala, honek karlisten gudaiburuaren ostean parte hartzen duelako. Kontakizuna euskaraz egitea erabaki duen kontalari berak behin edo behin latina, “*Casus belli*” (113, 153), eta grekoa, “*Kyrie eleison*” (130), erabiltzen ditu. Osterantzekoak pertsonaia laikoak dira, bai ezezagunek isuritako “*Virgo fidelis*” (38), “*Virgo potens*” (38), “*Virgo clemens*” (38), “*Amen Amen*” (238), “*Pater*” (265), “*post data* edo *post scriptum*” (308-309) esamoldeak, bai Arraitz medikua iturri dituzten “*Ferdinandus dei gratia*” (35), “*similia similibus curantur*” (91), “*similia similibus*” hitzak errepikatuz.

Frantsesa *Ardi galduan* kanta batean soilik baliatu bazuen, *Latsibin* barneratzen ditu mintzaira horren ezaguera desberdina dituzten pertsonaiak. Juan Andreak Urizar-ek, ezizenez “Busturi”-k, “frantzes-apur bat buruan sartu bai” (103) dio, eta Donato Arraitzek “Irakurriaz erdi-ulertzeko bestetxo” (212) esan ondoren, “Biffe edo Buffe” (296) itsasten du. Horiek baino gehiago menderatzen du frantsesa Arangoiti legegizonak, “*petit comité*” (172) ez ezik, eskuan daukan “*Les vies des hommes illustres*” (212) liburutik Demostenesen berbak ere jasoz, “*Des matelots ignorants et crapuleux occupent la tribune et sont écoutés, et moi je suis rejeté avec mépris*” (212-213), kontalariak oin-oharreen euskaratzen dituenak.

Liberalek zein karlistek dute frantsesaren berri, nola “*Adieu, Pasteur*” (91) agertzen duenak, hala euskarazko berba frantsesera itzultzen duenak:

Pedro, Valladolid-tik urtenezkero yan dozu tripakirik?

(...)

(...). Valladoliden *Hotel del Nort*en bidezti órrek, eguneroko yan-txarteletan agiri ezarren, beti eskatu oi dabez tripakiak.

Frantzesez *gras double* dabe izena (149-150) diotsa Epikok Treviñori. “*Tableau*” (151) esan zuen koronelaren alaba andra Isidorak.

Azkenik, frantses batetik dator “*Sé dibin Muxu*” (29) Anton Imazi adierazitakoa, Bordelera joan zenean. Ama-hizkuntza zuenaren idazketa ebakeran oinarritzen da, eta kontalariak arauaren eskakizunak betetzen ditu oin-oharreen.

Ardi galduan ez zeuden grekoa eta italiara sartzen ditu *Latsibin*. Kontalaria arduratzen da grekoaz, “*Akuete, Leos ‘Entzuizue erriak’*” (153) eta “erdal-

dunen ‘*zéfiro*’ (228), latina (*zephyrus*) eta grekoa (*zéphyros*) lotzen ditu; pertsonaiak, berriz, italieraz ari dira, eta ez bakarrik Milanen bereganatu zuen Anton Imazen ahotsetik.

Hauteskundeetan liberalen hautagai den Tomas Torrealdea Isasti legegizonak “*tutti contenti*” (45) dio, eta ahaldun izandako Arangoiti legegizonak “*Ecco il problema*” (149). Horiei batzen zaizkie karlistak, Zabaleta eskribauak “*Nel fuoco eterno*” (207) itsatsiz, Donato Arraitzek “*Eccomi, neu nozu*” (210) eta alkatearen hitz egiteko era imitatuz, “*Signore Anton Imaz*” (263) eta hauen kide batek “*Benissimo*” (211) eransten du. Arangoiti da frantsesaren lorratz nagusia uzten duena, eta italierarena Anton Imaz “*!Dove é il vostro cuore?*” (156) jaurtiz, bizileku izan zuen hiria “*Milano*” (226) zen, horko katedrala, “*il Duomo*” (226), “*Mille grazie, signore*” (229), “*mille grazie... mille grazie... mille grazie*” (230), imitatzen duen “*Evviva Yatabe*” (247) edo “*nobili signori*” (260) eta eskaera bat dela eta, irakaskuntzari oratzen dio, hauteskundeak irabazten dituztenean:

Zelan esaten da italieraz *Egun on, jauna?*

–*Bon giorno mio signore.*

Bestean, zelan *arrasti on* ta *gau on?*

–*Bona sera ta bona notte.*

–*Ta mendia zelan?*

–*Monte* (297-298).

2.2. Bigarren hizkuntza egokiena: ingelesa

Medelek bi eskutitz idazten ditu, biak Kalifornian mamitutakoak. Lehenengoan, Leaburuko bikario Adrian Iriondori igorritakoan, ingelesez idatzitakoa itzultzen dio, “(*Street* ingelesez ‘*kale*’ da)” (70), eta bigarreanean, seme Leoni zuzendutakoan, ingelesera jo ez arren, mintzaira balioztatzen du:

Nik nayago nitek euskeraz baino ingelesez irekin mintzatu, ez ingelesa euskera baino maiteago dedalako, bearrago degulako baino. (...) ingeles-mintzoa dek gaur-egunean gizonak bearren duena (90).

Gutun horiek bidali eta gero etortzen da Leaburura, bere bigarren ezkontza herrikideekin ospatzera. *Ecos del Urumea* egunkariak bisita horren berria jasotzen du, eta adierazten du senar-emazteak Donostiako Hotel de Embajadores ostataturik zeudenean, kazetariak “*buenas noches*” (162) esanez agurtzen dituela, eta Medelek “*good evening*” (162) ihardetsi ziola. Hirurak Donostiatik Tolosara trenez joan zirenean, “*Mistress Medel Olazek*”, Alicek Vasco de Gaintzari aitortzen dio euskara “*very very hard, difficult* (oso zaila ta gaitza)” (166) hizkuntza dela. Kronistak “*gentleman*” bezala (166) ikusten du Medel, eta kronikan “*Time is money, aldia dirua dala*” (168) eta “*Word is gold (...): itza urrea dala*” (168) gaineratzen du. Jada Leaburuko ospakizunean daudenean, Alicek “*delicious* (zoragarria)” (182) dio, eta aureskura ateratzea proposatu ziotenean, “*All right*” (188) erantzuten dio senarrak. Txistulariek fandangoari heldu ziotenean, Medelek emazteari adierazten dio “*As the others, (...), as the others* (besteak bezela)” (192), eta bukatzean “*Very well* (oso ederki)” (192). Herritarrek Alice omendu zuten, eta eskertu zioten “*erriko txiroentzat (for the poors)*” (192) berrehun dolar eman izana. Leaburuko oihartzunak gogoan zituela behin eta berriz “*O very beautiful*” (198) burura datorkio kazetariari, eta Medel jaioterritik irten zenean “*Long life Leaburu’ esan zuen; ‘long life’*” (198) emazteak eta Vasco de Gaintzak.

Aita Mendirik txertatzen dituen hitzek Medel dute iturri. Aita probintzialarentzat prestatutako txostenean, Medelek kontatutako albiste ugarie-tako bakar bat azaltzen du:

Goi-Amerika artan (...) erlijio izakietan ezer sinesten eztena.
Itzur bezela (maximatzat) *know nothing* (*nau nacin* esaten zuen berak)
omen dute: euskeraz ‘ezer eztzagut’ esatea bezela (274-276).

Baita, Medelen “*know nothing*” (284) errepikatu ere.

Kontakizuna ixten da Leaburuko bikarioa zen Medelen seme Leonek Aita Batiz frantziskotarrari idatzitakoarekin, Aita Mendirirekin batera misioz arduratu zenari, eta aitaz diharduela, jakinarazten dio arratsaldeetan eskolan kontuak eta ingelesa mutikoei irakasten diela: “*White*”, “*Black*”, “*Good evening*”, “*Good morning*”, “*Good night*”, “*twenty* eta *twenty*”, “*Forty*”, “*Fifteen*”, “*It is good to go to Sacramento*” (320). Halaber, astegunetan muti-

koak pilotan jokatzen jartzen ditu, epaile-lana eginaz, eta tantoak ingelesez aldarrikatzen ditu:

Ten the firts and eleven the others, sirs (amar eskuak (sakeak), atzeak amaika, jaunak). *Fifteen and twenty, sirs* (amabost eta ogei, jaunak) (322).

Mutiko horietako batek, Markoxek, “*Come here*” (322) dio, eta Arberola txikiak “*Play stark, little boy, play stark*” (322). Mutikoa ez den eta Argentinan bizi izandako Martin Lontxo haien mailara ez da iristen: “*tubantipiüüif al pirtüüü*” (326).

“Ardi galdua” frantziskotarren misioetako eskortan barruratu ostean, hamalau urte lehenago Kaliforniatik seme Leoni igorri zion eskutitzean esandako “ingeles-mintzoa dek gaur-egunean gizonak bearren duena” (90) betetzeari ekin dio, haurrak trebatuz munduan ibiltzeko. Euskararen kode bateratua erakustea helburu zuen honetan, Azkuek aukeratzen du sorterritik Kaliforniara joango den pertsonaia nagusia eta bitarteko honen bidez ezagutarazten du zein den bigarren mintzaira aproposena.

Latsibin Britainia Handiko zenbait hiri eta leku batzuk (*Hyde Park, 52, New York: Brooklins’s Bridge, 110*) aipatzen dira, eta ingelesa etorburu duen “*lunch*” (207, 208) baizik ez da eransten.

2.3. Euskararen eremuan sartu den gaztelania

Ardi galduan ez bezala, badago gaztelaniazko kantarik *Latsibin*, Pedro Viñasen habanera “*iCariño! / No hay mejor café / que el de Puertorrico. / iMi niño! / Si lo duda usted, / yo lo certifico. / Ya se ve que sí, / ¡ay! ya se ve que sí. / El que quiera probar / cosa buena, cosa buena, cosa buena, / el que quiera probar cosa buena / que se venga aquí*” (105) zein Anton Imazek izendatzen dituenak, nahiz eta aurreneko aipamenean, “*La flauta encantada*” (29), Mozarten “*Die Zauberflöte*” gaztelaniara itzultzen duen eta bigarrean jatorrizkoari eusten dion, “*Eslavaren Señor omnipotente*” (207).

Ardi galduan, batez ere, gutun-egileek gaztelaniara jotzen dute euskarazko hitzaren esanahia zehazteko. Noiz edo noiz euskarazko sinonimo batek

edo latinak ordezkutzen badu ere, gaztelania erabat nagusitzen da, bere horretan utziz ala mailegatuta. Hona gaztelania hutsean lagatakoak:

Birigaitza (tisis) (62), zerren (metro) (62), landagizona (*El Campero*) (64), burusi (manta) (64), Ikasgu (colegio) (90), otarraina (langosta) (146), elexur (lacónico) (160), peko (esclavo) (164), suziri (cohetes) (174), arteki (episodio) (184), mozkinkutxara (*caja de ahorros*-a) (194), gizuren (héroes) (196), lekaiame (monja) (202), birjosle (bordadora) (202), mintzagura (locutorio-ra) (202), lenizki (iniciales) (202), izkudaburu (almirante) (206), artitz (inscripción) (208), Sarraldi (entrática) (216), alaitasun andia ta jolasaldi etentzakea ta atsedeen osoa (*muchacha alegría, distracción ininterrumpida y completo reposo*) (244), alkeisun edo gaizpide (escándalo) (252), ortzargitasunez (*por simpatía*) (266), apaldia (*estrofa*) (282), errua (culpa)? (294), mukurru (bulto) (306), Bakonde (solo) (314), epailari (juez) (322), arteki (episodio) (324).

Beste zenbaitetan, mailegua aukeratzen du.⁷ Eskutitzen medioz kontatu arren istorioa, gutun-egileek ez dute baztertzen pertsonaien arteko solasa islatzea, eta behin hiztegia bera dute hizpide, Aita Batizek Aita Mendiriri bi

⁷ “bularr-estua (katarroa)” (62); “lurrinontzian (baporean)” (62); “ozala (saperoa)” (62); “izantzean (erretreatuan)” (88); “orgadia (trena)” (90, 174, 270); “arrebatakoari (koñatari)” (94); “aldundiak (Diputazioak)” (128); “Iztuna, (sermolaria)” (142); “bereterburu (artzipreste)” (142); “Elizgelara (Sakristiara)” (146); “opalmi (aldare)” (148, 256, 282, 292); “lobea (sotana)” (150); “izkudaburua (almirantea)” (162); “gelunera (estaziora)” (166); “elizgelaria (sakristaua)” (172); “agunak (sokak)” (174); “Aketta (kafea)” (184, 216); “andoilak (zigarro andiak)” (184); “biurezandikoak (indianoak)” (188); “aldarri egin (pregonatu)” (192); “birjosi (bordatu)” (202); “artailu (kuadru)” (208); “gaitzetsi (kondenatu)” (220); “Soina (gorputza)” (222); “sendiak (familiak)” (228); “izapidea (nonbramentua)” (234); “mintzura (boza)” (236); “elizjardunik (sermoirik)” (238); “gogokizun (intentzio)” (240); “ostotsak (trumoyak)” (248); “Etsarian (salan)” (250); “berinarki (periodiku)” (252); “inarki (paper)” (258); “zinegotziak (kontzejalak)” (260); “Elikonde (koro)” (264); “Agurtza-ostean (errosario-ondorean)” (272); “kristau-ikaskizunak (dotrina)” (272); “onedaspena (bendizioa)” (274, 288); “edergarria (grabadoa)” (274); “Itzur bezela (maximatzat)” (276); “irakastalkira (pulpitara)” (282); “eredutzat (modelutzat)” (284); “elizgelan (sakristeyan)” (288); “ttattar (korbata)” (294); “ikaspide (dotrina)” (294); “ingira (eskrupuloa)” (294); “ospatzea (zelebratzea)” (300); “jauresleai (adoratzaileai)” (306); “bezuztat (erregalutzat)” (312); “errebelar (tabako)” (312); “Opalorduan (ofertorion)” (312); “ikasgura (eskolara)” (320); “urezandiko (indianu)” (322); “aurka (kontra)” (322).

berben esangura galdetzen dionean: “*Deslái*, erdarazko ‘descarriado’ eta *garbai* ‘arrepentimiento’” (276) da.

Erabilitako euskal hitzaren esanahia argitzea da gaztelaniak betetzen duen zeregin behinena *Ardi galduan*, eginkizun horretatik kanpo apenas txertatzen delako. Vasco de Gaintza kazetariak “*buenas noches*” (162) esanaz agurtzen du Donostian ostatatuta dagoen Medel. Lasarteko komentuko Andres Artesarri kapilauak Azpeitiko apaizarentzat burututako eskutitzean kontatzen dio Leon Olazarretaren meza berriaren ospakizuna. Bertaratu zen batek, Matxinbentako apaizak, lekaimeen ama nagusiari zuzentzen zaio “*Madre*”ren (212) bitartez, berdin Leaburuko Isabelek, “*Madre*” (214). Azpeitiko Juan Jose Arizpe apaizak Medel Olazarretari idatzitakoan, Tolosako sendagileak Leaburuko Adrian Iriondo bikarioari egindako diagnostikoa jasotzen du: “*diabetes florida*” (244), “*defuncionamiento cardíaco*” (244). Belauntzako apaizak Azpeitikoari zuzendutakoan, “*Unión Católica*” (254) eta “*mestizos*” (254) hitzak itsasten ditu, eta Aita Mendiriren txostenak “*sochantre*” (266) eta “*integrista*” (266).

Alde batetik bestera igorritako gutunekin eraikitzen bada ere istorioa, korapiloa kokatzen da gipuzkeraren bihotzean, euskalki hori garbi baliatzen duten tokian, baina hortik irtetea, gaztelaniarekin topo egiten dute. Eleberriak zuen xedearengatik apropos gutxitzen du gaztelaniaren eransketa, adibidez, hizkuntza horrekin landutako bat deuseztatzen du, Leonek aitari Kaliforniara bidalitakoa, eta horren berri ematen du Medelek semeari erantzundakoan:

Ikasgu (colegio) orretan eztuela inortxok ere euskeraz eskutitzik egiten!! Eta ik ere ire aita euskaldunari erderaz egin bear? (...).
Urrengorako eska zayok orko nagusiari, aitarekin, korreoz bada ere, euskeraz mintzatzeko baimena (90).

Sartu ez den eskutitzarekin bezala jokatzeko da zenbait mezurekin, nola Adrian Iriondo Leaburuko bikarioak Medeli jakinarazitakoarekin, “itsaspetik labur-laburtxo ta erderaz bederen erantzun nizun ‘dirua emen da’ esanez” (110), hala Aita Mendirik Belauntzako apaizaren esanak euskaratzearekin, “Belauntzakoak itz auek erderaz zuzendu zizkion nere lagunari” (282).

Baita euskararen eta gaztelaniaren arteko borrokari oratu ere, Lasarteko komentuko kapilauak Azpeitiko apaizari idatzitakoan. Igorle eta

hartzailearen arteko harremanak Leonen meza berria du eragile, batak bestea ordezkatu zuelako, aukeratutako aitabitxiak gaztelaniaz jardutea baztertu zuelako. Komentuan, “Igande- elizkizunetan, baserritarrengatik, euskeraz izaten dira gure itzaldi ta jardunak; astegunetan, oro erderaz” (204) diotso, eta Isabelek, Leonen izebak eta Leaburuko apaizen etxandreak, erabakitzen du larunbatez izatea, hain justu, bere ahizpa eta Leonen ama zen Eladi asteko egun horretan hil zelako. Azpeitikoaren zeregina hartu duen Andres Artesarri kapilauak hari kontatzen dio bazkalkideen arteko solasa, elizkizunaren ibilera alde batera utziz eta eransten du Lasarteko komentuko ama nagusiak adierazitakoa, “erdaldunentzat erderaz egin bear da. Badira gure artean euskerarik eztakiten lekaimak” (212), eta Matxinbentako apaizaren ihardespina “erdalerrian erderaz, euskalerrian euskeraz” (212).

Hiztegi mailako argibideei dagokienez, *Ardi galduaren* eta *Latsibiren* artean dagoen alde bakarra da latina ezabatzea, bietan euskarazko sinonimoa⁸ eta gaztelaniazko jatorrizkoa ala mailegatu⁹ baliatuz.

⁸ “ogipekoa” oin-oharrean, “morroia” (23), baina, baita “enpleadu” (63) eta “estazinoan enpleadu” (302) ere; “edapenean”, oin-oharrean, “zabaltasunean” (27); “arrotzik”, “arrotzak”, “arrotzai”, oin-oharrean, “kanpotarrrik” (28, 302), “kanpotarrak” (71), “kanpotarrari” (127); “itsutu”, “aienatu” (33); “aomen”, “entzute” (38); “obietara”, “ilerrira” (44); “kabuz”, “ustez” (46); “mezua”, “mandatua” (46, 49, 74, 207); “atera”, “kanpora” (51); “iztun”, “berbalari” (52); “elealdi”, “izketa, autu” (62); “soinak”, “sorbaldak” (64, 177); “beroen”, “sukar” (65); “mailladi”, “zulubi” (78, 107); “one-tsiko”, “ontzat artuko” (81); “garaiz”, “sasoiz” (106); “semaiko”, “txakur txiki” (107); “ikuzita”, “garbituta” (110); “aburu”, “eritxi”, (121); “marota”, “galanta” (127); “izegita”, “irazegi”, “biztuta” (116, 130), “biztu” (279); “araketan”, “ikertzen”, (130); “satsik”, “ongarririk” (137); “garbitu”, “ikuzi”, (138); “beredin”, “asko” (187); “gurenda”, “garaipen” (196, 201); “kuxelu”, “isileko mandatu”, (204); “maikide”, “mailagun” (211); “berdantzat”, “arainegun gabean” (213); “lokabetuak”, “jara eginak” (229); “yostatu”, “olgau” (232); “bilioak”, “antzarkumeak” (247); “zautu”, “yan-edan” (252, 276, 281); “berezteko”, “banatzeko” (265); “lukiak”, “azeriak” (267); “igurdausi bat”, “astinaldi bat” (269); “asgorapen”, “arnasa-goraldi” (278); “Abadene”, “Abatetxea” (281); “banatu”, “berezi” (283); “arrasti”, “arratsalde” (297); “Belutxo”, “berandutxo” (295).

⁹ “ikasgura” oin-oharrean, “eskolara” (12); “urrats”, “pausu” (15, 127, 302); “diruetsera”, “bankura” (16); “maisterrak”, “errenteruar” (20); “ikustaldiak”, “bisitak” (21); “otsein”, “kriada” (28); “gozogin”, “Gozogintxo”, “konfiteru” (31), “konfiterutxo” (166); “zalkurdidun”, “zalkurdiz”, “Zalkurdi”, “kotxeru” (31), “kotxean” (55), “kotxe” (279); “okin”, “okintzara”, “panaderu” (31), “panaderiara” (121); “arakin”, “karnazeru” (31, 49, 311); “aldun”, “aldundirako”, “alduntasuna”,

“diputadu” (34, 158, 265, 312), “diputazinarako” (186), “diputadukuntzāa” (290); “autesle”, “botodun” (34); “ikasguan”, “kolejioan” (37); “eritegian”, “gaisoetse bat”, “hospitalean” (37), “ospital bat” (94, 184); “yardun”, “discursu” (38); “yareipena”, “dimisinoa” (41); “urezandikoakaz”, “indianuakaz” (43, 159); “bazkaltegi”, “bazkaltegitzat”, “komedore” (43, 211), “komedoretzat” (76); “Ordain-agiria”, “agiria”, “erreziboa” (45, 214, 310); “aurkaritzat”, “aurkari”, “aurka”, “aurkako”, “kontrariotzat” (45) eta “kontrinkantetzat” (166), “kontrario” (54, 149), “kontra” (91, 186), “kontrako” (125); “kutxazainak”, “kajeruak” (46); “Zergak”, “kontribuzinoak” (47); “baltzik”, “liberalik” (47); “ikertu”, “esaminau” (50); “izlariak”, “izlari”, “oradoreak” (52), “oradore” (97, 181); “elizyaurri”, “patroi” (55); “zulubian”, “eskillaran”, “malladian” (56, 120); “Argimutil”, “kandeleru” (58); “ureneko”, “printzipaleko” (60); “zaldarea”, “pentsua” (61); “otoizka”, “errezetan” (64); “surzapia”, “pañelua” (68); “zugatzak”, “arbolak” (69); “mintzul”, “mutu” (76, 269, 292); “berrikari-lana”, “berrikari”, “korresponsal-arazoa” (82), “korrespontsal” (204); “arrobi”, “kantera” (84); “iruskiñak”, “iruskinak”, “iruskin”, “komentarioak” (88, 162), “komentario” (204); “Benazkoak”, “formalak” (91); “benatsu ta txordo”, “formal ta serio” (197); “batzorde bat”, “komisiño bat” (93); “kirmena”, “leiala” (94); “zêkatzeko”, “deskribiduteko” (95); “gino”, “proporzino” (96); “zeinbatzaile”, “kontulari” (102); “berinak”, “bidriok” (103); “irazketa”, “gastu” (106, 173, 271); “galenduko”, “eskrebentau” (109); “artailu”, “kuadru” (110); “atxulotik”, “tuneletik” (113); “baituretseren baten”, “prestamu-etseren baten” (114); “etsari”, “sala” (116, 147, 174, 254, 282, 288, 289, 302); “gogokizunik”, “intentzinorik” (119); “begiruneak”, “errespetuak” (119); “pendiz”, “balkoi” (119); “koratilloaren”, “txalekoaren” (119); “lauortza”, “tenedora” (124, 211, 260); “yaurri”, “tutore” (126); “ugin”, “olatu” (128); “lanka”, “banku” (130); “argiontzi”, “lanpara” (130); “beizendu”, “beizentzat”, “beizenak”, “firmadu” (132, 214), “firmatzat” (161, 245), “firmak” (271); “arrazako-otsak”, “panderu-soñuak” (133, 138); “ospatu”, “zelebrau” (134); “alderdiaren”, “partiduaren” (134); “idoietan”, “pozuetan” (142); “besana”, “manto” (144); “maltzur”, “faltsu” (146); “sendi”, “azkuzian”, “familia” (147), “familiar” (307); “dedua”, “Deduzko gizona”, “honorea” (147), “gizon ondradua” (251); “zali”, “kutxaroi” (148); “txalin”, “txaliña”, “plater” (148), “platera” (273); “pilpilada”, “saltsa” (150); “bazkalgina”, “kozinerâa” (150); “lokabetasunaren”, “lokabetasuna”, “libertadearen” (152), “libertadea” (230); “surpekoa”, “bigotea” (152, 173); “zama”, “karga”, (153, 207); “landerra”, “pobrea” (156); “Bultzia”, “trena” (158); “izpazterrean”, “koston” (158); “birridazki”, “kopia” (159, 217); “gutiesteko”, “desprezietako” (161); “Ordaindu”, “pagau” (162); “adierazleari”, “interpretari” (164); “burubideak”, “kontzejuak” (164); “itzaldia”, “diskurtsua” (164); “azierâa”, “edukazinoa” (166); “zirriada”, “inpresino” (166); “baldintasun”, “kondizino” (166); “antzelariaren”, “antzelariz”, “artistearen” (167), “artista-modura” (229); “peko bat”, “esklabo bat” (167); “esaldi bat”, “parrafu bat” (167, 181); “itarantzunak”, “itarantzunez”, “indikazinoak” (170), “indikaziñoz” (266); “yaurri”, “korrespondidu” (173); “anaitzako”, “koñiatu” (175, 207); “domua”, “balioa” (176); “sapaillo”, “balkoi” (177, 191, 208); “gelunean”, “estaziñoan” (178); “atabaka-barruan”, “atabakara”, “atabakatik”, “urnan” (186), “urnara” (187), “urnatik” (247); “oiukatu”, “oiuka”, “oiularia”, “kantau” (195), “kantadu” (266), “kantetan” (219), “kantaria” (225, 273); “Euritakoak”, “guardasolak” (195); “parizta”, “zinu”, (196, 205); “iraunik”, “insulturik” (205); “*Tamala!*”, “lastimâa” (205); “sendailuak”, “sendailluaren”, “sendailu”, “botikak” (208), “botikearen”

Latsibi eskuizkribuan geratu zenez, ez dakigu lantegi hau non kokatuko¹⁰ zukeen egileak argitaratzera iritsi bazen. *Ardi galduan* euskarazko sinonimoa oin-oharrera igortzen du eta gaztelaniazkoa kontakizuneko berbaren ondoan ezartzen du. Berdin *Latsibin*, “Azaluskeria, *hipocresía*” (52), “Zurtasuna, zurtasuna, zurtasuna (*Prudencia, prudencia*)” (67), “logarri bat, *veronal*” (145). Bi eleberrietan behin edo behin eginkizun hori betetzen dute solaskideen arteko solasek: *Latsibin*, “zer da narea edo ori? (*iQué es prosapia o eso?*)” (66), “zelan da *estasion* euskeraz” (70), “Zer da *partidarioa?*” (135), “*Azarri*. Onek zer esan gura dau? *Con expedición*” (164).

Dena den, *Ardi galduako* moldeak zabaltzen ditu *Latsibin*, dela zein mintzaira duen iturri erantsiz, “Sarrakioa, erderazko *pavor*” (90), “izlari-izurria, erderaz *epidemia de oradores*” (96), “(beste izenez ortziriak, erderazko *mondadientes*)” (148), “*Azbehiak* (erderaz *las facciones*)” (164), “Matxaku, erderaz Machichaco” (242), dela gertalekukoek usatzen duten berba euskaratuz, “*El Rácimo*, euskeraz *Mordoa*” (38), dela hitzaren maila gaindituz, pertsonaiei dariena bi mintzaireretan ipiniz, “Garatzen bat alda (*Algun negocio o así será*)” (39), “Ezta agerkailu bat, gizâgerkailua da. –*No es un comedia; es la comedia humana* ziran Busturiren itzak” (64), “narea argitsua (*ilustre prosapia*)” (66), “Esaldien amaiuneak (eztaikit beste zelan euskerazkotu Viñasen *las cadencias de los párrafos*)” (77), “Amama doakiola! (*Que se le vaya la abuela*)” (100), “Ez urratsik ez lobenik (*ni un paso, ni un cornado*)” (106),

(282), “erremedio” (283); “eusle”, “suskritore” (210); “elaztuta”, “elaztegitik”, “inprentatik” (216); “inprimidurik” (210); “eredua”, “modelua” (216); “txirula”, “flautea” (214); “txakalakorta”, “baitegi”, “kartzela” (228, 250, 290, 291); “kirioen”, “nerbioen” (229); “atxitu”, “atzituko”, “atrapau” (236), “atrapauko” (267); “autortzeko”, “konfesatzeko” (247), “aizundu”, “Aizunketa”, “Aizunke-tea”, “falsifikadu” (252), “faltsifikazino” (278), “faltsifikazinoa” (286); “aztura”, “esperientzia” (252); “aizto”, “kutxilo” (252), “gañibetea” (260); “ingirak”, “eskrupuluak” (253); “irusakua”, “txolarte”, “tranpa” (254, 273); “margolari”, “pintore” (261); “txol”, “kopa” (263); “isuntzat”, “multatza” (265); “akurauko”, “alkilauko” (267); “oiñatz bat”, “arrastu bat” (278); “soiña”, “gorputza” (278, 286); “kisketari”, “aldabäari” (282); “Azal”, “sobrea” (291, 308); “sorta”, “pakete” (299); “zin”, “yuramentu” (306); ...

¹⁰ Edizioa egiten dutenek honela jokutzen dute: “Azkuek testuan zehar parentesi artean ipini zituan sinonimo eta gaztelerazko itzulpenak guk oin-ohar bihurtu ditugu irakurleari irakurketa erreteko asmoz. Ohar honek [sic] parentesi artean itxi ditugu, idazleak berak oin ohartzat idatzi zituanetatik bereizteko” (*Latsibi*, 1989, XXXIV).

“Azpisugearen etsera Pedro Viñas soil-soilik doa. ‘A casa del traidor solo va Pedro Viñas’ ziran bere itzak” (114), “Sarrezinak izan ziran Kartagoko berin-esiak (las vallas de vidrio de Cartago fueron impenetrables)” (120), “demokraten eredua, *modelo de demócratas*” (138), “erriaren usteak, *la opinión pública*, berak ziñoanez” (143), “basa-izlari bat (*un rústico orador* zinoan berak)” (159), “Elazkoak itz egin begi (*Que hable la prensa*)” (201), “Latsibi aita- seme dedu-deduzko uritarrak (*los honradísimos ciudadanos* izan zan Bekosoloren esakera suzkoa)” (306), eta behin, “Parkeske nago”, oin-oharrera darama jatorrizkoa, “*Pido perdón* izan ziran bere itzak” (119). Hauei batzen zaie kontrako norabidekoak, gaztelaniarekin hasi eta jarraian euskaratuz: “*nuestro activo y diligente corresponsal*, gure berrikari eragile ta maratz” (95), “*el sesudo médico*, sendalari sen onekoa” (95), “*Sacristán traidor* (Elizain azpisugea)” (107).

Kode bateratua erakustearekin eten duenez, hitz bakoitza neurtzeko premiarik ez zuenean, bi hitzetan adierazten ditu hainbat esaera. Ekimen hau ez dator Azkue eleberrigilearengandik baizik eta hizkuntzalariarengandik; izan ere, gertalekukoek gaztelania ezagutzen dutenez, kontakizunean bertan euskaratzen du, hartzailea jakinaren gainean jartzeko zein den berba egokiena euskaraz baliatzeko. Estandarizatuta ez dagoen euskararen bidez egikaritzen duenez kontakizuna, estandarizatuta dagoen gaztelaniaren bitartez zehazten ditu ezohiko diren erabilerak, istorioak garatzen diren tokietan hizkuntza ofiziala zenera joz, euskaldun oren hizkuntza ofiziala ez izan arren. *Ardi galduan* oso gutxitan eskaintzen zaio latinari eginkizun hau.

Gutun-egileek egoera soziolinguistikoa azaleratu izanagatik, gaztelaniaren arrasto txikia uzten dute, eta *Latsibin* handitzen da. *Ardi galduak* zuen xedearengatik, istorioa kokatzen du gaztelania iritsi ez den toki batean, baina hortik irtetea gaztelaniarekin topo egiten du, Donostian zein Lasarten. Osterantzekoak hitz teknikoak dira, nola sendagilearen diagnostikoa, hala Aita Mendirik eta Belauntzako apaizak erantsitakoak. Leonek aitarentzat gaztelaniaz ondutako eskutitza liburura ekartzea baztertu ondoren, *Latsibin*, bere horretan lagatzen du liberalen gudalburu Pedro Viñasek Mungian burututako mitina, oin-oharrean euskaratuz. Bi eleberriak ez ditu banantzen zenbatekotasunak bakarrik, baita nolakotasunak ere, hain justu, ikasketak dituztenak eta ez dituztenak bereizten dituelako, haien ahotsetik jariatakoa

arauaren arabera idatziz eta hauena ebakeran oinarrituz. Hortaz, *Ardi galduan* ez bezala, euskara baino gehiago usatzen da gaztelania pertsonaiaren hizkeraren erregistroa finkatzeko.

Bi kontakizunetan daude euskara tutik ez dakitenak eta ama-hizkuntza desberdinak dituztenak. Alderdi horretatik ordezkari funtsezkoak bi amerikarrak dira, Kaliforniako Alice eta Puerto Ricoko Pedro Viñas, nahiz eta, bata eta besteak, ez duten partekatzen istorioan gauzatzen duten lantegia. Aliceren ahotsetik ateratakoa *Ecos del Urumeako* kronikan soilik azaltzen da, eta Pedro Viñas da hauteskundeetan jarkitzen diren bi gudalburuetako bat. Aliceren mintzairari eusten zaio; ez, horrela, Pedro Viñasenari; izan ere, honi gorde izan balio *Latsibin*, bederen, ele bikoia izango zen kontakizuna. Egoera hori saihesteko elebitasuna ematen die egileak, Mungiako mitinean izan ezik.

Landa-eremutik kalera igarotzen denean, gutunak biltzetik kontalari bat sartzen du istorioa kontatzeko eta horrek pertsonaiek ikusten dituzten gaztelaniazko iragarpenak¹¹ itsasten ditu, baita eskutitzen azalean irakurtzen dutena bere horretan utzi ere:

En su ausencia a D. Pedro Viñas de Andrés. Urgente. / Mungúa (234), Urgentísimo. Al Lic. Pedro Viñas de Andrés. Torrealdea, diputado electo (257), Al Señor Torrealdea Diputado, eta barruan La rasgué (283), Al Lic. D. Pedro Viñas de Andrés eta bêko aldean Torrealdea, diputado electo esaten du Begik (291), A don José Andrés Bekosolo, abogado defensor de Latsibi. Cárcel de Larrinaga. Bilbao (299), Urgentísimo / Sr. D. Pedro Viñas y Andrés, Médico titular / En casa de Doña Abdon / Mungúa (308), "Urgentísimo (308), Al Sr. Diputado Torrealdea. La rasgué. O. (308), zein ogerlekoak jartzen duena, Alfonso XII por la G. de Dios, Rey Constitucional de España. 5 pesetas (245).

Nolanahi ere, idatzi oro ez da agertzen gaztelaniaz. Pertsonaien artean idazketarekin lotura nagusia duena Pedro Viñas da, baliabide honekin mi-

¹¹ "Hotel de la Concha, Ascensor, cocina la más esmerada, cuartos de baño, confort moderno. San Sebastián" (23); "Farmacia de Larrinoa" (25); "Confitería de Olabe" (25); Gaztelugatxeko horma batean ezarritakoa: "Se suplica que no se escriba en las paredes de este Santuario" (130); "PANADERIA DE ANDRAKA-MUNGIA" (132).

tinlarien mitinak gobernatzeaz bestalde, *Eco de Vizcaya* egunkariko berriemailea baita. Liberalen lehendakariak kanpainarako gudalburu izendatu zuenean, egoera soziolinguistikoa dela eta, erabiltzen diren bi mintzairak menderatzen zituen pertsonaia bat kontratatu zuenez, agindu ziezaiokeen idazkiak euskaratzea; ez, ordea, euskaraz hitz egitea.

3. *Ardi galduaren eta Latsibiren arteko aldeak*

Langai desberdinez moldatutakoak dira biak. Fikzioa baino ez du euskarri *Ardi galduak*, gutunak bidaltzen diren herrietako izenak salbu. Berdin *Latsibin*, jazoeren tokiekin, baina aurrenekoan ez zegoen historia osagaia erantsen du. Historiagile baten aipamena ez ezik, bi pertsonaia historiko barneratzen ditu, horietako baten izena aldatzen badu ere istorioan. Kontakizunean karlisten gudalburua Donato Arraitz Sagasti izan arren, oin-oharrean adierazten du egiazkoa, “Onen yatorrizko izena Donato Txopitea zan” (26) eta, bestearena, ez du mudatzen, Práxides Mateo Sagasta (1825-1903):

El Rásimoko bazkide guztiak (...) Sagastari, Sagasta zan orduko ministroen buru-ta, telegrama luze gogor bidaltzea erabagi eben (311).

Berez, benetakoa eta asmazioa nahasten ditu. Esaterako, egunkariari eta aldizkariari ipinitako izenak. Bi gudalburuek dute harremana argitalpenekin, liberalena asmatutako *Eco de Vizcayako* berriemailea da eta karlistena *Euskalzaleren* harpidedun; azken hori, hiru urtez Azkuek plazaratu zuen aldizkaria. Harpidedun horren bidez sartzen da *Latsibiren* egilea kontakizunean, Donato Arraitzek *Euskalzaleren* egoitza bisitatzen duenean, aldizkariaren zuzendariarekin mintzatuz:

Euskera utsezko albistari bat agertzen zan urte aretan Bilbon, *Euskalzale*. Zein kale ta etsetan zan ondo ekian Arraitzek. Ara eldu zanean, ateko kisketa gogor yota, zuzentzailea bera agertu ekion ta aren agotik “Zer atsegin” entzueran, barrez itz ónek zuzendu eutsazan: “Adonis-en ondorengoa ezpanaiz be, euskaldun naizana arpegi itxusi onetan ezagutu dozu, orregaitiño, abade jaun osasuntsu orrek.”

(...) Ordutixek, Arraitz sendalaria il zanarte, adiskide onak izan ziran biak (210).

Haatik, egiatasun osoari ez dio eusten, hain zuzen, gertaerak 1890ean kokatzen dituelako eta handik zazpi urtera sortu zuelako Azkuek euskara hutsezko *Euskalzale*.

Ardi galduan euskara estandarizatzea zuen helburu, ez *Latsibin*. Han, istorioa kode bateratua erakusteko bitartekoa da; hemen, liberalen portaera salatzea; han, fikzioa soilik du euskarri; hemen, baita historia ere, eta egotzitako salaketak geroago garaia aztertu duten historiagileek baieztatzen dute: maizterrak estutu¹² eta akta ugari faltsifikatu¹³. *Latsibiko* istorioa abiatzen da Santi Latsibi jaioterritik irtenaz, bere jaiotetxearen jabe den don Anbrusek galdatu ziolako bere Bilboko etxean biltzea, eta hara ailegatzean ezagutzen du asmoa, aukeratu duen hautagaiari¹⁴, bere iloba Tomas Torrealdeari, botoa ematea. Boto eskaerarekin hasitako istorioa, liberalen hautagaia eta gudalburua kartzelatuta amaitzen da egin dituzten aizunengatik.

Ardi galduak xede linguistikoa baino ez du, euskararen kode bateratua agertzen dabilenean gehitzen du euskaldunarentzat bigarren hizkuntza egokiena. Izenburuak iragartzen du pertsonaia nagusia, ardi galdua, eta horren medioz finkatzen da ikasi behar den mintzaira: ingelesa. Kontua da hizkuntza eskuratu zuen tokian, eskortatik atera zela eta bere semeak

¹² Corcuera "Apéndice: elecciones provinciales vizcainas y municipales de Bilbao (1880-1890)" atalean lekukotza bat jasotzen du: "... en vísperas de elecciones, el propietario se dedicaba a recorrer los pisos conminando a sus arrendatarios a votar liberal, so pena de desahucio o aumento de rentas". Corcuera, J., *Orígenes, ideología y organización del nacionalismo vasco (1876-1904)*, 1979, 169.

¹³ "Los sistemas de falsificación electoral son variadísimos: desde la compra de votos (compra que también reviste varias modalidades: en metálico, en especie, pagando una comida o cena a los electores, etc.), hasta la arbitrariedad en la resolución de las impugnaciones por parte de la Comisión de actas de la diputación, pasando por la presión de los arrendatarios, la introducción de votos falsos en la urna, la creación de actas *ex novo*, prescindiendo de las papeletas originales y prohibiendo la entrada de público en el acto de escrutinio". Corcuera, J., *Orígenes, ideología y organización del nacionalismo vasco (1876-1904)*, 169.

¹⁴ "En Vizcaya los candidatos no eran nombrados ni por el Gobierno ni por los partidos políticos, sino por Chávarri y un pequeño grupo de industriales conocido popularmente con el expresivo nombre de la *Piña* –o partido 'de los ricos', según Unamuno–". Fusi, J. P., *Política obrera en el País Vasco (1880-1923)*, 1975, 108.

pairatuko duela. Jomuga linguistikoa ez duen *Latsibin*, goibururako hautatzen du bigarren mailako pertsonaien abizena eta kalteak jasaten dituztenak. Hortaz, erantsitako eleen baliabidea korapiloaren muinetik kanpo daude bi eleberrietan. Gertalekura iritsitakoak latina eta gaztelania dira, eta bien idazketa *Ardi galduan* arauan oinarritu ostean, *Latsibin* euskaldunen gaztelaniako dialektoa emendatzen du, ikasketak dituztenak eta ez dituztenak bereiziz.

Egileak erabaki du istorioaren gunen liberalak izatea, hauen jatorria jakinaraziz zein kanpainan zehar egiten dutena azalduz, eta berri horiek ematen dira gaztelaniarekin bustiz. Karlistek gaztelania oso gutxi txerztatzeaz gainera, ez dira liberalen ildokoak, ez baitute zerikusirik ez alderdiarekin, ezta hauteskondeekin ere, baina aurrez aurre jartzen direnek partekatzen dituzte bi ereduak, araua eta ahoskera euskarri dituztenak.

3.1. Liberalen eta karlisten ahotsetik ateratako gaztelania

Esan denez, *Latsibiko* protagonistak liberalak dira, eta, karlisten alderdikoak ez bezala, barneratzen dituzte orainaren eta iraganaren argibideak. Istorioa garatzen den sasoian koalizioa da, lehenaldi hurbilean sortutakoak dira, jada badute egoitza Bilbon eta hauteskundeetara deitzean nola jokatzaren duten gaztigatzeaz bestalde, kanpainan egiten duten ibilera eza gutarazten da. Albiste hauek gaztelaniarekin zipriztinduz bistaritzen direnez eta karlistenak norabide horretatik landa daudenez, beste inguru batetakoak dira.

Ambrosio Isasti Intxaurtiaga “*Presidente del Comité Liberal*” (39) da. Jata-be badu ere jaioleku, berrogei urtez Puerto Ricon bizi izandakoa da, gazte zela bere osabak hara eraman zuelako. Liberalen lehendakariak hauteskundeetarako aukeratzen ditu ahalzungaia eta gudaiburua. Ahalzungaitzarako “*odolez yatabetarra*” (47) den bere iloba Tomas Torrealdea Isasti legegizona hautatzen du, eta horren arrebaren, “Tete”ren, senargaia gudaiburutzarako, Puerto Ricokoa den Pedro Viñas y Andres:

Puerto Ricoarra, urte atantxe Valladolid-en sendalari egina. (...). Aitak beragana Puerto Ricora deituarren, Bilboko eritegian azturatu bear ebala (...) urte beteko luzapena eskuratu eban (37).

Haatik, kontalariak ez du jasotzen latinoamerikarren dialektorik, guda-buruari araua egotziz, lehendakariari, aitzitik, euskaldunen dialektoa eta honekin batera Mungiako okindegiko Floren Andrakari:

Mungiako kartagoarren artean iru ziran liburu ta yakituria-zaleak: *Arangoiti* legegizona, *Ortiz de Treviño* eskola-maisua ta *Busturi*, Berinolean kutxazain egoan Jose Andres Urizar, seminarioan luzaroan egondakoa. Beste guztiak irakurle gitxiko, yakituria bagako (31).

Don Anbrusek bere jaioterrian gauzatzen duen mitinean iragartzen du bere kargua:

El Rásimo zer dan badakizue, *El Rásimoko presidente*, maipuruko, maipuruko, ta presidente gauza bat dira ta, *El Rásimokoa* Bilboko aberatsenak egin nabe ni, *El Rásimoko* buru (68-69).

Aurretik, kontalariak zehaztuta zeukan ezizen hau:

Aspaldikoa da Ibaizabalen bazterreko uri zaratatsuan bizi zan *La Concordia Cívica*. Ezizen-zale dira bilbotarrak eta beingo baten ezarri eutsen *Concordia* oni, batasun osoa eukalako edo, irri-izentxo au: *El Rácimo*, euskeraz *Mordoa* (38).

Baita beste ezizen bat gehitu ere oin-oharrean: “Askorentzat *La Piña* zan ezizen au” (38). *El Rácimoren* partez (40), *El Rásimo* (40, 87, 159, 182, 199, 200, 213, 214, 215, 217, 232, 233-234, 251, 252, 256, 274, 291) erabiltzen du don Anbrusek, eta horrela adieraztea agintzen dio hautagai den bere iloba legegizonari:

Emen masmordoari erderaz beti *El Rásimo* esan izan dautsagu. Ezpadakik, ikasi. (‘No vengas ande mi con chichili-páchalas de abogaditos. Aquí al *masmordo* siempre le hemos llamao en castellano *El Rásimo*. Si no sabes, aprender’. Onetxek izan ziran bere itzak, bere eleak) (40-41).

Bizkaiko ahalduna izandako eta orain hautagai ez den Arangoitiri adiskide batek galdetzen dionean “zer da (...) Mungiako ‘*El Rásimo*’ ori?” (215), erantzunean baiesten dio liberalen burua bera duela iturri:

Zuok emen *La Piña* daukazue, liberal jauntxoen baltzua. An Mungian, eztakigu euskeraz *Pino* ta *Piña* zelan esan, eta *Mordoa* esaten dogu, erderaz *El Rácimo*. Baiña zeuon artean daukazue Mungia-ondoko baserritar Puerto Ricon aberasturiko bat, don Anbrus. Eta onek, (...) eztaki bestela esaten *El Rásimo* baiño; ta orain guztiok an *El Rásimo* gora ta *El Rásimo* bêra darabilgu (215).

Dena den, ez da mugatzen ezizenetara, “*Concordia Cívica*” (87, 159, 160, 233, 252, 253) ere baliatzen da eta.

“Mordoa” horren jatorria dago bigarren gerra karlistan Bilbon frontean borrokatzen zuen gudaroste liberalaren laguntzaileetan. Laguntzaile hauek Arenalean batzen ziren gatazkaren ibileraz jarduteko: “*Urbanos* bai, bigarren karlistadako *Auxiliares*-en antzera” (60). Bilerak sendotzen joan ziren, eta *El Sitio* elkarte eratu zen 1875eko martxoaren 19an, eta kontakizuneko gertaerak jazo ziren urtean, 1890eko abenduaren 12an, “Palacio de las Libertades”¹⁵ egoitza ireki zuten. Solaskide batek don Anbrusi “*Voluntario de la Libertad* izan eizara” (39) itaundu ondoren, “*Palaciego de la Libertad* zara” (39) diotsa eta “aurrerantzean *Patriarca de la Libertad*” (39) izatea eskaintzen dio; *El Sitio* (39) elkarteko kide den ere jakin nahi du eta baietz ihardesten dio, eta *El Sition* (43) agertzen da.

Liberalena ez da alderdia, koalizioa baizik: “*por coasión eletoral*” (56), “*Ori Liberal de aristocracia da, ni Liberal demócrata. Liberal dala esan dot*” (61), “*como candidato independiente*” (63) aurkezten da hautagaia, “Torrealdea bere loba legegizona aldungai askatua (*candidato independiente*) zala, etzala *candidato liberal*” (68), “*Candidatura liberal*” (125, 187), “*Candidatura independiente*” (125, 187).

Liberalek tolerantzia eta aniztasuna oinarri dituztenez, batzarretan bildutakoek “*Pido la palabra*” (98, 100, 101, 230) eskatzen dute eta erantzuten zaie “*la tiene su señoría*” (98) esanaz, eta don Anbrusek “*Ze pido ta mido*” (230).

Kanpainan “*por combisión*” (59) erabiliko dute. Don Anbrusek jaioterrian burututako mitinean dio “*Oraingo au por combisión. Por combisión zer dan ezta-*

¹⁵ “La villa de Bilbao, su historia, proyectos, recorridos etc...”, sites.google.com/site/bilbaometro-poli/fichas/ficha-27.

kizue? *Por combisión* ba esaten dako... zelan esango dot? Eta ba... (Busturik belarrira urreratu ekion '*Por combisión* botoa diru bagarik emotea da') (69). Dirudienez, "*a la inglesa*" (78) da; izan ere, "*Por combisión* eztogu bada esan? Bai, don Anbrus. Orixe da *a la inglesa*; ta orretarako arerioakaz izkaldiak egin bear-ko doguz" (78). Haatik, hautesleak irabazteko modua ez da mugatzen konbentzitera, ezta erostera ere: "VALE VEINTICINCO PESETAS pagaderas en Bilbao dentro del corriente mes. MUNGUIA A 2 DE OCTUBRE DE 1890" (231); don Anbrusek "VEINTICINCO-ren orde z ipiñizu DIES" (231), "*cinco por cinco veinticinco ta cero*" (231). Testuinguru honetan berriro azaltzen da "*a la inglesa*" (224, 230, 232, 233), "*Corriente*" (224), "*No vale*" (232), "*a la inglesa ala a la bilbaina*" (232), "*a la bilbaina*" (232), "*a la gitanesca*" (232).

Floren Andrakak "*Las fuersas bibas*" (32), "*inkondisional*" (50), "*inkondisionalak*" (61) ikusten du koalizioa, eta euskaldunen gaztelaniazko dialektorekin adierazitako hauei batzen zaizkie gainerakoak, "*Las fuersas bibas*" (95), "*incondisional*" (136), horien artean kontalaria bera, kapitulu bateko izenburu baten bidez: "XVI. Liberal, demócrata, incondisional" (133). Don Anbrus iturri duen "*selebración del triunfo*" (199), "*El discurso de Sierre*" (199) moldeari eusten diote ikasketak dituzten liberalek, "*El discurso (...); de sierre*" (199), "*el discurso de Sierre*" (199), Arangoitik berak bi bider errepikatuz "*El discurso de Sierre*" (200).

Kontakizunean bertan azpimarratzen da liberalena koalizioa zela, eta, ge-roago, historiagileek jakinarazi dute koalizio honek karlismoari¹⁶ aurre egin ziola. Ez da zedarrizten koalizioa dela aitortzera, baizik eta erakustera, batzuen eta besteen ideiak bereiziz eta, gainera, beren artean azpisuge bat daukate.

Istoria hasten da don Anbrusek hitzordua ipiniz bere maizter Santi La-tsibiri botoa eskatzeko; ahaldun izandako Arangoitik, aitzitik, maizterrak estutzea bazterten du:

Bilboko gogaideak eskatu dausten euspina maistarrai botoa emon eragitea bada, gizonak, ez naiz giza-merkatari, *no soy mercader de hombres, no soy tratante de blancos* erantzungo dautset (52).

¹⁶ "Durante los años 1880 había funcionado en Bilbao una 'coalición liberal' entre monárquicos y republicanos contra el carlismo". Fusi, J. P., *Política obrera en el País Vasco (1880-1923)*, 1975, 110.

Mintzatzeko aukeratutako hizkuntzak ere banantzen ditu. “Yo ya sabusté, yo por la Libertá” (87) dioen Floren Andrakak, “Protesto” (183, 222) bigarrenez baliatu ostean, “Hay que haser un curso de apelasi3n” (222) emendatzean, bilerako kide batek, Aranduik, “Mutil, euskeraz itz egik” (222) erantzuten dio. Baita kontalariak iruzkin bat txertatu ere:

Hay que entablar recurso de apelasi3n-en ordezekoak alziran bere itz len aitatuak. Ezin esan Gorabidea artu bear dogu? Ori esan baleu, batzarreko guztiak ulertuko eutsen bere gogamena, baia zoritxarrean arroa izan ta erderaz egin bear. Amaika Floren Andraka bizi dira gure artean or-emenka (222-223).

Don Anbrus ere ez da Floren Andrakaren iritzikoa:

Floren Andrakak *apelasi3n* gora ta *apelasi3n* b3ra ziarduan, don Anbrus bera gogaitarazo-arte. Isasti jauntxoak, (...) euskalzaletxoak zirudian. Ona zegaitik. Zalditzat *caballoa* ta txarteltzat *billetea* esanaren, gure egunotan iñor ezta lotsatzen, ez esale ez entzulerik; baia *costudera*, nai *semos*, nai *eslegir*, nai *alkordar* ta *sorpresa* nai *m3ndigo* entzunda, don Anbrusi irribarre egiten eutsen ta gurago izaten eban euskeraz yardun (223).

Pedro Viñasek seminarioan luzaroan egondako Busturiri beste ezizen bat ezarri zion, “Elizkoia zalako *el sacristán de Cartago* izentau oi eban” (94) eta, don Anbrusen etxean sartzan denean, “Busturik sotan3a ezaban erantzi, yakepean darabil” (109) diotsa eta jabeak “*¿La inoransia m3s que la siensia te gusta o qu3?*” (109) ihardetsi ondoren, gudalburuak argitzen dio esandakoaren zergatia: “Busturi bekosolotarrari salduta daukagu. Erromarrakaz isileko artu-emonak darabiltz” (109).

Liberalek mitin ugari egiten dituzte, bakoitzean bi mintzairak erabiliz: “Floren Andrakak domeka arrastian Meñakan diskurtsu bi daukaz, erderaz ta euskeraz (100)”, “Uritarrak –zinoan-, gaur arratsean (...) *diskurtsu* bi (...) Ortiz de Treviño maisuak *Caf3 de la Uni3n*en erderaz, Arandui karnazeruak (...) euskeraz. (...). Diskurtsu onen geia: *La lucha electoral*” (154), “Ienengo, Larauo, euskeraz; gero, erderaz, Floren” (220). Karlistek, oster, mitin bat baino ez, Mungian egiten dutena, eta euskaraz soilik. Mitin horrek zenbait berezitasun ditu, kontakizunean osorik jasotakoa ez ezik, alde bateko eta bes-

teko gudalburuak aurrez aurre jartzen dituen da, karlistenenak euskaraz barririk eta liberalenenak bi eleetan, mitinlariak gaztelaniaz eta itzultzaileak hark adierazitakoa euskaratuz. Donato Arraitz da lehenbizi hitza hartzen duena eta ekitean entzuleen artean zeuden liberalek astintzen dute, Arangoitiren emazte andra Isidorak “*feo*” (182), “*Feote*” (183), “*Macaco*” (184), “*Calla, cara de vino*” (185) oihukatuz; Arangoitik “*Ahí duele*” (183), “*Fuera ese lenguaje chabacano*” (186) eta Floren Andrakak “*Protesto*” (183). Pedro Viñasek Donato Arraitz txandakatzen duenean, haren lehen berbak entzuleak isilarazteko dira: “*Basta señores, basta*” (189). Horren mitinean ere liberalen garrasiak karlistenen gaineratik daude: horiek “*Viva don Felipe Kortazar*” (190) baizik ez, eta haiek Floren Andrakaren “*Bravísimo*” (190), horren arreba zaharrenak alboko etxeakoarenari ohartarazitakoa, “*Marselina, Marse –esan eban–, griteis que hable Floren Andraka; lo demás perder vamos a haser, seguro, seguro, perder*” (191), eta Martzelinak, “*Que hable Floren Andraka*” (191). Arangoitik “*No hace falta ningún intérprete*”, “*¡Bravo, amigo!*” (192), nahiz eta bere ustez gaizki bukatu zuen: “*Tipejo, todo lo has echado a perder*” (194). Andra Isidorak ere jarraitzen du “*Imbéciles*” (190), “*Aplaudid lo bueno, destripaterrones*” (193), “*Bien devuelto*” (193), “*Mi enhorabuena. Esto es hablar*” (194). Hauei, izenik gabeko liberalak elkartzen zaizkie “*Viva don Pedro*” (193) deiadarraz eta “*Muy bien*” (194) balioztatuz.

Hauteskundeetako kanpainarako liberalen gudalburu izendatzen dute Puerto Ricokoa den Pedro Viñas y Andres, eta euskaraz tutik ez dakien honek egoera soziolinguistikoaz galdetzen du. Arangoitik horren berri ematen dio:

Emen kalean bizi diranok, osoro nai erdizka ta zelanbait, erdereak bururatzen dabe; baia kaletik urten ezkerok, sei ezaldagoz basauri bakoitzean, sei gizaki, erderazko itzaldi bat ulertuko dabenik (53).

Hala izanik, ezinbestez, itzultzaile baten premia zeukan eta kontratatua izan zenak mitin horretan lana zuen, Donato Arraitzek euskaraz ziharduela, ulertezina saihesteko (“*Qué dice?*”, “*Adierazleak: ‘Que viene usted de casa de la madre’*” (182)), zein bere gudalburuaren mitina euskaratzeko. Puerto Ricokoa izanagatik, ez dario gaztelaniazko dialektorik, ezta euskararekin hutsik egin ere. Orokorrean euskara baliatzen du, noizbait gaztela-

niara joz, bai hizketan diharduenean, bai idazten duenean. *Eco de Vizcaya*-ko berriemaileak Mungiako mitinaren ebaluazioa euskaraz mamitzen du, eta izenburua *El Eco de Vizcaya con la carta de Munguia* (204) izan arren, gaztelaniazko bi esaldi bakarrik txertatzen ditu, biak karlisten gudaiburu Arraitz gaitzesteko:

... ezin kendu izaten dot neure buruti Quevedok gizon surrandi batez esan ebana: ‘Erase un hombre a una nariz pegado’. Arraitz ezagutu baleu ‘Erase un par de ojos de besugo pegados a un hablador’ esango eben madriltar idazle irrilari andiak (205).

Bi bider jasotzen dira *Eco de Vizcaya*ra bidalitako albisteen zatiren bat, biak batzen ditu karlistak erasotzeak eta banantzen ditu erabilitako hizkuntzak:

Rústicos oradores... Inspiraciones del morapio... Contrabandistas de la elocuencia... Remachadores de la ignorancia popular... El Sátiro y el Juglar” (94).

Gudaiburu den aldetik, mitinlariak mitina zertzeko moduaren erantzule da eta gain-gainean egoten da. Don Anbrusek Gatikako mitinean ahantzi duena gogorarazten dio, hurrengoan, Laukarizekoan, sartzeko:

1° *No soy orador.*

2° *Hijo de Jatabe, casi casi de Gatika... y Laukariz.*

3° *Presidente de la Concordia Cívica El Rásimo.*

4° *Frutas del árbol. Ferrocarril de vía estrecha. Primera estación: Gatika y Laukariz respectivamente* (79).

Baita bereaz arduratu ere, itzultzaileari nola bete behar duen eginkizuna azalduz, aditu bezala bost gai jorratuz, hitz-ebakerarekin hasiz (164-166). Euskararen arrastorik ez duenak ia euskara hutsean jakinarazten dio, eta bere ikasgai luze horretan gaztelaniazko esaera bat eta hitz bakarra besterik ez ditu barneratzen: aurrenekoa, erkaketa gisa ekarritakoa; bigarrena, jarritako hitzaren ordezkoa.

Mungiako mitinean, don Anbrusen tituluen berri ematen duenez, “*Presidente del Ferrocarril de Munguia, Presidente de la Fábrica de Vidrios Berino-leaga, Presidente de la Concordia Cívica de Bilbao, Presidente honorario de la*

Sociedad de oradores de esta villa” (193-194), justifikatuta daude kanpainan usatu dituzten erdarakadak, orain arte aipatu ez direnak gehituz: “*De vía estrecha*” (69), “*tren de de de...vía estrecha*” (70), “*orador patriarcal*” (89, 91, 98, 102, 182, 184, 217).

Bi gudalburuak bakarrik batzen ditu sendagileak izateak, “Arraitzek Madriden lez Viñasek Valladoliden ikasi dau” (118), eta gaztelaniaz itsatsitako esaera batek: Arraitzek “*Creo en Dios Padre*” (90), eta Viñasek hitz-ebakeraz aukeratutako alderaketa, “*Dios te salve ta Creo en Dios Padre*” (164).

Karlisten ahotsetik gaztelania oso gutxi ateratzeaz bestalde, ez dute zeri-kusirik, ez alderdiarekin, ezta kanpainarekin ere. Donato Arraitzek Mungiako mitinean erantsitakoak besteenak dira, liberalek kanpainan zehar igorri dituzten kontsignak baizik ez: “*Presidente de honor*” (182), “*Orador patriarcal*” (182, 184), “*El Rásimo*” (182, 184), “*Candidatura liberal*” (187), “*Candidatura independiente*” (187), eta honen harira burura datorkion “*Candidatura apostólica*” (187), “*honorable*” (190). Osterantzekoek ez dute harremanik politikarekin, “*Sacristan de Gatika, Heroe de Arcachon*” (35), “*cólico miserere*” (172), “*monos sabios*” (262), “*Que aproveche*” (290), “Anton Imaz ta Ezkurdi, *natural de Mendata*” (296), eta horiei emendatzen die “*Ladrón, malvado*” (289), Jatabeko botoen zenbaketa iragartzen dutenean.

Gaztelaniari dagokionez, neurriak eta zeresanak bereizten ditu liberalak eta karlistak, baina elkartzen ditu idazketa erak, bi aldekoetan daudelako arauan ala ahoskeran oinarritutakoak. Banaketak irizpide bakarra jarraitzen du, ikasketaduna izatea ala ez.

Karlisten ostean Anton Imazi egozten zaio euskaldunen gaztelaniazko dialektoa: “Bilboko eliza baten *Bajo de Capilla* ta *organista ajunto* egin nenduen” (29), “*Sertamen de Orfeones*” (29), “*beintisnco*” (156), “*asoluto*” (156), eta behin edo behin arauaren agindupean, “*Sacristan, cantor, organista*” (29), “*Orfeón Bilbaino*” (29), “*Yo soy elector de Gatika*” (70), nahiz eta azken honetan badagoen zalantzaren bat, besterik erantzuten diolako Busturik, Viñasek galdetzen dionean zelango izena den Adona:

Erderazko Abdona. Eztautsazu goizeon Anton Imazi *eleor de Gatika* esaten entzun? (76).

Antzera jokatzeko Floren Andraka liberalarekin. Floren Andrakak daraman zaldiari “*Hala, Vizconde; hala, Cabrera, que vamos a Jatabe y tenemos prisa; hala, hala*” (65) adierazten dio; “*Bravísimo*” (190) oihukatzen du Viñasen mitinean; “*Bravo*” (289) Jatabeko boto-zenbaketak aldarrikatzean edo paperean irakurtzen duenean “*yo no soy orador*” (86). Lehendakari duten don Anbrusekin, hegiagoretan izan ezik, “*Caracolada!*” (21), “*Cara... cas!*” (44), beti ebakerari eusten dio.

Liberalen buruaren, Floren Andrakaren, eta hori babesten duten pertsonaien gaztelania salbu, gainerakoena arauan finkatzen da, nola hautagai duten Tomas Torrealdearena (“*¿Quién es usted?*” (70), “*Viva el ilustre ayuntamiento de Jatabe*” (71)), hala Laraudorena (“*El Señor Arangoiti será inspector*” (214)).

Hortaz, gaztelaniaren idazketa ez da ezartzen ideologian. Ikasketak ez dituztenei xedatzen zaie euskaldunen dialektoa, eta horren erakargarri zuen Azkuek hizkuntzen gaia, ez duela baztertzen beste dialekto bat gehitzea ere, andaluziarrena, Bermeoko ahaldungaiaren bidez: “*Bermeoko Vista de Aduana* andaluzak esaten dauskuna, *pata quié desir igual, lo mezmo*” (286).

Berez, gaztelaniarekiko harremana ez da mugatzen hauteskundeetara aurkezten direnetara: iraganean, Anton Imazek Bordelen orfeoien lehiaketan parte hartu zuenean, “*Maisuak batean Muchachos, sangre, bestean Arlotes, aquí pegar*” (29) esaten zien; orainean, zaldizainak bezeroari ihardesten dio: “*¿Al Rásimo? Ya sé ande está*” (87), eta Bilboko auzitegian egiten den epaian mahaiburuak “*Tiene la palabra su defensor*” (305) dio.

Gaztelaniazko maileguak liberalen zein karlisten ahotsetik ateratzen dira. Liberalen aldekoek, “*cara ta cruz*” (25), “*konbenzidu*” (59), “*inusente*” (66), “*dentista bat*” (78), “*Estado Mayorra*” (85), “*politika lokala*” (96, 154, 218), “*sin falta*” (97, 281), “*seguru*” (134), “*partiduak*” (135), “*puntu*” (136, 137), “*Demokrata ta inkondisional*” (136), “*esentzia ta esperentzia*” (136), “*controversiarik*” (220), “*iñorantea*” (220), eta behin don Anbrusek nolabaiteko nahasketa egiten du: “*Iñusente, más que iñusente!*” (160). Karlisten aldekoek, Zabaleta eskribauaren “*generalá*” (90), Santi Latsibiren “*promes*” (122), gualburuaren “*kaso konplikadu batek*”, “*konsulta-billa*” (211), “*akonpañamenua*” (265), eta Aiko ezizena zuenak jarritako bertsoak liberalek igorritako

kontsignak sartzen ditu: “*konferenzia / Libertadea ta progresoa / nai politika lokala*” (218). Alabaina, hauteskundeak irabazi nahi dituzten biek mailegu bat partekatzen dute: “*diskurtsua*” (91, 96, 100, 154), “*diskurtsua*” (92, 98, 137, 141, 246), “*diskursu*” (93). Badago pertsonaia bat hizketan mailegua eta euskarazko ordezkoa lotzen dituen ere, “*Berinoleaga egin zanean kontratista Zenon izan zan, (...). Yataben udarako etse bat egiteko (...), Zenon berau izango dala eginedun*” (246), eta “*eginedun*” horren esanahia zehazten da: “*kontratista*” (246).

Kontalariak berak ez dio uko egiten ekidin zitzakeen gaztelaniazko maileguak kontakizunean bertan ipintzeari, “*sopea*” (19), “*posporo*” (138), “*notarioa*” (175), “*termometroa*” (176), “*kartzelara*” (184), “*kartzelaratu*” (294), “*kartzelan*” (295), “*faltsifikau*” (295) eta “*zukua*”, “*arrast*”, “*barataria*”, “*egurazia*”, “*baitegi*”, “*aizundu*” oin-oharrera errotan ditu, nahiz eta kontrako norabidekoa izan ohikoena. Kontakizunean maileguaren alde egiten duenean, gutxitan eransten du euskarazko hitza eta aldrebes jarduten duenean, bai. Esaterako, “*zadorlaria*” (170, 259, 263) hobesten duenean, maileguaren berri ematen du; ez, horrela, “*sekretarioa*” (228, 266) lehenesten duenean, ez du emendatzen oin-oharrean euskarazko berba.

Ardi galduak zeukan helburuarengatik, istorioa kokatzen du gaztelania iritsi ez den tokian. *Latsibin*, gertalekuz aldatzean, justifikatuta zegoen hizkuntza hori nabarmen gehiago erabiltzea. Elebakarrak eta elebidunak dardela adierazten du, baina euskara ez dakitenak barneratzen dituenek, hauen mintzairari eusten bazion, ezinezko izango zuen euskaraz gauzatzea kontakizuna. Horregatik egileak eskaintzen die eleaniztasuna Pedro Viñasi zein Arangoitiren emazte andra Isidorari, gaztelaniaren lagin bat lagatzera mugatuz.

Latinoamerikako gaztelaniaren dialektoa txertatzeko egokiera agerikoa izan arren, baztertzen du, Puerto Ricok elkartzen baititu liberalen gudalburuak eta lehendakariak. Ikasketen mailak bereizten dituenek, sendagilearen gaztelania arauan oinarritzen da, eta han berrogei urtez bizi izandakoarena euskaldunen dialektoan sustraitzen da.

Istorioaren langaietako bat historia da. Historiagile batengana jotzen du iraganeko jazoerak bermatzeko, lehen gerra karlistako “urbanos”en eta bi-

garren karlistadako “Auxiliares”-en (60) gaineko aipamenak bilduz. Kontakizunaren orainaldian ere osagai hori gordetzen du; ez horregatik, besteen-gandik jasoz. Egilea bera da karlisten gudaiburuaren benetako izena jartzen duena, Espainiako ministroen burua, liberalen euskarrien izenak eta ezizenak, “Concordia Cívica”, “El Rácimo”, “La Piña”, “El Sitio”, Bilbon zeuden elkarteak, “Orfeón Bilbaino”, “*Sociedad Bilbaina*” (212, 215)... Kontakizuneari egindako akusazioekin, ikertu dituzten historialariak bat datoz.

Azkuek erabaki du karlistak alde batera uztea eta liberalak jarraitzea. Karlistenak ez bezala, jakinarazten da nork izendatu dituen gudaiburu eta hautagaia, baita kanpainan zehar obratzen duena ere. Hortaz, liberalen protagonismoaren eragilea da daukaten portaera salatzea. Lehendakaria jauntxoa da, berak bakarrik aukeratzen ditu hautagaia eta gudaiburu: bata bere iloba, eta bestea horren arrebaren senargaia. Kanpainan ezartzen da hauteskundeak irabazteko modua, errentadunak estutzea, botoak erostea eta botoen aktak faltsutzea. Liberalen makurkeria horiek gaztelaniazko berben bitartez zipriztindu izanagatik, mintzairaren eta salaketaren artean ez dago lotura esturik, preseski, leporatze horietako bat euskaraz azaltzen delako, don Anbrusek bere maizter Santi Latsibiri eskatutako botoa eta ahaldungai izandako Arangoitik, aurkako iritzia duenak, gaztelaniaz arbuiatzen duelako errenteroak zapaltzea: “*no soy mercader de hombres, no soy tratante de blancos*” (52).

4. Ondorioak

Azkueren kontakizunetan, euskaraz gain erantsitako mintzaireretan bi dira gertalekuetara edo inguru oso hurbilera iritsi direnak, latina eta gaztelania, baina banatzen ditu kokaguneak, latina hil zen, eta bizi da elizkizunetan eta ikasi dituztenen artean.

Aurreneko eleberritik bigarreneira nabarmen jaisten du latina gehitzea, gutxi sartzeaz bestalde, *Ardi galduan* euskararekin harremanetan ipintzen du eta eginkizun hau kentzen du *Latsibin*. Bi eleberrietan azaleratzen dira erlijioa eta hizkuntza jasoa jatorri duten esaerak, eta ia beti ikasketak dituztenek adierazten dituzte.

Gaztelaniari dagokionez, harrapatu ez duen gertalekua harrapatu duenarengatik mudatzean, barneratzen ditu ele hori ama-hizkuntza dutenak eta kontakizunean erabilitako mintzaira ezezagun dutenak. Bi istorioetan egoera soziolinguistikoaren aztarnak lagatzen ditu eta landa giroa kalearengatik ordezkutzen duenean, ikasketak dituzten eta ez dituzten euskaldunak bebizten ditu elearen ezagueran. Ikasketak dituztenek soilik gainditzen dituzte beren ama-hizkuntzaren sistema fonikoak erasandako baldarkeriak gaztelaniaren ebakeran.

Frantsesa ez da barruratu istorioak garatzen diren tokietara, eta ailegatu den gaztelaniaren bidez argitzen da euskarazko berbaren esangura.

Berez, aztergai den bitartekoa egilearen eskutik dator, hain zuzen, musika zein hizkuntzak oso erakargarri zituelako Azkuek. Zaletasun horiek direla eta, asko landu zituenez, bazuen gaitasunik eta irizpiderik alor horiei buruz. Bi kontakizunetan daude erbesterraten diren pertsonaiak, indianoez gain, halakotzat jotzen ez den *Ardi galduako* Medel eta *Latsibin* musika-ikasketak hobetzeraz Milanera joaten dena. Idazleak *Ardi galduako* pertsonaia nagusia bidaltzen du Kaliforniara zehazteko euskaldunarentzat ingelesa dela bigarren hizkuntzarik probetxuzkoena, eta bestelako zioarengatik igortzen du Anton Imaz Milanera, ez italierarengatik, baizik eta musikarengatik. Bi istorioetan musikaren berri duten eta kantatzen duten pertsonaiak egon izanagatik, ez Kalifornian bizi izandakoak, ezta beste inork ere aukeratzen du ingelesezko kantarik edo konposiziorik. Gaineratutako mintzaira orotan dago musika iturri duen izenbururen bat, ingelesez eta grekoaz izan ezik. Sustatzaile desberdinak dituzte ingelesak eta italierak, idazleak zituen bi grinetak bakoitzean kokatuz: mintzaira eta musika.

Ardi galduan elizkizunetako musikari bakarrik oratu ostean, *Latsibin* profanoa nagusitzen da, erlijio-musika bitara murriztuz: bata, latinez; bestea, gaztelaniaz. Gatikako sakristauak lokarri estua badu musikarekin eta honekin elkartzen diren alderdikide karlistak musikazaleak badira, justifikatuta dago kantatzen jardutea, eta alde horretatik liberalak menderatzen badituzte ere, hauek ere lorratza uzten dute ikasketak dituztenen medioz. Hortaz, ontzaileak musikaren gaia bereziki babesten dituen pertsonaiei eskaini arren, ez die ezabatzen gogoko ez zituen portaerak dituztenei.

Ingeleseko hitz bat salbu, *Ardi galduan* emendatutako ele guztiak araua gordez idazten dira, eta *Latsibin* beste bide bat eraikitzen du, ebakera euskarri duena, behin frantsesa hor ipiniz eta gaztelaniaren bi dialekto jasoz, euskaldunena eta andaluziarrena. Euskara bateratua erakustea xede zue-
nean, nahitaez doi jokatzeko premia zuen, eta asmo horrekin ez jarraitzean askatasunaren jabe zenean era honi heltzen dio.

Esan denez, mintzaira batbederaren bultzatzailea ez da berdina. Kontakizuna garatzen diren tokietan horietako bat besterik ez da bertako euskara baldintzatzen duena: gaztelania. Zalantzarik gabe, hizkuntza hori da istorioaren bilakaeran parte hartzen duena, ez osterantzekoak. *Ardi galduan* Leonen meza berria larunbatez Lasarteko komentuan egitea erabaki duenez bere izeba Isabelek, eta hor igandean izan ezik gaztelania erabiltzen delako, Azpeitiko apaizak ukatzen du aitabitxi izatea; *Latsibin* ele horrekin zipriztintzen dira liberalei egindako salaketak. Haatik, ez du ezartzen korapiloaren muinean, *Ardi galduan* Leonen saminaren eragilea ez delako aitabitxia ordezkatu izana, aita ardi galdua izatea baizik, horregatik galtzen du nahi zuen destinoa, eta *Latsibin*, hauteskundeetan aurrez aurre jartzen diren bi alde-takoek txertatzen dutelako gaztelania, karlistei politikaren gaian euskarara mugatuz.

Ardi galduan zuen helburuarengatik ezinbesteko zuen hitz bakoitza neur-tzea; ez, ordea, *Latsibin*. Bietan asko zaintzen du kontakizunerako aukera-tutako mintzaira, baita kode bateratua bizkaierarengatik mudatzen duenean ere. *Latsibin* kontatutako istorioa dela eta, justifika zezakeen, nola tokian tokiko moldeak biltzea, hala beste euskalki baten edo euskararen gaiztoaren aztarna lagatzea, hain justu, gertalekua Bizkaiko merindade bat baino gehia-go delako, erdaldun hutsak barneratzen dituelako. Alabaina, taxu horiek sartzea baztertzen du. Ondorioz, euskararen aldaerak saihesten dituen berak, gaineratzen ditu gaztelaniazkoak, tokian tokiko moldeak (El Rácimo / La Piña) zein bi dialekto sartuz, euskaldunena eta andaluziarrena. Andaluziarrena bizkaitar baten ahotsetik irten denez, beste norbaiti eman zekio-keen beste euskalki baten erakuskaria itsastea.

Bizkaitarrei nahiz kanpokoei egileak bizkaiera bikaina egozten dienez, dirudienez, euskara babestera dator, euskalkia bera bermatzera eta kode

bateratua duen gaztelania modu horietara zabaltzea baliatzen du pertsonaiaren izaera bereizteko.

5. Bibliografia

AZKUE, R. M.^a (1888). «Grankanton arrantsaleak» faksimilea in J. A. Arana Martija, (arg.) (1988), «Grankanton arrantsaleak», *Euskera*, XXXIII (1988) 379-389. Argitalpena, *Idatz & Mintz*, 21 (1991): 4-6.

——— (1893). *Lenengo irakurgaia. Bein da betiko* in I. Pagola, (arg.) (1986), *Bein da betiko. Batxi guzur*. Donostia: Erein.

——— (1897). «Batxi Guzur» in I. Pagola, (arg.) (1986), *Bein da betiko. Batxi guzur*. Donostia: Erein.

——— (1918). *Ardi galdua* in E. Perez, A. Toledo, (arg.) (2018), *Ardi galdua*. Bilbo: Euskaltzaindia.

——— *Latsibi*, in M. ALBERDI, (arg.) (1989). *Latsibi*. Bilbo: Euskaltzaindia eta Labayru Ikastegia.

CORCUERA ATIENZA, J. (1979). *Orígenes, ideología y organización del nacionalismo vasco (1876-1904)*, Madrid: Siglo XXI.

ERKIAGA, E. (1985). «Azkueren 'Ardi galdua' zentsurape 1918gn.», *Idatz & Mintz*, 9 (1985): 32-33.

FUSI, J. P. (1975). *Política obrera en el País Vasco (1880-1923)*, Madrid: Ediciones Turner.

VOLTAIRE, (1878). *Dictionnaire philosophique. Oeuvres complètes*. Vol. III, Paris: Garnier.

Liburu aipamenak

Euskera. 2022, 67. Bilbo
ISSN 0210-1564

Zerbitzariren idazlan hautatuak

Jabier Kaltzakorta
Euskaltzain osoa
Deustuko Unibertsitatea
2022an argitaratua, 640 or.
ISBN: 978-84-124296-8-8
Argitaletxea: Euskaltzaindia

JORAJURIA ITURRIA, Peio
Kazetaria eta *Herria* kazetako kolaboratzailea

Ipar Euskal Herriko euskaltzale zenbaitek doi bat ezaguna genuen Jean Elizalde *Zerbitzari* (1883-1961). Doi bat bakarrik. Eta gehienek, egiari zor, osoki ezezaguna. Bagenekien azkaindar seme hori apaiza zela, *Eskualduna* astekariko kronikari aparta izan zela ere, bai eta Eskualtzaleen Biltzarreko idazkari leiala urte luzetan. Baina mamira sartuz, egia erran, gauza guti genekien hartaz. Hutsune hori handizki betetzen laguntzen gaitu Jabier Kaltzakorta euskaltzainak argitaratu berri duen *Zerbitzariren idazlan hautatuak* liburuak (Euskaltzaindia 2022).

Liburu gotorra

Sarako Idazleen Biltzarrean aurkeztua izan zitzaigun obra eder hori, 2022ko apirilean. 640 orrialdeko obra da, baina ez luke gotortasun horrek irakurlea beldurrarazi behar. Hizkiak handiz etzanak dira paperean, eta irakurketa erraza da, Zerbitzariren euskara bikainetik iturriko uretik bezala atseginez edaten baita. Bi zati nagusi dauzka liburuak. Lehen partean, Zerbitzariren biografia dugu aurkitzen: behar-beharrezko orriak, ondotikako

Euskera. 2022, 67. 157-161. Bilbo
ISSN 0210-1564

idazlearen luma aparta hobeki gureganatzeko. Eta bigarren zatian, Jabier Kaltzakortak hautatutako Zerbitzariren lan batzuk zaizkigu zerbitzatuak. Haren lan nasaian hautaketa eginik, paratzailearen arabera autorearen idazluma hobekienik islatzen dutenak. Liburuak zati hori du garrantzitsuena, horretan baitatza argitalpenaren balio nagusia.

Nor ote genuen Jean Elizalde?

Lehenik eman diezaiozun gizonari behakoa. Jabier Kaltzakortak *Zerbitzari* idazlea digu gehiago aurkezten Elizalde gizona baino. Ohar batzuk egiten dizkigu, halere, gizonaz. Besteak beste, Luis Villasantek 1957an erranikoa ekartzen digu. Ordurako 74 urte zituen Jean Elizaldek eta “gizon argal, gihartsu eta zainarta” zela zioen Villasantek, eta ere “pentsaera zaharrekoa”. Hara hitz gutitan ongi laburbildua gure gizona. Hain zuzen, duela sei-zazpi urte Jean-Claude Bringuier eta Hubert Knapp zinemagileen *Le curé basque de Gréciette* dokumentala (31 min) ikusteko zortea ukan genuen (Parisko INA institutua –Institut National de l’Audiovisuel– da film horren jabea). 1958an ekoiztako dokumental zoragarria, zati nagusiena Gerezieta apaietzeko inguruan grabatua. 75 urte zeuzkan orduan Zerbitzarik eta Gerezieta erretore zen. Ikusten dugu bere sotana beltzarekin, kapelua beti buru gainean, begitarrea eta ezpainak irribarretsu. Gizon argal eta zaildua, Villasanteren erranak osoki baieztatzen dituen. Filmegileak galdekatzen duelarik, den bezalakoa agertzen da, arraia, zorrotza, *voltairien* dio elkarrizketatzaileak (Voltaire frantses idazlearen zorrotasun berdintsukoa), zirtolaria, umoretsua, bere buruaz besteenaz bezala trufatzailea. “Gazte sortu nintzen eta gazte hilko naiz, hondakin zahar bat baldin banaiz ere”.

Handik hiru urtera hilen zen, bihotz-antsiak jota. Haren heriotzaren karietara zabaldu ziren lekukotasunek zertxobait gehiago ere agertzen digute. Piarres Lafittek *Herria* astekarian (1961-05-11) bere gisan omendu zuen Zerbitzari: “Bazuen maiz zerbait istorio bitxi kontatzeko, ez zuen parerik lan hortan (...). Osagarri onekoa, hedea bezain zaila, ala bizikletan, ala pilotan, ala balonean ezin lehertua zen (...). Pilotan ez baitezpada plaza gizon goxoa;

nahi zuen irabazi, eta kukuak ez bazion joiten, harrigarriko haserrealdiak biltzen zituen, dena oihu eta mehatxu (...) baina plazako kexuak plazako errautsak estaltzen zituen”. Hau ere gehitzen du Lafittek: “Eskuara bazabilan nehork ez bezala: errexa, lañoa, garbia, polita”. Eta artikulu berean ikasten dugu ere André Madré hazpandar jeneralak *Gure sorlekua* filma ekoiztu zuelarik 1956an, Zerbitzari izan zela euskarazko gidoilaria. Zoritxarrez, Josu Martinez bizkaitar zinemagileak Parisen aurkitu zuelarik film hori (ikus *Gure sorlekuaren bila* dokumentala, 2015), soinua desagertua zitzaion, ez baitakigu nolako gidoia landu zuen Zerbitzarik.

Aberri handia, aberri ttipia

Zerbitzari pentsaera zaharrekoa zela zioen Villasantek. Lekukotasunek hain zuzen erakusten digute asko mailatan modernitateari aiherr zegoela. Bestalde, Frantziaren aldeko ideologia ez zuela ezkututzen dio Kaltzakortak. Irakurtzea baizik ez da haren 1914ko Gerlako kronika saila, “gu frantsesak”, “Biba Frantzia!” eta horrelakoak, hortaz konturatzeko. Eneko Bidegainek hori bera digu erakusten *Gerla Handia, muga sakona* liburuan (Utriusque Vasconiae, 2009), Elizalde bezalakoentzat Frantzia zelarik aberri handia eta Euskal Herria aberri ttipia. Ideologia horretan, sortze-urte bereko Jean Ybarnegaray garaztar diputatuaren ildotik zebilen, hura ere gerlan ibilitakoa, adiskide handi zeukana, “gerlari gaitza”, “gure deputatu bipil eta suharra”. Eskuin muturrekoa zen “Ybar” –hala deitzen zuten lagunek– Vichyko ministro izana. Eta, hala ere, hari buruzko adiskidetasunari bururaino leial egon zitzaion J. Elizalde. “Francozale eta Ybarnegarayzale” zela Zerbitzari zioen Piarres Charrittonek ere (*Jakin* 97: 1996), halaber *Eskualduna* astekaria bere ibilbideko azken hamarkadan. Astekari hau debekatua izan ondoan, kolaborazionista izateagatik, *Herria* astekaria sortu zutenen artean aurkitzen badugu ere Zerbitzari, Piarres Lafitte, Jean Saint Pierre *Anxuberro*, Jules Moulier *Oxobi* eta horien ondoan, beti halako sumindura zerbait izan da Lafitteren eta Elizalderen artean. Alabaina, Ybarnegarayk etsaitzat zeukan Piarres Lafitte. Hala ere, Lafittek berak adierazi duenaz: “Zerbitzarik ez bagitu ere beti sustengatu, kazeta huntan ez diogu behin ere sendiarazi (...) oroituz abiatzean eman zaukun eskukaldi onaz” (Piarres Lafitte, *Nafar lapurtar idazle aipatuena*, *Elkar* 2001).

Antologia

Idazki andana handia badu utzirik Jean Elizalde, besteak beste *Eskualduna*, *Gure Herria* eta *Herria* aldizkarietan. “Izengoiti askoren azpian ezkutatatu” zela dio Kaltzakortak, gehienbat *Zerbitzari* erabili zuen (bere idazkiak *Zure zerbitzari*, J.E. zituen askotan izenpetzen), baina ere *Azkaindarra*, *Bilharria*, *Haur prodigoa*, *Nornahi* eta beste. Zerbitzariren lan hautatuak zaizkigu liburu honetan eskainiak. Kaltzakortari iruditu zaizkion esanguratsuenak, batez ere prosazkoak, baztertuz aldiz bertso, antzerki eta itzulpenak. Piarres Larzabalen arabera, “Zerbitzariren antzerkiak eta haren pertsuak ez ziren hain egokiak”. Prosa, aldiz, paregabea zuela dio Kaltzakortak: “Elizalde pro-sistari ez diogu akatsik aurkitzen”, lapurtar idazlea euskarazko estilistarik handienetarikoa bat zaiola. “Axularren lapurterarekin ez du zerikusi handirik”, Zerbitzarirena modernoagoa da eta batez ere ahozkoa, esan-moldeen bidez ahozkoatasunari izugarriko indarra diola ematen. Eta aitortu behar da, testu horien irakurtzea atsegin handia dela, bereziki guretzat Iparraldekoontzat, edo bederen lapurtar edo baxenabartar garenontzat.

Zerbitzariren gerlako kronikak ditugu lehenik aurkitzen, bi alditan idatzitakoak, batetik gerla tokietatik zuzenki bidalitakoak eta bestetik hamabost-hogei urte geroago kronika horiek berak librekiago berridatzirik, osatuagoak (bigarren kronika horiek agertuak ditu ere Patri Urkizuk, *Jean Elissalde, LVII.a gerlan* titulupean, Alberdania, 1995). Alabaina, gerla tokitik ez zitekeen argitasun askorekin idatzi, armadako buruzagiek debekatzen zuten-eta. Arrazoi osoz ezarri ditu beraz Kaltzakortak bi lan horiek: ez da lan bera, nahiz errealitate dorpe beraz mintzo den. Zerbitzari guzia aurkitzen da kronika horietan, umoretsua, arrallanta, zorrotza, krudela batzuetan (“anglesak ez dio alemanari eperik utziko, tripako hertze guziak kendu arte”). Alemanen kontu ezartzen ditu gaiztakeriak, ez frantsesen kontu, eta frantsesetan euskaldunak direla balentria egile handienak dio ahoan bilorik gabe, gerlari ihes egin dioten euskaldunak, haatik, hastio dituela. Ezin uka halere Gerla Handiko euskal kronikari aparta izan dela Zerbitzari, Jean Etxepare eta Jean Saint-Pierre ere hala izan ziren bezala.

Ondotik aurkitzen ditugu erlisioneari lotutako idazkiak: *Théophane Vénard dohatsua*, *San Frantses Xabier...* eta ere, alor horri lotuak, bi bidaia-kro-

nika, *Metsikorat* bata, *Erromarat* bestea. Beti ere modu jostakinean idatziak, alaiki irakurtzen diren lerroak, salbu haatik zenbaitetan botatzen dituen iritzi pertsonal soberakinak, gaur egun aldizkari batek ezin litzakeenak onartu. Mexikarrak, adibidez, bereziki indianoak, jende alferrak eta zikinak zaizkio, gezurtiak (“hatsa bera gezurra dute”), mozkortzaileak, ohoinak... Gaur egungo irakurleak behar du jakin, gisa horretan, bere irakurketan iritzi horien gainetik aitzinatzen. Villasantek zioena, “pentsaera zaharrekoa” zela, bete-betean agertzen da esaldi horietan; ideologia oso hertsikoa zela dudarik ez da. Baina, aldi berean, zer deskribapen politak! Erromarako beila bide hori ere gozagarriki du kontatzen, trenean doazelarik batzuen eta bertzeen zurrungetaraino.

Eta hor ditugu ere beste kontakizun batzuk, *Etienne Pellot* hendaier itsas-turiaz, garaiko *Pilotariak* (Elizalde bera pilotaria izana zen, xisteralaria, bere mentor Ybarnegaray bezala), bai eta bost artikulua libre (hala nola Euskaltzaindiari buruzkoa, bera euskaltzain izendatua izan aitzin idatzia, dena gatz eta piper) eta bederatzi ipuin. Hots, Zerbitzariren dohain zabalen itzulia egiten dugu horiek guzietan. Gehiago irakurri nahi duenak jo dezake ere Piarres Charrittonek paratutako *Azkaine gure sorterrria* liburura (Elkar, 1985), edo ere Henri Duhau senperrak paratutakora: *Bahmar deitu salbaiak*, Pierre Dourisboure beskoiztarraren obraren itzulpena (Euskaltzaindia 2014).

Liburu honetako kronikak argitaratzerakoan, autorearen ahal bezain oinarri hurbilenetara jo du Kaltzakortak, eskuizkribuetara, aurkitu dituelarik, lehen iturburutik hurbilen gelditzeko. Alabaina, aldizkarietan agerturiko testuak nonbait jada kutsatuak ditu inprimaketa lanak. Bestalde, orduko idazmoldea atxiki du Kaltzakortak, *ch*, *ph* eta beste, Iparraldeko orduko tradizioari leial egonez. Hautu bat da. Pertsonalki, horrelako testuak nahia go ditut irakurri gaurko ortografiari egokituak, baina egia da jatorrizko idazmoldearen irakurketak ere baduela bere xarma, bete-betean egoten baikara orduko giroan. Dena den, Kaltzakortak aitortzen baitigu arras maite duela estilo araz eta ederreko idazle lapurtarra, guri ere maitarazten digu, hertsikeriak aparte, haren idazmolde aberats eta zoragarria. Eskerrak zuri, Jabier!

One hundred years of Irish Language Policy, 1922-2022

John Walsh

School of Languages, Literatures and Cultures (Galway, Ireland)

2022an argitaratua, 372 or.

ISBN: 978-1-78997-892-6

Argitaletxea: Peter Lang

ARTZA, Jon

Euskera agerkariko teknikaria

Irlandak azken mendean –Independentzia eskuratu eta gaur egun arte– garatu duen hizkuntza-politikaren azterketa egiten du John Walshek. Azterketa atalka egiten badu ere, ibilbide kronologiko bat irudikatzen du, mende osoko bilakaera historikoa azaltzeko oso baliagarria dena. 1922-2022 aldian irlandarak bizi izan dituen gorabeherak harilkatu eta irlandar hizkuntza biziberritzeko ahaleginen bilakaera historiko-kronologikoa egiteko gaita da. Ibilbide horretan funtsezkoak izan diren ekintzak, gertaerak, erabakiak... aztertzen ditu. Horietatik, nire ustez, garrantzitsuenak izan direnak jasoko ditut, hein baten, irlandar hizkuntzaren iragan hurbila, gaur egungo egoera, eta zergatik ez, etorkizuna ulertzen saiatzeko.

Argi utzi behar da Irlanda estatu libre bilakatu zenean, 1922an, irlandera oso egoera txarrean zegoela. Populazioaren % 18k hitz egiten zuen, batez ere uharteko mendebaldeko Gaeltacht-etan. Hiztun horiek denak ingelesez ere mintzo ziren eta, maiz, nahiz eta ongi hitz egin ez, nahiago izaten zuten ingelesez mintzatzea. Belaunaldien arteko transmisioa eteten hasirik, hizkuntzarekiko atxikimendu-maila oso baxua zen. Irlandaraz mintzo ziren eskualde hauek nekazari- eta arrantzale-eremuak ziren, txiroak. Beraien

Euskera. 2022, 67. 163-171. Bilbo

ISSN 0210-1564

lehentasuna pobreziatik ateratzea zen, eta berdin zitzaien horretarako zein hizkuntza erabili behar zuten.

Beste alde batetik, Gaeltacht-etatik at, irlandera mintzo zirenak oso gutxi baziren ere, hauek Liga Gaelikoan eta independentziaren aldeko mugimenduan oso kide aktiboak, hiriguneetako pertsona eskolatuak ziren. Beraz, ez zen harriztekoa Irlandako Estatuaren zuzendaritzan zeuden buruzagi asko, irlandera mintzatzeaz landa, hizkuntza biziberritzearen aldeko zale porrokatuak izatea. Adibide gisa datu bat: lehen zazpi ministroetatik (denak gizonak) hiru irlandera mintzo ziren. Cosgrave presidentea ere irlandera duna izan bai, baina ezagutza apala zuen.

Kontuan izan behar da urte horietan soziolinguistika diziplina akademiko gisa garatu gabe zegoela, eta, beraz, hainbat neurri eta erabaki hartzeko ez zela oinarri zientifikorik. Egoera horrek asko baldintzatu zuen irlandera biziberritzeko neurrien eraginkortasuna eta ebaluazioa bera. Galtaecht-etako (besteak beste, han irlandera sustatzeko) Batzordea eratu zenerako Eoin MacNeill hezkuntza ministroak –irlanderaren aldeko intelektual eta ekin-tzaile historikoa– dimisioa emana zuen, eta John Marcus Sullivanek –ez hain aldekoa– ordezkatu zuen. Batzordeak bere lana egin zuen eta 1928an *White Paper* deitu zuten neurri-sorta abian jarri zen. Aurrez aipatu dudan gisan, lurralde gaelikoen etorkizun ekonomikoa kezka nagusi izanik, horren ondorioz hasieran proposatu ziren hainbat neurri bertan behera geratu ziren; hots, 82tik 30 baino ez ziren onartu. Horien artean: lehen hezkuntzan klaseak emateko irlandera jakitearen derrigortasuna, Administrazioan lan egiten duten irlandera adunak hizkuntza erabiltzeko derrigortasuna, irlandera irakasleentzako hobariak, posta zerbitzuan lana eskuratzeko irlandera mintzodunek lehentasuna izatea... Onartu ez zirenen artean, adibidez, irlandera gaitasuna eskuratzeko gai ez ziren irakasleak Gaeltacht-etatik at lan egitera derrigortzea, edota irakasleek irlandera jakitearren zituzten sariak arlo publikoko beste sektore batzuetara hedatzea. Halaber, eta garapen ekonomikoari balaztarik jarri nahi ez izatearen aitzakiarekin, ez zuten onartu Gaeltachtetako lan-hizkuntza irlandera izatea.

Osoa adierazgarria da, 1937an Ó hAnnracháin izeneko irakasle batek Gaeltacht-eko nekazari batekin gaelikoz izandako elkarrizketa:

‘Ní fheadar’, ar seisean. ‘Tá a lán daoine ag iarraidh an Ghaedhilg d’fhoghlúim anois, agus bhí a lán ad iarraidh í chaitheam uatha an uair sin. Bhíodh na sagairt agus na daoine móra i gcoinnibh Gaedhilge nuair a bhíos óg, agus tá cuid acu anois ar buile chun í thabairt thar n-ais arís. Is deacair dom leithéid-se an scéal a thuisgint’. (Ó hAnnracháin 1937)

(Ez dakit –esan zuen– orain pila bat jende ari da irlandera az ikasi nahian eta sekulako ahaleginak egiten ari dira. Apaizak, eta bestelako jende inportantea irlanderaren aurka zeuden erabat ni gazte nintzenean, eta orain aztoratuta daude irlandera buelta dadin. Ni bezalako jendearentzat zaila da ulertzen).

Batzorde honek egindako ibilbidearen eta harturiko neurrien eraginkortasunaren harira eztabaida akademikoa izan arren, nahiko onartua da tesuinguru intelektuala atzerakoia zela garai hartan, corpus soziolinguistiko landurik ez zela, eta lehentasun osoa ekonomiak zuela. Batzuek neurrien garrantzia gorai patuko dute, beste batzuek, ordea, neurriak apalak eta eraginkortasun gutxiak izan zirela esango dute. Iritzi ezkorra gorpuztu eta sustatu zutenen artean Fianna Fail alderdia eta Eamon de Valera, bere buruzagia, zeuden. Alderdi hau Irlandak eta Erresuma Batuak sinatu zuten bake-tratatuaren aurkakoek sortu zuten. Tratatu honek, labur esanda, Irlanda burujabea ahalbidetzen zuen, baina Ulster lurralde historikoko bederatzikonderritatik sei Erresuma Batuen esku geratu ziren. Horrek Irlandan gerra zibila piztu zuen eta tratatuaren aldekoak irabazi zuten, De Valera eta enparauak galdu.

Fianna Fail alderdiak boterea eskuratu zuen 1932an, eta nahiz eta egia den irlandera sustatzeko neurri ausartagoak hartu zituztela, 1950eko hamarkadara arte ez zen hizkuntza-politikaren norabidea aldatu.

1958an irlandera estandarizatu onartu zen. Hasiera batean zenbait dialektotako mintzodunak ez ziren erabat akort, baina apurka-apurka bere bidea egin zuen. Bestalde, 1950eko hamarkada arte eta harturiko neurrien ondorioz, hiztun kopurua nabarmen hazi bazen ere, 1960ko eta 1970eko hamarkadetatik aurrera hazkuntza hori moteltzen hasi zen, eta horrek hizkuntzaren biziberritze politikak auzitan jartzea ekarri zuen. R. Ó. Murchú soziolinguista irlandarraren ustez, oso bitxia da hiztun kopurua ugaltu eta

lehen emaitzak lortzearekin batera, une berean, Estatuak berak indarrean jarritako hizkuntza-politika auzitan jartzea. Garbi dago garai hartan ez zekitelako egoera soziolinguistikoa iraultzea zein prozesu luzea eta nekeza den:

Ó Murchú points to the irony that just when the results of the language in education policy were beginning to take effect in the second half of the century, the state started to dismantle the measures it had hoped would work within a reasonably short period. (Walsh 2022: 146)

1970. urtean Fianna Gailek eta Alderdi Laboristak osatzen zuten koalizio gobernua Administrazioan lan egiteko irlandararen gaitasuna adierazten zuen agiriaren, *civil service-ren*, derrigortasuna bertan behera utzi zuten. Halaber, egia da jite horretako neurriak 1960ko hamarkadan hartzen hasi zirela, Fianna Fail boterean zela. Hainbat aldagaik eragin zuten norabide aldatuta, eta lehenbizi oso aintzat hartu behar da liberalismo ekonomikoaren aroa zela. De Valerak politika protekzionista sustatu bazuen ere, kargua utzi eta bere alderdikide zen Seán Lemasek hartu zuen presidente (*Taisoeach*) kargua. Bere eskumako eskua T. K. Whitaker finantza ministroa zen, eta biek liberalismoaren doktrina ekonomikoan oinarrituriko plangintza ekonomikoa jarri zuten abian. Alegia, arlo pribatuari eman zitzaion lehentasuna, enpresariak eskuak aske behar zituzten, estatuak ez zuen interbenitu behar eta are gutxiago hizkuntza-politikako irizpideak edo neurriak eskatu.

Lemas presidentek ez zuen inondik ere bere aurreko kargudun De Valeraren irlandararen aldeko jarrerarik. Desberdina zen Whitakerren kasua; irlandaraz oso ongi mintzatzen zen arren, ez zegoen ados hizkuntza biziberritzeko politikekin. Bere argudioa zen politika horiek irlandarak ingelesez ordezka zezan nahi zutela eta hori garapen ekonomikorako oso kaltegarria zela. Egiari zor, Gaeltacht batzordeak *White Paper* delakoan jaso zituen neurrietan inon ez zen halakorik esaten.

Testuinguru horretan, 1965ean Irlandako Legebiltzarrean, *Oireachts-en*, hurrengo urteetarako hizkuntza-politika birdefinitzeko ekimena aurkeztu zuten: *White Paper on the Restoration of the Iris Language*. Plangintza horren zio nagusia gaelizazioaren ikuspegi historikoa alboratzea eta elebitasunean indarra jartzea zen, nahiz-eta azken horretan, aurrez ere adostasuna zegoen. Ekimen berriak irlandera hizkuntza nazionala zela esaten jarraitzen bazuen

ere, ingelesak irlanderaren garapen sozioekonomikoan zuen garrantzia eta epe labur-ertainean hizkuntza nagusia izaten jarraituko zuela azpimarratzen zituen. Halaber, irlandera jakiteagatik ematen ziren sari edota hobariak kendu egin ziren.

Aro historiko honetan beste gertaera bik hartu zuten aparteko garrantzia, hein handi batean konektatuak zeudenak: maila akademikoan soziolinguistika diziplinak aurrerabide nabarmena egin zuen, eta hizkuntza gutxituen biziberritze prozesuak, jada esperientzia bat metatua izanik, corpus adierazgarri bat sortzen hasi ziren. Horrek guztiak hizkuntza-politikaren plangintza eraginkorragoak abian jartzea ahalbidetu zuen. Garaiko Hezkuntza ministroa, Patrick Hillary, horren jakitun zen, eta urteetan Estatu Batuetan ikerlari izan zen Colman Ó HualLacháin frantziskotar soziolinguista izendatu zuen aholkulari gisa. Handik gutxira, 1967an, Irlandako Hizkuntza Instituta sortu zuen: *Institiúid Teangaolaíochta Éireann* (ITÉ).

Erakunde horrek gonbidaturik, Joshua Fishman, soziolinguistikaren sortzaileetako bat, 1969an Irlandara joan zen bisitan. Fishmanek ordura arte aurrera eramanean zen hizkuntza-politika aztertu, eta gomendio nagusi bat eman zuen: hizkuntza-politika profesionalizatu egin behar zela. Horrek esan nahi zuen politika horien gidaritzaz soziolinguistikan adituak ziren pertsonak eramanean behar zutelako, plangintza zehatzak abian jarri eta lortutako emaitzak ebaluatu eta neurriak birplanteatu behar zirela. ITÉ ez zen paradigma berri horri erantzuteko gai, eta Comhairle na Gailge (CnG) irlanderaren aldeko batzordeak ordezkatu zuen. Batzorde horrek egin zuen lehen gauzetariko bat izan zen Martín Ó Murchú Dublineko Trinity Collegeko hizkuntzalariari txosten bat eskatzea. Hizkuntzalariak serio hartu zuen bere lana, eta J. Fishman, J. Gumperz eta ospe handiko beste soziolinguista batzuen ekarpenak bildu ondoren, *Language and Community* txostena idatzi zuen. Argi adierazi zuen irlandera menpekotasun linguistiko egoera garbian zela eta horri buelta emateko urratsak egin behar zirela.

CnG batzordearen hurrengo urratsa Irlandako Finantza Ministerioak ikergune bat sortzea ahalbidetzea izan zen: *Committee on Irish Language Attitudes Reserach* (CILAR). Bertan hizkuntzalari prestigiotsuak bildu ziren, Mairtín Ó Murchú eta Pádraig Ó Riagáin, kasurako. Hauen eta Adminis-

trazioaren artean zubi-lanak egiteko Séamus Ó Ciosáin izendatu zuten. Ikerketa talde horrek hizkuntza-politikaren garapenari oinarri sendoa eman zion, baina herritarren irlandereko kontzientzia pizten ez zuten asmatu, eta, horretarako, 1980ko hamarkada arte itxaron behar izan zen.

Aurrez esan bezala, Administrazioan eta Hezkuntzan irlandera sustatzeko neurriek hainbat hiritarren kezka piztu zuen, eta hizkuntza askatasuna aldarrikatzen hasi ziren *Language Freedom Movement* (LFM) elkarteak bilduta. Horren ondorioz, hezkuntza arloan irlanderearen derrigortasuna, irakasleei emandako hobariak eta tankera horretako neurriak kendu zituen gobernuak. Erabaki horiek ez ziren irlanderezaleen gustukoak izan, are gehiago, beren burua diskriminatua ikusten zuten, ezin baitzuten Irlandan irlanderez bizi, besteak beste, legediek ez zietelako horretarako eskubiderik onartzen. Alegia, konstituzionalki irlandera hizkuntza nazionala bazen ere, Administrazioan, Hezkuntzan, Osasun Zerbitzuan... irlanderez artatuak izateko eskubideak ez zitzaizkien onartzen. Horren ondorioz, 1970eko hamarkadaren bukaeran eta 1980ko hamarkadaren hasieran protesta- eta aldarrikapen-mugimendu indartsua jarri zen abian, Europako Mendebaldeko beste lurraldeetan gertatu zen antzera: Gales, Katalunia, Euskal Herria... Horrek guztiak bere isla instituzionala izan zuen, eta 1977an CnGk “Irlandar Hizkuntzaren Eskubideen Adierazpena” argitaratu zuen. Bost oinarrizko printzipio jasotzen ziren:

- a) Irlandarak ingelesak zituen eskubide eta estatus berak izatea.
- b) Haur guztiek irlandera ikasteko eskubidea izatea.
- c) Gaeltacht lurraldeak babestu eta sustatzeko politikak bideratzea.
- d) Gobernuak irlanderearen aldeko politikak sustatuko zituela bermatzea.
- e) Nazioarteko beste hizkuntza gutxituei babesa eta elkartasuna adieraztea.

1980ko hamarkadan *Boarn na Gaeilge* (BnG) irlanderearen aldeko gobernu-erakundea sortu zen, eta *Plan for Irish* 1983-86 ekimena abian jarri zuen. Hala ere, ekimen hori ez zen gai hizkuntza-eskubideen aldeko kanpainaren helburuei erantzuteko, eta, ondorioz, CNGk beste protesta-kanpaina bat abiatu zuen, eta udaletxe askotan mozioak aurkeztu zituzten. BnG erakundeko arduradun eta teknikariak ere aldarrikapen hauekiko sentiberak ziren, eta abiadura bizkortzeko deliberoa hartu zuten. Helen Ó Murchúren gidaritzapean BnGk politika eta neurri ausartak eraman zituen aitzina.

1993an, Fianna Failek eta Alderdi Laboristak beste koalizio gobernu bat osatu zuten, eta irlandera administrazioan txertatzeko plangintza bat egin zezan eskatu zioten BnGri, batik bat irlanderaren aldeko mugimenduen bultzadagatik. Plan hori 1995-1996 urteetan jarri zen indarrean. 1997ko hauteskundeetan Fianna Failek emaitzak hobetzeak politika horietan sakontzea ekarri zuen. Horrek isla berezia izan zuen hedabideetan, Irlandako telebista publikoa sortu zen (TG4), eta irratiek ere garrantzia hartu zuten. Horietako batzuk formula malgu baina arrakastatsuen aldeko apustua egin zuten. Irlandera oso oinarrizkoa erabiltzen hasi ziren, ingelesezko hitz eta esaldi ugariarekin tartekatuz. Hauteskundeetatik eratorritako gobernu berriak Éamon J. Cuíve izendatu zuen Ondare, Gaeltacht eta Uharteetako ministro. Berehala, Irlandararen Legea, *Language Act* delakoa, prestatzeko batzorde bat eratu zuen eta ibilbide horretan, Nazioarteko Hizkuntza Legediaren Jardunaldia antolatu zuen 1998an Dublinen.

Garai berean, Irlandari bete-betean eragin zion beste prozesu baten punturik gorenetakoa bat izan zen. Ipar Irlandako bake prozesuaren karietara, Stormont-eko akordioa sinatu zen 1998ko Ostiral Santu egunean. Akordio hark ondorio ugari ekarri zituen, horien artean eta hizkuntza-politikaren ikuspegitik, lehen aldiz, mugaz bi aldeetako hizkuntza-politika gidatuko zuen erakunde bakarra sortzea, *Foras Teanga* delakoa. Gaur egun ere indarrean dago eta *Foras na Gaeilge* izena hartzen du.

Hurrengo urratsa, 2002an *Official Languages (Equality) Bill* proposamena abian jartzea izan zen. Eztabaida batzuen ondoren, proposamenak aurrera egin zuen, eta 2003an *Irish Language Act* onartu zuen Irlandako legebiltzarrrak. Bertan aurreikusten ziren neurriak ezarri ziren hurrengo hiru urteetan, horien artean, batzordeburu edo *commissioner*-aren figura sortzea. 2004an Seán Ó Cuirreáin izendatu zuten kargu horretarako, eta horretan jardun zuen 2014 arte. Gaur egun ere karguan dagoen R. Ó Domhnailek ordezkatu zuen.

John Walshek bere saio honetan adierazi nahi digu irlanderaren estatus legal eraginkorra lortzeko bidea zaila izan dela. Irlandako Konstituzioak bertako hizkuntzari errekonozimendu sakona eskaini izan badio ere, eguneroko jardunean irlandera erabiltzeko arazoak eta oztopoak nagusi izan dira. Herri

mugimenduak 30 urtean egindako mobilizazio eta ekimenei esker, Irlandako herri-erakundeak sentsibilizatzen joan ziren, eta irlanderaz bizitzeko berme legalak eraiki dira. Gaur egun, hizkuntza gutxitu gehienei gertatzen zaien antzera, ezagutza eta erabilera zabaltzea da erronka. Administrazioetik eta hizkuntza eragileen laguntzarekin, hurrengo 20 urteetarako estrategia diseinatu da, eta helburu nagusia 2030erako Irlandako biztanleen % 20 irlandar hitzun osoa izatea da, horretako, lau erronka nagusi aurreikusten dituelarik John Walshek:

1. Hizkuntza-transmisioa bermatzea, eta horretarako oso kontuan hartu behar da gaur egungo familia ereduaren aniztasuna.
2. Mugikortasunean, komunitatearen babesean eta hizkuntzaren erabileran arreta jartzea. Etorkinentzat irlandera erakargarri bilakatzea eta, hedabideak eta digitalizazioa sustatzearekin batera, irlandera ardatz duten maila txikiko jarduera, ekimen, ikuskizun eta abar abian jartzea.
3. Globalizazioaren aroan irlandera ikusgarri bihurtzea, baita onura ekonomikoen iturri gisa ere.
4. Hizkuntza biziberritzeko nazioartean egiten diren esperientziak aztertu, eta haietatik ondorioak ateratzea.

Irish language civil society needs to monitor closely what is happening in other comparable contexts internationally, learn from successful models and lobby to achieve similar structural changes in Ireland. It is instructive to analyse what has been achieved at sub-state level by non-sovereign governments such as in Wales and the Basque Country.
(Walsh 2022: 318)

Liburuak, esan bezala, ehun urteko ibilbidea deskribatzen du. Ez da iruzkin honen helburua prozesu horren ondorio sakonak aurkeztea; egokia iruditzen zait, ordea, ideia nagusi batzuk azpimarratzea:

- Irlanda estatu burujabea bilakatu zenean, irlanderaren egoera oso larria zen. Egoera iraultzeko ahalegin biziak egin ziren, batez ere gobernuaren partetik; haren partaide asko hizkuntza biziberritzeko gidaritza eramanez Liga Gaelikoko kideak ziren.

- Herri xeheari, batik bat Gaeltacht-etako hiztunei, ez zion hizkuntza biziberritzeak gehiegi axola. Halaber, eta urteak aurrera joan ahala, ezkortasuna gailendu zen. Hiztun kopurua ez zen gehiegi emendatu, eta arlo publikoan lan egiteko irlandera jakitea eskatzeak haserrea sortu zuen. Horiek guztiak, eta 1960ko eta 1970eko hamarkadak liberalismo ekonomikoko garaiak izan zirela kontuan izanik, gobernuak bertako hizkuntzaren lehentasun-neurriak arintzea edo ezabatzea ekarri zuen.
- Neurri horiek bertan behera uzteak beste fenomeno bat ekarri zuen. Irlandar hiztunak bere hizkuntzan bizitzeko eskubidea aldarrikatzen hasi ziren, horretarako beharrezkoak ziren legedia-aldaketak egin zituzan eskatuz gobernuari. Nolabait esateko, paradigma aldatu zen. Lehenago, gobernuak neurriak hartu eta herritarrak aurka ageri baziren, gehiegizkoak omen zirela-eta, 1970eko eta 1980ko hamarkadetik aurrera beste herritar talde batek gutxiegi zirela pentsatu eta sako-nagoak eskatzen hasi zen.
- Irlandera bezala, euskara ere hizkuntza gutxitua da, eta, ia konturatu gabe, egoerak konparatzeko joera dugu. John Walshek ahotan du Europako Mendebaldeko beste hizkuntza gutxituen bilakaera. Liburuan, behin baino gehiagotan aipatzen da beste hizkuntza batzuek, autonomia politiko mugatuagoa izanda ere (galesa, katalana, euskara...), irlandarak baino “arrakasta” handiagoa izan dutela. Ez dagokit hemen horretan sakontzea; gai korapilatsua da eta azterketa serioa egin beharko litzateke. Esan dezakedan gauza bakarra da ezin garela injustuegiak izan. Adibidez, eta hanka sartzeko beldur handirik gabe, esan daiteke euskara ez dela sekula irlandera bezain ahul egon, eta akaso garrantzitsuagoa dena, irlandarren irlanderearekiko atxikimendua ezin da parekatu euskal herritarrok euskararekiko historikoki izan dugunarekin. Ezta hurrik eman ere!

Euskera agerkariaren idazketa arauak

Normas de redacción de la revista *Euskera*

Normes de rédaction de la revue *Euskera*

Writing guidelines for the journal *Euskera*

Euskera. 2022, 67. Bilbo
ISSN 0210-1564

Euskera agerkariaren idazketa arauak

Euskera agerkariaren gainerako xehetasunak ezagutzeko, jarraibide etikoak barne, jo honetara: www.euskaltzaindia.eus

0. Sarrera

Igorritako artikulua behin betikoak izango dira, behar bezala idatziak, akats linguistikorik eta mekanografikorik gabeak. Horretarako, komeni da nork bere ordenagailuan zuzentzaile ortografikoa instalaturik izatea eta hura aplikatzea artikulua Euskaltzaindira igorri baino lehenago.

1. Euskera agerkariaren esparruak

Hauxek dira Euskera agerkarian jorra daitezkeen zenbait gai:

- Euskal Dialektologia.
- Euskal Filologia.
- Euskal Gramatika.
- Euskal Lexikografia / Lexikologia.
- Euskal Onomastika.
- Euskararen Fonetika eta Fonologia.
- Euskararen Historia.
- Euskararen Semantika eta Pragmatika.
- Hizkuntzalaritza orokorra.
- Hizkuntzaren arautzea.
- Hizkuntzaren irakaskuntza.
- Hizkuntzaren normalizazioa.
- Itzulpengintza.
- Jurilinguistika eta hizkuntza-zuzenbidea.
- Literatura.
- Soziolinguistika.
- Teknologia berriak eta hizkuntza.
- Zientzia-arlo desberdinetako euskara teknikoak.

2. Ebaluazio eta argitaratze prozesuak

Euskera Euskaltzaindiaren agerkari ofiziala da eta 1920. urtetik argitaratzen da. Ikerketa zenbakiak Akademiaren lan esparruetako ikerketa-artikulu originalak, liburu-aipamenak eta antzekoak jasotzen ditu. Ikerketa-artikuluak argitaratzeko, Idazketa kontseiluak, anonimotasuna bermatuz, bi ebaluatzailearen iritzia jasoko du.

3. Hizkuntzak

Artikulu originalak Euskal Herriko mundu akademikoan erabiltzen den edozein hizkuntzatan argitaratuko dira.

4. Aurkezpena

Artikuluaren hasieran, egilearen/egileen kidetza (unibertsitatea, ikergunea, erakundea, etab.) eta helbide elektronikoa ezarriko dira.

Testua idazteko 1,5 lerroartekoa erabiliko da, eta zein-nahi argitasun edo zuzenketatarako, orrialdearen albo bietan, 1,5 cm-tako koskarekin idatzirik aurkeztuko dira lanak. Orrialdeak eta oin-oharrak segidako zerrendan zenbatuko dira.

Testu-gorputza 12 puntukoa izango da.

Esparru akademikoan ohikoak diren letra tipoak onartuko dira (Arial, Times New Roman, Calibri...).

Artikuluaren atal eta azpiatal guztiak zenbaki arabiarrez eta hierarkikoki zenbakituko dira: **1.**, **1.1.**, **1.1.1.**, **1.2.**, **1.2.1.**, **2.**, etab.

Beste hizkuntza bateko hitz solteak letra etzanez idatziko dira. Halaber, letra etzanez idatziko dira liburuen izenburuak eta aldizkarien izenak.

5. Luzera

Artikuluek, zuriuneak aparte, ez dute 30.000 karaktere baino gutxiago eta 60.000 baino gehiago izango. Liburu-aipamenek, hemen ere zuriuneak aparte, ez dute 6.000 karaktere baino gutxiago eta 10.000 baino gehiago izango.

6. Laburpenak eta gako-hitzak

Ikerketa-artikuluarekin batera, haren laburpena (gehienez ere 500 karaktere) eta gako-hitzak (gehienez ere, sei) entregatuko dira. Laburpenak eta gako-hitzak euskaraz eta ingelesez idatziak izan behar dira. Esan gabe doa artikulua hirugarren hizkuntza baten idatzia badago, hizkuntza horretan ere aurkeztu behar direla aipatu hitz-gakoak eta laburpena.

7. Epeak

Argitaratze-prozesuan ezarritako epeak ez betetzeak artikulua argitalpena bertan behera uztea ekar diezaike autoreari, argitaratzailearen erabakiz.

8. Artikuluaren euskarriak

Lana nahitaez euskarri elektronikoa (DOC(X), ODT edo RTF formatuetan) aurkeztuko da. Halaber, gehigarri modura, PDF bertsioa ere bidali behar da.

9. Aipuak

Aipu laburrak. Lau lerro baino laburragoak direnak testuan bertan jasoko dira eta testu-gorputzaren tamaina bera izango dute. Kakotx eta komatxo eredu hierarkia honen arabera izango da: «xxxx “xxx ‘xxx’ xxx” xxx». Azkenik, aipuaren amaierako puntua erreferentziaren ondoren ipiniko da honela: “[...] jarraitzen zuen Zaldibiak” (Intxausti 1999).

Aipu luzeak. Aparteko pasartean idatziko dira, letra tamaina 10,5 puntu-koa izango da eta testu arruntetik bereizteko, ezkerretik eta eskuinetik 1,5 cm-tako koska utzi behar da. Halaber, aipuaren aurretik eta ondoren, tarteko lerro zuri bat utziko da. Kasu honetan, amaierako puntua erreferentziaren aurretik jarriko da, honela: [...] jarraitzen zuen Zaldibiak. (Intxausti 1999)

Aipuko lehen lerroak ez du ondokoak baino barrurago egon behar.

Aipuaren barruko paragrafo artean lerro zuririk ezin da sartu.

Idatzi gabe geratzen den esaldia edo esaldi zatia kako zuzen edo parentesi karratu artean eta hiru eten puntu jarrita adieraziko da: [...]

10. Erreferentziak eta oharrak

Ohar gehiegikeriak mugatzeko ahaleginak hobetsiko dira. Erreferentzia guztiak, ahalaz, testu barnean txertatuko dira, artikulua bukaeran erantsi ohi den bibliografiarekin lotuz, honela: (Larramendi 1729), (Mitxelena 1961: 123).

Egile bakarra denean, deitura eta urtearen artean ez da komarik jarriko honela: (Villasante 1961).

Bi egile direnean, bi deiturak puntu eta koma bidez bereiziko dira honela: (Furet; Ozouf 1977). Hainbat liburu edo egileri erreferentzia egiten zaienean, argitasuna helburu, bestelako formula batzuk erabili izango dira, adibidez: (Deumert eta Vandenbussche 2003; Coupland, Kristiansen & Deumert 2011).

Egileak hiru baino gehiago direnean lehena eta *et al.* edo eta beste agertu behar dira. Bukaeran, erreferentzia guztiak zerrendatzen direnean, egile guztiak agertu behar dira.

Egilerik ez denean obra bera aipatuko da, eta izenburua luzea bada, eten puntuak erabiliko dira honela: (*Registro...* 1829: 133).

11. Erabilitako bibliografia

Erreferentziak artikulua bukaeran emango dira, oinarritzko eredu honen arabera:

- AZKUE, Resurreccion Maria (1896). *Proyecto de ortografía: sometido á la censura de los que se dedican á cultivar el euskera*. Bilbao: Müller y Zavaleta.
- LAFON, René (1975). «Indices personnels n’exprimant rien de déterminé dans les verbes basques», in *Mélanges linguistiques offerts à Emile Benveniste*. Paris: Société de linguistique de Paris: 331-337.
- LARRAMENDI, Manuel (1729). *El imposible vencido: arte de la lengua bascongada*. Salamanca: Antonio Joseph Villargordo Alcaráz.
- MITXELENA, Koldo (1959). «Euskal-itzak zein diren», *Euskera* 4 (1959): 206-214.
- MITXELENA, Koldo, SARASOLA, Ibon (1990). *Textos arcaicos vascos. Contribución al estudio y edición de textos antiguos vascos*. Donostia: Gipuzkoako Foru Aldundia eta UPV/EHU.
- URKIXO, Julio (1967). «De paremiología vasca: Oihenart conoció los “Refranes y sentencias en vascuence” de 1596», *ASJU I* (1967): 3-44.
- ZUBIMENDI, Joxe Ramon, ESNAL, Pello (1993). *Idazkera liburua*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.

Dokumentua soilik modu elektronikoa eskura daitekeenean, honela aurkeztuko da:

Egilearen deitura, egilearen izena (argitalpen-urtea). Artikuluaren izenburua. *Argitalpenaren izenburua*, xx: or-or, <http://www.xxxxxxxx>. (Kontsulta data ere jarri behar da).

- WALIÑO, Josu (2016). «Euskara eta Internet: Zortzigarren lurralde konkistatzen», *Euskera* 61, 1: 42-44, <http://www.euskaltzaindia.eus/dok/euskera/80887.pdf>.

Dokumentuak beste euskarri batzuetan argitaratu direnean (CD-ROM, DVD eta abar), irizpide berak erabiliko dira, baina amaieran euskarria zein den adieraziko da kako zuzen edo parentesi karratuen artean, honela: [CD-ROM].

Egileak artikuluaren bibliografia oinarrizko eredu horren arabera antolatuko du. Kasuan-kasuan izan daitezkeen zehaztapenak edota berezitasunak argitaratzaile-arduradunarekin batera konpondu behar ditu.

12. Oin-oharrak

Artikulu bakoitzean zenbaketa 1etik hasiko da.

Oin-oharrak kasuan kasuko orrian agertuko dira, eta ez artikuluaeren bukaeran.

Testu-gorputza: 10.

Oin-oharraren adierazgarria den zenbakitxo goratua puntuazio markaren gibeletik idatzi behar da.

13. Ilustrazioak

Lerro eta zutabeetan ematen den informazioa TAULA izenarekin izendatu behar da.

Argazkiak eta grafikoak IRUDIA izenarekin izendatu behar dira.

TAULAK eta IRUDIAK kronologikoki zerrendatu behar dira, taulak alde batetik eta irudiak bestetik.

Bietan iturria adierazi behar da.

Argazki eta irudiak deskribatzeko oinak 10eko letra-gorputzarekin idatziko dira eta esandako horien aurretik idatzi behar dira.

Irudiak JPG. edo tankerako formatuan eman behar dira eta gutxienez 300 *dpi*-ko bereizmenean.

14. Egile-eskubideak

Egileek modu eskusiboan lagatzen dizkiote Euskaltzaindiari argitaratutako artikuluen gaineko erreproduzio-eskubideak.

Normas de redacción de la revista *Euskera*

Para acceder a toda la información sobre la revista *Euskera*, incluido el código ético, consultar en: www.euskaltzaindia.eus

0. Recepción

Los artículos recibidos serán definitivos, escritos correctamente, sin errores lingüísticos ni mecanográficos. Para ello, conviene que cada autor/a utilice el corrector lingüístico en su procesador de texto antes de enviar el artículo a Euskaltzaindia.

1. Ámbitos de estudio de la revista *Euskera*

- Derecho de las lenguas.
- Dialectología Vasca.
- Enseñanza de la lengua.
- Semántica y Pragmática del euskera.
- Euskera técnico-científico.
- Filología Vasca.
- Fonética y Fonología del euskera.
- Gramática Vasca.
- Historia del euskera.
- Lexicografía Vasca / Lexicología.
- Lingüística general.
- Literatura.
- Normalización de la lengua.
- Normativización de la lengua.
- Nuevas tecnologías del lenguaje.
- Onomástica Vasca.
- Sociolingüística.
- Traducción.

2. Procesos de evaluación y publicación

La revista *Euskera* es el órgano oficial de la Real Academia de la Lengua Vasca / Euskaltzaindia y se publica desde 1920. El número de investigación publica artículos de investigación originales, reseñas de libros y similares. Para publicar artículos de investigación, el Consejo de redacción, garantizando el anonimato, recurre a expertos externos.

3. Lenguas

Los artículos de investigaciones originales podrán ser redactados en cualquiera de las lenguas que habitualmente se emplean en los ámbitos académicos de Euskal Herria.

4. Presentación

Al comienzo del artículo ha de citarse la filiación del autor o de los autores (universidad, centro de investigación, institución...) y sus correspondientes direcciones de correo electrónico.

Al escribir el texto se dejará un interlineado de 1,5 y se presentará con amplios espacios en blanco a ambos lados de la página. Las páginas y las notas a pie de página se contarán en lista cronológica.

El cuerpo del texto será de 12 puntos.

Se utilizarán tipos de letra habituales en el ámbito académico (Arial, Times New Roman, Calibri...).

El texto ha de cumplir las siguientes normas: los capítulos y subcapítulos del artículo se enumerarán de forma jerárquica y en números arábigos: **1.**, **1.1.**, **1.1.1.**, **1.2.**, **1.2.1.**, **2.**, etc.

Las palabras escritas en otro idioma se escribirán en cursiva. También se escribirán en cursiva los títulos de los libros y de las revistas.

5. Extensión

Los artículos, dejando aparte los espacios en blanco, no tendrán un número de caracteres superior a 60.000 ni inferior a 30.000. Las reseñas de libros, dejando aparte aquí también los espacios en blanco, no tendrán un número de caracteres inferior a 6.000 ni superior a 10.000.

6. Resúmenes y palabras clave

Los artículos de investigación deberán estar acompañados por un resumen (máximo de 500 caracteres) y sus correspondientes palabras clave (máximo de seis), ambos en euskera y en inglés. Si el original no fuera ninguno de estos dos idiomas, obviamente, habría que presentar el resumen y las palabras clave en dicho idioma.

7. Admisión

No cumplir los plazos detallados en el proceso de publicación puede acarrear la no publicación del trabajo si así lo considera el editor.

8. Soportes del artículo

Los artículos se presentarán obligatoriamente en formato electrónico (DOC(X), ODT o RTF). Igualmente, en versión PDF.

9. Citas

Citas breves: Si son de cuatro líneas o menos se recogerán entrecorridas en el mismo párrafo de texto y con el mismo cuerpo. La jerarquía de de la frase o frases entrecorridas será la siguiente: «xxxx “xxx ‘xxx’ xxx” xxx». Para finalizar, el punto final se escribirá detrás de la referencia, por ejemplo: “[...] jarraitzen zuen Zaldibiak” (Intxausti 1999).

Citas extensas: Si son más de cuatro líneas han de escribirse en un párrafo aparte, sin entrecomillar, con sangrado a izquierda y derecha de 1,5 cm y dejando una línea blanca tanto en la parte superior como en la inferior. En esta ocasión, el punto final se escribirá antes de la referencia: [...] jarraitzen zuen Zaldibiak. (Intxausti 1999)

Ente los párrafos de la cita no se introducirán líneas en blanco.

La parte de frase de la cita que se omita se escribirá dentro de un corchete y con tres puntos suspensivos: [...].

10. Referencias y notas

Se favorecerán los intentos de limitar el uso exagerado de notas. A ser posible todas las referencias se integrarán en el texto, conectándolas con la bibliografía que se coloca al final del artículo, de este modo: (Larramendi 1729) o (Mitxelena 1961: 123).

Cuando se trate de un autor/a no se pondrá coma entre el apellido y el año, por ejemplo: (Villasante 1991).

Cuando se trate de dos autores, entre los dos apellidos se pondrá un punto y coma, por ejemplo: (Furet; Ozouf 1977). Cuando se haga referencia a varias publicaciones, para ser más concisos, se pueden utilizar otro tipo de fórmulas, a saber: (Deumert, Vandenbussche 2003; Coupland, Kristiansen & Deumert 2011).

Cuando se trate de más de tres autores, se escribirá (*et al.*) en minúscula: (Abellán *et al.* 2000). Al final cuando se refieran todas las fuentes, hay que detallar todos los autores de cada obra.

Cuando no haya ningún autor/a, se mencionará la propia obra y si el título es largo se utilizarán los puntos suspensivos de este modo: (*Registro...* 1829: 133).

11. Bibliografía utilizada

La bibliografía se colocará al final del artículo, siguiendo este modelo básico:

Euskera. 2022, 67. 181-186. Bilbo
ISSN 0210-1564

- AZKUE, Resurreccion Maria (1896). *Proyecto de ortografía: sometido á la censura de los que se dedican á cultivar el euskera*. Bilbao: Müller y Zavaleta.
- LAFON, René (1975). «Indices personnels n’exprimant rien de déterminé dans les verbes basques», in *Mélanges linguistiques offerts à Emile Benveniste*. Paris: Société de linguistique de Paris: 331-337.
- LARRAMENDI, Manuel (1729). *El imposible vencido: arte de la lengua bascongada*. Salamanca: Antonio Joseph Villargordo Alcaráz.
- MITXELENA, Koldo (1959). «Euskal-itzak zein diren», *Euskera* 4 (1959): 206-214.
- MITXELENA, Koldo, SARASOLA, Ibon (1990). *Textos arcaicos vascos. Contribución al estudio y edición de textos antiguos vascos*. Donostia: Gipuzkoako Foru Aldundia eta UPV/EHU.
- URKIXO, Julio (1967). «De paremiología vasca: Oihenart conoció los “Refranes y sentencias en vascuence” de 1596», *ASJU* I (1967): 3-44.
- ZUBIMENDI, Joxe Ramon, ESNAL, Pello (1993). *Idazkera liburua*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.

Cuando el documento se pueda obtener solo de forma electrónica, se presentará de este modo:

Apellido del autor/a, nombre del autor/a (año de publicación). Título del artículo. *Título de la publicación*, xx: pp-pp, <http://www.xxxxxxxx>. (Hay que citar el día de la consulta).

- WALIÑO, Josu (2016). «Euskara eta Internet: Zortzigarren lurralde konkistatzen», *Euskera* 61, 1: 42-44, <http://www.euskaltzaindia.eus/dok/euskera/80887.pdf>.

Cuando los documentos de publiquen en otros formatos (DVD, CD-ROM, etc.) se utilizarán los mismos criterios, si bien al final se citará cual es el citado formato dentro de corchetes, por ejemplo: [CD-ROM].

El autor/a organizará la bibliografía de acuerdo con este modelo básico. Las peculiaridades o especificaciones que puedan darse en cada caso deberán ser resueltas de acuerdo con el responsable de Publicaciones.

12. Notas a pie de página

La numeración comenzará desde 1 en cada artículo.

Se escribirán en la hoja correspondiente y no al final del artículo.

Cuerpo de texto: 10.

El número volado (pequeñito y alzado) característico de la llamada de la nota hay que escribirla detrás de la marca de puntuación.

13. Ilustraciones

La información que se da en líneas y recuadros se define como TABLA.

Las fotos y los gráficos se definen como IMAGEN.

Ambos han de ir en listas diferenciadas y ordenadas cronológicamente.

En ambas listas hay que citar la fuente de cada tabla e imagen.

El texto que sirva de base para las imágenes y las tablas, han de ir arriba de ellas y con cuerpo de letra del 10.

Las imágenes han de estar en formato JPG o similar y en una resolución no inferior a 300 *dpi*.

14. Derechos de autor/a

El autor/a cede a Euskaltzaindia los derechos de reproducción de su artículo de forma exclusiva.

Normes de rédaction de la revue *Euskera*

Pour connaître toutes les informations relatives à la revue *Euskera*, y compris son code d'éthique, rendez-vous sur le site : www.euskaltzaindia.eus

0. Introduction

Les articles envoyés seront définitifs, écrits correctement, sans erreur de langue et sans faute de frappe. Il faudrait donc que chacun ait un correcteur orthographique installé sur son ordinateur et que les articles soient vérifiés avant d'être envoyés à l'Académie de la langue basque.

1. Domaines traités par la revue *Euskera*

Voici quelques-uns des sujets étudiés dans la revue :

- Basque technique de divers domaines scientifiques.
- Dialectologie basque.
- Enseignement de la langue.
- Grammaire basque.
- Histoire de la langue basque.
- Jurilinguistique et droit de la langue.
- Lexicographie / Lexicologie basque.
- Linguistique générale.
- Littérature.
- Normalisation de la langue.
- Normativisation de la langue.
- Nouvelles technologies et langue.
- Onomastique basque.
- Philologie basque.
- Phonétique et phonologie du basque.
- Sémantique et Pragmatique du basque.
- Sociolinguistique.
- Traduction.

2. Processus d'évaluation et de publication

Euskera est la publication officielle d'Euskaltzaindia. Elle a été créée en 1920. Le numéro de reserche comprend des articles de recherche originaux relevant des domaines de travail de l'Académie, ainsi que des comptes rendus d'ouvrages ou autres travaux. Pour la publication des articles de recherche, le comité de rédaction recevra l'avis de deux évaluateurs dont l'anonymat sera respecté.

3. Langues

Les articles originaux seront publiés dans l'une des langues utilisées dans le monde académique basque : basque, castillan, français, anglais.

4. Présentation

Figureront au début de l'article l'appartenance de l'auteur ou des auteurs (université, centre de recherche, institution, etc.) et leur adresse électronique.

Pour la rédaction du texte un intervalle de 1,5 sera utilisé et pour toute précision ou correction, les travaux seront présentés avec une marge de 1,5 cm de chaque côté de la page. Les pages et les notes de bas de page auront une numérotation continue.

La taille de police sera de 12 points.

Seront acceptées les polices de caractère en vigueur dans le milieu académique (Arial, Times New Roman, Calibri...).

Tous les paragraphes et sous-paragraphes de l'article seront numérotés en chiffres arabes selon le modèle suivant : **1.**, **1.1.**, *1.1.1.*, **1.2.**, *1.2.1.*, **2.**, etc.

Les mots issus d'une autre langue figureront en italique. De la même façon, figureront en italique les titres de livres et les noms de revues.

5. Longueur

Les articles, mis à part les espaces, devront compter plus de 30 000 et moins de 60 000 caractères. Les compte rendus d'ouvrages, ici aussi les espaces mis à part, devront compter plus de 6 000 et moins de 10 000 caractères.

6. Résumés et mots-clés

L'article de recherche devra être accompagné de son résumé (500 caractères au maximum) et de ses mots-clés (six au maximum). Les résumés et les mots-clés devront être écrits en basque et en anglais. Si l'article est écrit dans une troisième langue, les mots-clés et le résumé devront aussi figurer dans cette langue.

7. Délais

Dans l'éventualité où les délais fixés pour le processus de publication ne seraient pas respectés, l'éditeur pourrait décider de ne pas mener à son terme la publication de l'article.

8. Formats de l'article

Le travail devra nécessairement être remis sous format électronique (DOC(X), ODT ou RTF) accompagné de sa version PDF.

9. Citations

Citations courtes. Si les citations font moins de quatre lignes, elles seront insérées dans le texte et auront la même taille que le corps du texte. Les parenthèses devront respecter le modèle suivant : «xxxx "xxx 'xxx' xxx" xxx». Enfin, le point final de la citation sera placé après la référence en respectant le modèle suivant par exemple : "[...] jarraitzen zuen Zaldibiak" (Intxausti 1999).

Citations longues. Elles figureront dans un passage à part, avec une taille de police de 10,5 points et, pour les distinguer du texte, elles devront figurer avec une marge de 1,5 cm à gauche et à droite par rapport au corps du texte. Il faudra ajouter une ligne d'espace avant et après la citation. Dans ce cas, le point final de la citation sera placé avant la référence en respectant le modèle suivant : [...] jarraitzen zuen Zaldibiak. (Intxausti 1999)

La première ligne de la citation ne devra pas être en retrait par rapport aux suivantes.

Aucune ligne d'espace ne devra être insérée entre les paragraphes d'une même citation.

La phrase ou partie de phrase non écrite sera indiquée entre crochets ou avec trois points entre crochets, selon le modèle suivant : [...]

10. Références et notes

Il est souhaitable de limiter le nombre de notes. Dans la mesure du possible, toutes les références seront insérées dans le texte et reliées à la bibliographie figurant à la fin de l'article, selon le modèle suivant : (Larramendi 1729), (Mítxelena 1961: 123).

Lorsque il s'agit d'un seul auteur, il n'y aura pas de virgule entre le nom de l'auteur et l'année par exemple : (Villasante 1961).

Lorsque il s'agit de deux auteurs, les deux noms seront séparés par un point virgule par exemple : (Furet ; Ozouf 1977). Lorsqu'il est fait référence à plusieurs livres, pour plus de clarté, d'autres formules seront utilisées par exemple : (Deumert et Vandebussche 2003 ; Coupland, Kristiansen & Deumert 2011).

Lorsqu'il s'agit de trois auteurs et plus, on citera le premier suivi de *et al.* ou *et autres*. A la fin, dans la liste des références, tous les auteurs devront être cités.

Lorsque l'auteur ne peut être cité, on citera l'œuvre elle-même et si le titre est long, on utilisera les points de suspension selon le modèle suivant : (*Registro...* 1829: 133).

11. Bibliographie utilisée

Les références figureront à la fin de l'article, selon le modèle suivant :

- AZKUE, Resurreccion Maria (1896). *Proyecto de ortografía: sometido á la censura de los que se dedican á cultivar el euskera*. Bilbao: Müller y Zavaleta.
- LAFON, René (1975). «Indices personnels n'exprimant rien de déterminé dans les verbes basques», in *Mélanges linguistiques offerts à Emile Benveniste*. Paris: Société de linguistique de Paris: 331-337.
- LARRAMENDI, Manuel (1729). *El imposible vencido: arte de la lengua bascongada*. Salamanca: Antonio Joseph Villargordo Alcaráz.
- MITXELENA, Koldo (1959). «Euskal-itzak zein diren», *Euskera* 4 (1959): 206-214.
- MITXELENA, Koldo, SARASOLA, Ibon (1990). *Textos arcaicos vascos. Contribución al estudio y edición de textos antiguos vascos*. Donostia: Gipuzkoako Foru Aldundia eta UPV/EHU.
- URKIXO, Julio (1967). «De paremiología vasca: Oihenart conoció los "Refranes y sentencias en vascuence" de 1596», *ASJU I* (1967): 3-44.
- ZUBIMENDI, Joxe Ramon, ESNAL, Pello (1993). *Idazkera liburua*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.

Lorsque le document se trouve au format électronique, il devra être présenté de la façon suivante :

Nom de l'auteur, prénom de l'auteur (date de publication). Titre de l'article. *Titre de la publication*, lien internet xx: pp-pp, <http://www.xxxxxxxx>. (Figurera aussi la date de consultation).

- WALIÑO, Josu (2016). «Euskara eta Internet: Zortzigarren lurralde konkistatzen», *Euskera* 61, 1: 42-44, <http://www.euskaltzaindia.eus/dok/euskera/80887.pdf>.

Lorsque les documents ont été publiés sous d'autres supports (CD-ROM, DVD, etc.), les mêmes renseignements seront utilisés. A la fin le type de support utilisé sera cité en crochets, comme suit : [CD-ROM].

L'auteur organisera la bibliographie de l'article selon ce modèle de base. Tout cas particulier sera résolu avec le responsable de la publication.

12. Notes de pied de page

Dans chaque article les notes seront numérotées à partir de 1.

Les notes de bas de page figureront en bas de la page et non à la fin de l'article.

Taille de la police : 10.

Le numéro de la note de bas de page figurera dans le texte sous forme d'exposant et après la ponctuation.

13. Illustrations

L'information donnée dans les lignes et les colonnes devra être nommée TABLEAU.

Les photos et les graphiques devront être nommés IMAGE.

Les TABLEAUX et les IMAGES devront être listés de façon chronologique, les tableaux d'une part et les images d'autre part.

Dans les deux cas la source devra être citée.

Les légendes des photos et des images auront une taille de police de 10 et figureront au-dessus.

Les images auront un format JPG. ou équivalent et une résolution minimum de 300 *dpi*.

14. Droits d'auteur

Les auteurs confient à l'Académie de la Langue Basque les droits exclusifs de reproduction sur les articles publiés.

Writing guidelines for the journal *Euskera*

To access all the information on the *Euskera* review, including the ethical guidelines, go to: www.euskaltzaindia.eus

0. Introduction

Articles submitted must be final versions, properly written, free of linguistic and typographical errors. This means it is advisable to have a spell checker installed on your computer, and to use it before sending any article to Euskaltzaindia.

1. *Euskera* journal sections

These are some of the topics which may be dealt with in *Euskera* :

- Basque Dialectology.
- Basque Grammar.
- Basque Lexicography / Lexicology.
- Basque Onomastics.
- Basque Philology.
- Basque Phonetics and Phonology.
- Basque Semantics and Pragmatics.
- General linguistics.
- Jurilinguistics and Linguistic Law.
- Language normalization.
- Language norms.
- Language teaching.
- Literature.
- New technologies and language.
- Sociolinguistics.
- Translation.
- Technical Basque in different scientific fields.
- The Social History of Basque.

2. Evaluation and publication processes

Euskera is Euskaltzaindia's official publication and it has been published since 1920. The investigation number contains original research articles, book quotations and similar material relevant to the Academy's field of work. In order to publish research articles, the Writing Council receives opinions from two external evaluators with guaranteed anonymity.

3. Languages

Original articles are published in any language used in the Basque Country's academic sphere.

4. Introduction

At the beginning of the article, the author's credentials (university, research center, organization, etc.) and e-mail address will be established.

1.5 line spacing will be used to write the text, and in order to provide clarification or corrections, works will be presented with writing on both sides of the page and with an indentation of 1.5 cm. Pages and footnotes will be detailed in consecutive lists.

Texts will have 12 point body.

Usual academic field fonts will be accepted (Arial, Times New Roman, Calibri, etc.)

All sections and subsections of the article must be numbered in Arabic numerals and hierarchically: **1.**, **1.1.**, *1.1.1.*, **1.2.**, *1.2.1.*, **2.**, etc.

Loose words in other languages must be written in italics. Book titles and magazine names will also be written in italics.

5. Length

Articles, spaces excluded, should be no less than 30,000 characters, and no more than 60,000. Book quotations, spaces excluded, will be no less than 6,000 characters, and no more than 10,000.

6. Abstracts and keywords

Along with the research article, a summary (maximum of 500 characters) and keywords (maximum of six) will be submitted. Abstracts and keywords must be written in Basque and English. It goes without saying that if the article is written in a third language, the keywords and summary mentioned must be submitted in that language too.

7. Deadlines

Failure to comply with the deadlines set during the publication process may result in the publication of the author's article being cancelled by decision of the publisher.

8. Article format

The work must be submitted in electronic format (DOC (X), ODT or RTF). An additional PDF version must also be submitted.

9. Quotations

Short quotations. Those shorter than four lines will be included in the text, and will be the same size as the body of the text. Commas and inverted commas will follow this hierarchy: «xxxx "xxx 'xxx' xxx" xxx». The full stop at the end of the quotation will be placed after the reference: "[...] Zaldibia continued" (Intxausti 1999).

Long quotations. These will be given in separate passages; the font size will be 10.5, and, to distinguish it from regular text, indentation of 1.5 cm must be used on both sides. An intermediate blank line will also be left before and after each such quotation. In such cases, final full stops will be placed before the reference, for example: [...] Zaldibia continued. (Intxausti 1999)

The first line of the quotation should not be further indented than the line after it.

No blank lines can be inserted between paragraphs within quotations.

Unwritten sentences or parts of the sentences must be marked using square brackets and with ellipsis for example: [...]

10. References and notes

Efforts to limit the number of notes are encouraged. All references should, if possible, be included in the text, linking them to bibliography, which is usually provided at the end of the article, as follows: (Larramendi 1729), (Mitxelena 1961: 123).

When there is only one author, no comma is placed between the name and the year for example: (Villasante 1961).

When there are two authors, the two names are separated by semicolons, as follows: (Furet; Ozouf 1977). When referring to different books, for the sake of clarity, various other options will be used, for example: (Deumert and Vandebussche 2003; Coupland, Kristiansen & Deumert 2011).

When there are more than three authors, the first name will be followed by *et al.* At the end, when all the references are listed, all authors must be mentioned.

When there is no author, the work itself will be mentioned, and, if the title is long, ellipsis will be used as follows: (*Registration...* 1829: 133).

11. Bibliography used

References will be given at the end of the article following this basic model:

- AZKUE, Resurreccion Maria (1896). *Proyecto de ortografía: sometido á la censura de los que se dedican á cultivar el euskera*. Bilbao: Müller y Zavaleta.
- LAFON, René (1975). «Indices personnels n’exprimant rien de déterminé dans les verbes basques», in *Mélanges linguistiques offerts à Emile Benveniste*. Paris: Société de linguística de Paris: 331-337.
- LARRAMENDI, Manuel (1729). *El imposible vencido: arte de la lengua bascongada*. Salamanca: Antonio Joseph Villargordo Alcaráz.
- MITXELENA, Koldo (1959). «Euskal-itzak zein diren», *Euskera* 4 (1959): 206-214.
- MITXELENA, Koldo, SARASOLA, Ibon (1990). *Textos arcaicos vascos. Contribución al estudio y edición de textos antiguos vascos*. Donostia: Gipuzkoako Foru Aldundia eta UPV/EHU.
- URKIXO, Julio (1967). «De paremiología vasca: Oihenart conoció los “Refranes y sentencias en vascuence” de 1596», *ASJU I* (1967): 3-44.
- ZUBIMENDI, Joxe Ramon, ESNAL, Pello (1993). *Idazkera liburua*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.

When the document is only available in electronic format, it will be presented as follows:

Author’s surname, author’s name (year of publication). Article’s title. *Title of publication*, xx: pp-pp, <http://www.xxxxxxxx>. (Date of reference must also be included).

- WALIÑO, Josu (2016). «Euskara eta Internet: Zortzigarren lurralde konkistatzen», *Euskera* 61, 1: 42-44, <http://www.euskaltzaindia.eus/dok/euskera/80887.pdf>.

When documents are published in other media (CD-ROM, DVD, etc.), the same criteria will be used, and at the end the medium will be specified in brackets or square brackets for example: [CD-ROM].

The author will organize the article's bibliography in line with this basic model. This must be decided in collaboration with the publisher-in-charge of any specifications or specifics that may arise in each case.

12. Footnotes

Each article will start with a count of 1.

Footnotes will appear on the page in question, not at the end of the article.

Font size: 10.

The raised footnote numbers must go after the relevant punctuation mark.

13. Illustrations

Information given in lines or columns must be marked TABLE.

Photographs and graphs should be marked IMAGE.

TABLES and IMAGES must be ordered chronologically, with tables on one side and pictures on the other.

Both types of data's sources must be provided.

Captions describing photos and images should be written in font size 10 before each item.

Images in formats such as JPG must be 300 dpi in size or larger.

14. Copyright

The authors grant reproduction rights to the articles published to Euskaltzaindia exclusively.

Harpidetzak eta eskariak / Pedidos y suscripciones

ESKATZAILEAREN DATUAK / DATOS DEL SOLICITANTE:

Izen-deiturak / Nombre y apellidos: _____

Erakundea / Institución: _____

Helbidea / Dirección: _____

Posta kodea / C.P.: _____ Udalerria / Población: _____

Lurralde / Provincia: _____ Estatua / Estado: _____

NAN/IFK · DNI/NIF: _____ Telefonoa: _____

Faxa: _____ E-maila: _____

Eskaera data / Fecha de pedido: _____ - _____ - _____

2022rako harpidetzaren prezioa / Precios de suscripción para el año 2022:

Espainia: 18 €

Atzerria / Extranjero: 20 €

Zenbaki solteak / Números sueltos:

Kopurua Cantidad	Aldizkaria Revista	Urtea / Año	Bolumena Volumen	Zenbakia Número

Zenbaki solteen prezioa 2022rako / Precios de los números para el 2022

Euskera 2022, 67: 20 €

Ordainketa era / Modo de pago

- Transferentziaz / Transferencia
 - Errezibuz (kontu korronte zenbakia) / Recibo (número de cuenta corriente).
-

Salmenta eta banaketa / Venta y distribución

Euskaltzaindiko Argitalpen Zerbitzua
Plaza Barria, 15
48005 BILBO

Tel. 94 415 8155

Fax: 94415 8144

e-mail: jartza@euskaltzaindia.eus

* * *

Eskatzaileak, datu pertsonalak eman behar dituzenez gero, eskatzaile horrek esanbidezko baimena ematen du datu horiek Euskaltzaindiaren fitxategi informatikoan sar daitezzen; fitxategiaren xede bakarra zerbitzu pertsonalizatua eskaintzea da. Fitxategia Datuen Babeserako Agentzian inskribatuta dago, eta, berori kudeatzeko, abenduaren 13ko 15/1999 Lege Organikoa (Izaera Pertsonaleko Datuen Babesari buruzkoa) eta horren garapenerako gainerako arauak betetzen dira.

Eskatzaileak bere datu pertsonaletan sartzeko, horiek zuzentzeko, ezerezteko eta horien aurka jartzeko eskubideak ditu, eta badu eskubideon berri. Eskubide horiek idatziz egikaritu ahal izango ditu, helbide honetara mezu elektronikoa bidaliz: info@euskaltzaindia.eus. Edozein kasutan ere, eskatzaileak bermatzen du emandako datu pertsonalak egiazkoak direla.

* * *

El solicitante autoriza expresamente a que los datos personales aportados en relación a su pedido, sean incorporados al fichero informático de Euskaltzaindia, destinado exclusivamente a dar un servicio personalizado al usuario. Dicho fichero resulta inscrito en la Agencia de Protección de Datos y es gestionado de acuerdo a lo dispuesto en la Ley Orgánica 15/1999 de 13 de diciembre sobre Protección de Datos de Carácter Personal y demás normativa de desarrollo.

El usuario queda informado de sus derechos de acceso, rectificación, cancelación y oposición respecto de sus datos personales, pudiendo ejercitar estos derechos por escrito mediante correo electrónico a la dirección info@euskaltzaindia.eus. En cualquier caso, el usuario garantiza que los datos personales facilitados son veraces.